

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

37-11 H
10

8

ARBEJDER HØJSKOLEN

NOVBR. 1935

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

ARBEJDERHØJSKOLEN
1910   ESBJERG   1935

ELEVSKRIFT

FOR ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE OG ROSKILDE HØJSKOLE

NR. 10
NOVEMBER
1935

UDGIVET AF
ELEVFORENINGERNE I SAMARBEJDE MED
ARBEJDERNES OPLYSNINGSFORBUND

37.91 H
Doc
10

FORORD

Esbjerg Arbejderhøjskole modtog sine første Elever den 3. November 1910. Ved Novembertide 1935 har Skolen altsaa været i Virksomhed gennem femogtyve Vintre og Somre. Bestyrelsen har ment, at Jubilæets Kilometersten burde markeres ved Udgivelsen af et Skrift, som aabnede et Tilbageblik over Skolens Liv og Udvikling gennem den svundne Periode. Efter Forhandling med Oplysningsforbundet og Arbejderhøjskolernes Elevforeninger, som i Fællesskab udgiver Halvaarsskriftet »Arbejderhøjskolen«, er man blevet enig om at lade dette ske ved, at Tidsskriftets Efteraarsnummer i Aar udelukkende blev helliget Esbjerg Arbejderhøjskole. Efter at denne Tanke blev bekendtgjort, har vi modtaget en Række »Memoirer«, der hver for sig har bidraget med sine Træk til det samlede Billede af Arbejderhøjskolens tidligste Historie.

Vi takker alle dem — Forstandere, Lærere, Elever og andre —, som med Tekst eller Billeder har været med til at frembringe dette smukke Skrift. Fra første til sidste Side bærer det Vidnesbyrd om de Kræfter, der har gjort Arbejderklassens Rejsning til en sand Kulturbevægelse.

1947/1526

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES BESTYRELSE:

Albert Andersen, Oluf Bertolt, Jul. Bomholt, C. V. Bramsnæs, Stecher Christensen,
L. Eickhardt, Ib Kolbjørn, M. Mortensen, Rasmus Nielsen, H. C. Petersen.

»ARBEJDERHØJSKOLEN«s REDAKTION:

Michael Andersen, Oluf Bertolt, Børge Christensen, Chr. Christiansen,
Hj. Gammelgaard, Hagmund Hansen, Poul Hansen, Hans Holm, Ib Kolbjørn.

I AARET 1910

ET TILBAGEBLIK OG EN SAMLING KLIP

VED OLUF BERTOLT

1910 — kun femogtyve Aar tilbage, og dog hvor fjemt! Det ligger hinsides det store Ragnarok, Verdenskrigen. Paa den anden Bred. Paa lysere, idylliske Strande?

Ak nej, det var nu slet ikke saa lyst og dejligt altsammen. Aarene 1908, 09 og 10 var Nedgangsaaer, præget af Arbejdsløshed, Fattigdom, mest Modløshed. Lammelsen efter de store Bygge- og Bankkrak i 1908 gjorde sig stadig følelig. Alberti-Svindelen havde gjort Luften tung. Rigsretten sad og udmaalte Sigurd Bergs og J. C. Christensens Medskyld. Dommen faldt i Sommeren 1910. Det politiske Hovedspørgsmaal var Forsvarslovene. Diskussionen stod om »de fremskudte Fløjforter« eller »en letbevægelig Hær«. I hurtig Rækkefølge havde vi haft Ministerierne Neergaard, Holstein-Ledreborg og Zahle, og efter Folketingsvalget i Maj, og efter at Reformpartiet og de Moderate var gaaet op i den højere Enhed Partiet Venstre, dannede Klaus Berntsen sin Regering i Juli 1910. — Vi kan ogsaa erindre, at 1910 var Aaret, da Den faste Voldgiftsret blev til. Om Efteraaret gik Socialdemokratiets Formand, P. Knudsen, bort, og Th. Stauning overtog Førerskabet i den danske Arbejderbevægelse. I det Aar blev Arbejderhøjskolen i Esbjerg oprettet. — —

Det laa i Luften. Det kan vel ikke siges, at der gjorde sig nogen stærk Higen efter Oplysning gældende blandt Arbejderungdommen i Almindelighed. Men fremsynte Mænd indenfor Arbejderbevægelsen blev mere og mere klar over, at der trængtes til noget ud over den politiske og faglige Organisation og Agitationen for Sammenslutning. Man havde faaet Øje paa Folkehøjskolen og dens Betydning for Bondestandens baade aandelige og materielle Fremgang. Og Maalet for Arbejderklassens Kamp havde alle Dage været baade økonomisk og kulturel Frigørelse. Alligevel var det vel nok Tanken om en særlig Dygtiggørelse af Medkæmpere, Agitatorer, der laa forrest i Bevidstheden. I Halvfemserne drøftedes ofte i Arbejderforsamlinger Spørgsmaalet om Agitatorskoler, en videre Udvikling af Diskussionsklubberne. Men bagved trængte Forestillinger om en Højskole, eller flere Højskoler, efter grundtvigsk Mønster sig paa. Paa Socialdemokratiets Kongres i 1901 behandledes et Forslag, stillet af Socialdemokratisk Forening for Københavns Amts 2. Kreds, gaaende ud paa, at »Socialdemokratiet bør søge en Højskole oprettet, hvor Arbejderne kan uddanne sig for at virke i Partiets Tjeneste«. Og Kongressen vedtog følgende Resolution i Sagen, stillet af nuværende Folketingsmand N. P. Nielsen (Kastrup):

»Det danske Socialdemokratis 9. Kongres opfordrer Hovedbestyrelsen til at undersøge Betingelserne for Oprettelsen af en Højskole for Arbejdere.«

I de følgende Aar blev denne Sag stadig levende diskuteret baade i Pressen og paa Møder. Paa Partikongressen i Odense 1908 forelaa ikke mindre end 7 forskellige Forslag til Fremme af Oplysningsvirksomheden. Et nedsat Udvalg samarbejdede disse Planer i et Forslag, som blev enstemmigt vedtaget. Dette lyder saadan:

I Betragtning af, at socialistisk Oplysning, Kendskab til Samfundsforhold, Nationaløkonomi, Historie, Naturvidenskab o. s. v. er af den største Betydning i Underklassens Befrielseskamp, vedtager Kongressen, at Arbejdet for Oplysningens Fremme paa disse Omraader skal fortsættes i forstærket Grad.

Kongressen formener, at en Arbejderskole, hvor dette Oplysningsværk kan øves under faste Former, vil være af den største Værdi for et enigt og maalbevidst Arbejde for Arbejderklassens Frigørelse, og vedtager derfor, at denne Tanke skal søges ført ud i Livet i den kommende Tid.

Samtidig hermed fandtes der forskellige Institutioner, der gennem Aarene havde søgt at bringe Byarbejderne Lys og Løftning. Folkehøjskolen erkendte godt nok, at den bar sit Navn med Urette, saa længe som den ingen Forbindelse havde med Byernes Befolkning, og da især med Arbejderne. F. F. Falkenstjerne havde derfor i Firserne aabnet en Højskole i København og slaet dens Døre op for Arbejderne. Men det lykkedes ham ikke at faa Kontakten i Stand. — Bedre Held havde Johan Borup haft, som i Halvfemserne grundlagde nogle Kursus i Hovedstaden, hvoraf senere fremstod »Borups Højskole«. Studentersamfundets »Aftenundervisning for Arbejdere« i København og Folkeuniversitetsforeningens Foredragsserier rundt i Provinsen maa ogsaa nævnes blandt Forløberne for Arbejdernes egen Oplysningsbevægelse.

Endelig maa nævnes Aftenskolerne, som paa Landet havde eksisteret i flere Menneskealdre, men først voksede frem i Byerne efter Aarhundredskiftet. Det var væsentligst Lærerne i Folkeskolen, som bar denne Bevægelse frem, oftest i Samarbejde med Arbejderorganisationerne. I 1907 sluttede disse Skolers Folk sig sammen i »De danske Købstæders Aftenskoleforbund«.

Indenfor Aftenskolekredse var den Tanke nærliggende at udvide Aftenskolevirksomheden med Undervisning om Dagen.

Paa Købstad-Aftenskoleforeningens Aarsmøde i Korsør 1909 rejste Formanden, Kommunalærer J. Banke, Esbjerg, en Drøftelse af Dagskolespørgsmaalet. Og paa et Skolemøde i Aarhus i Pinsen 1910 er Spørgsmaalet igen paa Dagsordenen. Man bruger dog især Udtrykket: »Ungdomsskole« for den nye Tanke, og faktisk udvikler der sig heraf de Ungdomsskoler og kommunale Efterskoler, som i de kommende Aar bliver et Slags Sidestykke til Aftenskolerne. K. M. Klausens virksomme Inter-

esse for denne Sag er velbekendt. Da der 1910 oprettedes en socialdemokratisk Arbejder-Aftenskole i København, blev det klart udtalt, at denne Aftenskole skulde være en foreløbig Begyndelse, men at Maalet var en Dagskole for Arbejdere, baaret af hele Arbejderbevægelsen.

Der var saaledes henimod 1910 Arbejderhøjskole i Luften. Teorier ganske vist. Uklare Tanker. Vage Forestillinger. Men Omridsene af en Dagskole for Arbejdere blev dog klarere og klarere. Og da disse Tanker mødes med en Mands Vilje og en Energi, der er ud over det almindelige, bliver Tanken til Handling, Ideen til Virkelighed.

En levende Kulturinstitution som Arbejderhøjskolen har baade sin indre og en ydre Historie. Og ingen af disse kan udtømmende skrives her. Men nogle samtidige Vidnesbyrd om de Foreteelser, der gik forud for Aabningen af Esbjerg Arbejderhøjskole den 3. November 1910, skal aftrykkes ved denne Lejlighed. Igennem Beretningernes Form og Tone sættes vi de 25 Aar tilbage i Tiden. Vi hører, i ufuldkomne Referater, nogle af de Begivenheder, Møder, Forhandlinger, der førte til Højskoletankens Virkeliggørelse. Det er ydre Historie; men der kastes herfra interessante Lysglimt over den indre Historie.

Teknisk Skole i Esbjerg. Her havde Arbejderhøjskolen Undervisningslokaler 1910—13

»Vestjyllands Social-Demokrat«, Redaktør Sundbo's Blad, bringer 5. September 1909 en Artikel med Overskriften: »Aftenskole- og Arbejderhøjskole«. Det hedder i Artiklen bl. a.: »Bestyrelsen for Aftenskoleforeningen har i Aar besluttet at oprette en Højskoleklasse i Aftenskolen.« Og i det følgende Interview med Aftenskolens Leder, J. Banke, svarer denne paa et Spørgsmaal om Meningen med Højskoleklassen, at

»det er en særlig Klasse, der oprettes for et begrænset Antal Elever — 25 —, der maa forpligte sig til at møde til Undervisning 2 Timer hver Aften i Ugen undtagen Lørdag og Søndag. Der undervises i Dansk, Regning og Engelsk samt Samfundskundskab. — — — Det er under alle Forhold af Betydning at have saa mange Kundskaber som muligt, og vi burde have oprettet rigtige Arbejderhøjskoler. Det, vi her har planlagt, er kun et Tilløb til en Arbejderhøjskole. Men det er mit Haab, at vi vil faa Fornøjelse af den.«

Saa finder vi i »Vestjyllands Social-Demokrat« i Foraaret 1910 følgende Annonce:

Arbejderhøjskole i Esbjerg.

Tirsdag den 22. Marts, Aften Kl. 8, afholdes paa Esbjerg Højskolehjem et offentligt Diskussionsmøde, paa hvilket Spørgsmaalet om Oprettelse af en Arbejderhøjskole vil blive behandlet. Kommunalærer Jørgen Banke indleder.

Alle Kvinder og Mænd indbydes.

Socialdemokratisk Forbund.

Redaktør Sundbo var Formand for Socialdemokratisk Forbund, d. v. s. Vælgerforeningen i Byen, og han indledede Mødet med at sige bl. a., at Socialdemokratiet kun kan være interesseret i, at der spredes saa megen Oplysning som muligt. Partiet er altid gaaet ind for en bedre Børneundervisning og en bedre Undervisning i Teknisk Skole, Handelsskoler o. s. v. De Elever, der besøger disse Fagskoler,

»burde have et Par Timers Dagundervisning i almindennende Fag. Det næste Skridt maa nu være Højskoler for unge Mennesker over 18 Aar. En saadan Skole har der været Tale om, at Aftenskoleforbundet vilde oprette et eller andet Sted i Landet. Dette er Esbjerg Bys Befolkning ikke særlig interesseret i. En Arbejderhøjskole bør oprettes her i Byen, og andre Byer af lignende Størrelse bør have hver sin Skole, som fortrinsvis optager unge Mennesker fra vedkommende Byer«.

Indlederen, Lærer Bankes, Foredrag er ret udførligt refereret i »V. S.«. Han gjorde baade Rede for Aftenskolerne og for Tanken om en Dagskole for Arbejdere og skitserede en saadan Skoles Undervisningsplan og dens Økonomi.

Han udtalte bl. a.:

»Hvor god den danske Børneskole end er — hvor god den end bliver — vil den dog aldrig kunne skabe et til Bunds oplyst Folk. — Den kan ikke fuldt ud blive en Skole for Livet — den kan kun blive forberedende, thi Barnehjærterne kan kun modtage Stof i begrænset Mængde — — Kort og godt mener jeg, at vi herhjemme ikke naar Maalet: et til Bunds oplyst Folk, før hvert eneste Menneske har anvendt et Aar eller to af sin Ungdomstid paa sin Almendannelse.

Dette er ikke noget nyt, jeg her siger, det er en gammel Sandhed, der allerede opstod, da vort Folk fik Junigrundloven. Hvis Folket skal styre det Samfund, det danner, saaledes at Magten ligger fast i det brede Lag i de store Masser, der skal frembringe Værdierne gennem deres Arbejde, saa maa disse Masser være oplyste til Bunds. Hver eneste Menneskesjæl i et Samfund bør være i Besiddelse af saa stor Almendannelse, at den kan kontrollere dem, der sidder ved Samfundsskibets Ror.

Landungdommen fik den Gang Grunden lagt til den Skole, der kom til at spille en stor, vækkende og opdragende Rolle for den danske Bondebefolkning — og hvis Højskolemændene forstaar at lægge denne Skole om fra en Vækkelsesskole og til en virkelig Skole for reel Folkeoplysning, saa vil den sætte endnu rigere Frugter i det Aarhundrede, vi har begyndt paa.

Den danske Byarbejder har endnu ikke faaet sin Skole for Almendannelse; thi af forskellige Grunde har Arbejderungdommen i Byerne været afskaaret fra at søge Folkehøjskolerne. I deres grønne Ungdom har Haandværker- og Arbejderungdommen været bundet til Fagskolerne — de tekniske Skoler — men i disse Skoler, hvor man skal sætte al Kraft ind paa selve Faguddannelsen, kan der umulig blive Tid til en grundig Almendannelse. Naar Arbejderen saa endelig er færdig med sin Fagskole, saa kan han sjældent afse Tid eller Penge til et Højskoleophold — eller Højskolen byder ikke den Oplysning, han kræver. — — For dog at byde paa lidt af den Almendannelse, der maa til for at komme frem i Verden, og faa de Goder, ethvert arbejdende og pligtopfyldende Menneske har Krav paa, er der i de senere Aar rejst en Aftenskolebevægelse i de danske Købstæder. — — Men heller ikke vore Aftenskoler magter at gøre vort Folk til et oplyst Folk; thi den Undervisning, der bydes, kan ikke blive langvarig eller intensiv. Hvis man skal have et solidt Udbytte af Aftenskolens Fag, maa man gøre et Stykke Selvarbejde, og det har Dagens Arbejdere ikke Kræfter til.

Hvis det brede Lag af Byernes Befolkning skal komme i Besiddelse af den Almendannelse, Tiden fordrer, saa maa der rejses almindelige Dagskoler for Byungdommen i alle Købstæder. Det skal ikke være den grønne Ungdom, der skal besøge disse Skoler — det maa være Mænd og Kvinder, der mener at være færdig med deres Faguddannelse, og som saa vil hellige sig deres Almendannelse i fem Maanedere.«

Efter at have omtalt en tænkt Fordeling af Fagene indenfor en 36 Timers Skoleuge, fortsatte han:

»Skolen oprettes som en selvejende Institution paa Initiativ af Aftenskoleforeningen, der søger at rejse det nødvendige Grundfond ved Henvendelse til de Foreninger og Institutioner, der har Interesse af en saadan Skoles Virksomhed.

Naar Skolen har arbejdet 2 Aar, vil den være i Stand til at faa den Statshjælp, som vore almindelige Folkehøjskoler har Krav paa, ligeledes vil Eleverne kunne opnaa Statens Støtte til Skoleophold.«

Under den paafølgende Diskussion giver en Række Partifæller Tanken deres Tilslutning, Murer M. Madsen (nu Redaktør i Lemvig), Lokomotivfører M. Mortensen (nu Borgmester i Esbjerg), Pastor Biering, Typograf Sørensen-Kjeld, Maskinarbejder Rosendahl o. fl. Det springende Punkt var Spørgsmaalet om en Bygning, et Skolehjem. Sundbo var Talsmand for den Opfattelse, at Tanken om en Skole maatte kunne virkeliggøres, ogsaa uden at man straks havde en særlig Bygning til Eleverne. Kommuneskolens Lærere maatte kunne undervise ved Skolen et Par Timer om Dagen. Det gjaldt om ikke at stille saa store Krav, at Opgaven ikke blev løst. Og den kunde løses. Hvis alle Foreninger, der havde Interesse for Skolen, vilde støtte den, og Byraadet ligesaa, maatte der kunne komme Gang i Arbejdet. Sundbo sluttede med at stille følgende Resolution, der blev enstemmig vedtaget:

»Forsamlingen slutter sig til Tanken om Oprettelse af en Arbejderhøjskole i Esbjerg og opfordrer Socialdemokratisk Forbunds Bestyrelse, Forretningsudvalget for Kredsorganisationen og Aftenskoleforeningens Bestyrelse til at forberede Sagens Gennemførelse.«

Om de tre nævnte Bestyrelser allerede samme Aften har nedsat et forberedende Udvalg, kan ikke ses, men at det er dannet snart efter, fremgaar af Referatet af Byraadmødet den 9. Maj, da Byraadet behandler en fra »Forretningsudvalget« fremsendt Ansøgning om Tilskud til Drift af en Arbejderhøjskole. Andragendet drejede sig om 2000 Kr., hvilket Beløb blev bevilget ved en 2. Behandling Mandag den 13. Juni.

Det har man fra Forretningsudvalgets Side sikkert vidst, at det vilde blive; allerede den 12. Juni indeholdt »Vestjyllands Social-Demokrat« følgende Opraab:

Arbejderhøjskolen.

Paa Initiativ af Socialdemokratisk Forbund i Esbjerg, Kredsorganisationen, som omfatter samtlige Fagforeninger, og Esbjerg Aftenskoleforening oprettes der til Efteraaret en Arbejderhøjskole i Esbjerg.

Skolen indrettes som Dagskole i Teknisk Skoles lyse og rummelige Lokaler. Der undervises i Samfundslære, Historie, Naturkundskab, Dansk, Regning, Bogholderi samt Tysk eller Engelsk og Gymnastik, ialt 36 ugentlige Timer. Desuden skal Højskolens Elever have Adgang til Aftenskolens Sang- og Oplæsningstimer, samt til Folkeuniversitetets Foredragsrækker. Byraadmøder og andre offentlige Møder af samfundsmæssig Betydning bør overværes af Eleverne. I Vinterens Løb beses Byens industrielle Virksomheder. Undervisningen skal i det hele taget give Eleverne Lejlighed til at tilegne sig den socialøkonomiske Almendannelse, som Nutiden kræver.

Skolen skal ikke blot og bart være en Kundskabsskole, men den skal gennem hele sin Undervisning lægge Vægt paa Fagenes Dannelsesværdi og Elevens Udvikling som Samfundsborger.

— Arbejderhøjskolen haaber at kunne vise de Veje, de unge bør gaa for at vinde Kundskaber og Aandsudvikling, og den haaber først og fremmest at kunne skabe Lysten og Trangen hos de unge til at blive samfundsnyttige Borgere, der forstaar Tidens historiske, sociale og økonomiske Udvikling.

I samme Nummer findes Skolens første Annonce; den optages med Mellemrum gennem hele Efteraaret 1910:

Esbjerg Arbejderhøjskole
(Fællesskole for Mænd og Kvinder).

Den 1. November 1910 modtager Esbjerg Arbejderhøjskole sit første Elevehold. Der undervises i Samfundskundskab, Historie, Naturkundskab, Dansk, Regning, Bogholderi og eet fremmed Sprog (Tysk eller Engelsk efter Valg). Alle Elever faar Gymnastikundervisning og de unge Piger tillige Undervisning i Husgerning.

Skolen slutter 31. Marts. Undervisningspengene er 50 Kr. Uformuende Elever kan ved at indgive Ansøgning til Skolebestyrelsen inden 15. September d. A. faa tilstaaet Understøttelser, der uddeles i Portioner paa 50 og 100 Kr. Skemaer til Ansøgning om Understøttelse udleveres ved skriftlig eller mundtlig Henvendelse til Red. J. P. Sundbo, Esbjerg.

Indmeldelser modtages.

Program udleveres paa Forlangende.

Efter at man er naaet saa vidt, gaar man til at danne Arbejderhøjskoleforeningen. Bekendtgørelsen herom ser saadan ud:

Esbjerg Arbejderhøjskole.

Kredsorganisationens Fællesbestyrelse, Esbjerg Aftenskoleforening og Socialdemokratisk Forbunds Medlemmer indbydes til konstituerende Generalforsamling paa Højskolehjemmet Onsdag den 29. Juni, Kl. 8.

Referatet Dagen efter Mødet oplyser følgende:

Højskoleforeningen afholdt konstituerende Generalforsamling paa Højskolehjemmet i Aftes. M. Stokholm dirigerede. Et af det foreløbige Udvalg forelagt Udkast til Love vedtoges med et Par mindre Ændringer.

Kontingentet for Medlemmer af Aftenskoleforeningen, Arbejdernes Kredsorganisation og Socialdemokratisk Forbund fastsættes til 10 Øre aarlig og for direkte Medlemmer til 2 Kr. aarlig. Bestyrelserne for ovennævnte 3 Foreninger samt 5 af Generalforsamlingen valgte Medlemmer danner Skolens Bestyrelse.

De kommunale Fripladser uddeles af et 3 Mands Udvalg, bestaaende af Forstanderen, Formanden samt et af Esbjerg Byraad valgt Medlem.

Til Medlemmer af Bestyrelsen valgte Generalforsamlingen: Lærer J. Banke,

redigeres af Højremanden Kjelst, er hadsk overfor Arbejderhøjskolen i Esbjerg. Denne Skole bliver nærmest en Fiasko, siger Bladet, idet der kun har meldt sig 20 Elever.

Vi henstiller til Radikaleren, der hele Tiden har haft ondt for Tænder som Følge af Arbejderhøjskolen, at undersøge, hvor mange Elever andre Højskoler har haft til at begynde med, og hvor mange Højskoler der for Tiden faar Statstilskud uden at have det Antal Elever, som Loven forudsætter.

Naar den radikale Avisstump har anstillet disse Undersøgelser, kan vi atter tales ved.

Nu er Skolen i Gang, og Sundbo har saa evig Ret i at erindre om, at »alt stort, som er til, blev begyndt i det smaa af de smaa«. Der mangler kun en Omtale af den højtidelige Indvielse, der fandt Sted, ikke som først meddelt i Teatersalen, men i Esbjerg Tivoli Søndag den 6. November 1910. Vi slutter denne Gennemgang af de 25 Aar gamle Begivenheder med at aftrykke »Vestjyllands Social-Demokrat«s Referat af Indvielsen.

Arbejderhøjskolen indvies.

»Søndag Eftermiddag indviedes Esbjerg Arbejderhøjskole ved et stort offentligt Møde i Esbjerg Tivoli. Den store Sal var fyldt til sidste Plads, ogsaa paa Balkonen saas en Del Tilhørere.

Mødet aabnedes af Formanden for Højskoleforeningens Bestyrelse, Redaktør Sundbo. Derefter holdtes Taler af de to Forstandere, Brændeskov og Vind, samt Redaktør Sundbo og Forfatteren Jeppe Aakjær. Imellem Talerne blev der afsunget Sange, og før Hr. Aakjær, der først ankom med Toget Kl. 5½, fik Ordet, sang den borgerlige Sangforening nogle smukke, firstemmige Sange, som vandt udelt Tilslutning.

Mødet begyndte Kl. 4 og sluttede ikke før efter Kl. 7.

Redaktør Sundbo bød velkommen paa Højskoleforeningens Vegne og udtalte Haabet om, at denne første Arbejderhøjskole maatte medvirke til Oplysning af Arbejderungdommen, som de andre Højskoler og Landbrugsskoler havde spredt Oplysning blandt Gaardmandsklassens Ungdom.

Derefter blev Sangen »Stilstand er for unge Hjerter Døden« afsunget, hvorpaa den ene af Højskoleforstanderne, Hr. *Brændeskov*, fik Ordet. Hr. Brændeskov udtalte bl. a.:

Velkommen til de unge, som har meldt sig som Elever i den første Arbejderhøjskole. Skolen er stiftet, for at ogsaa Byungdommen kan faa godt af de Penge, som Staten hvert Aar giver til Højskoleundervisning. De Højskoler, vi hidtil har haft, besøges hovedsagelig af Landbougdommen. Imod 6000 Elever fra Landet staar kun 341 fra Byerne. Byerne sender saa godt som ingen Elever, skønt de to Femtedele af Danmarks Befolkning bor i Byerne. Det er for at rette paa det skæve

Forhold, at Skolen her er oprettet. Forhaabentlig lykkes Forsøget, saa flere Arbejderhøjskoler kan oprettes andre Steder.

Højskolebevægelsen er rejst af Grundtvig i Aarene 1830—40. I Skrift og Tale arbejdede Grundtvig paa at faa Højskolerne frem, og det lykkedes ham at faa Christian den 8. til at gaa med til en Statshøjskole i Sorø. Kongen døde imidlertid, før Skolen blev til Virkelighed, og Tanken blev derefter skrinlagt en Tid. Senere toges den op af de nationale i Sønderjylland, der vilde have national Oplysning ud til Landboungdommen. Den første Skole kom til at ligge i Rødding 1844, Chr. Flor blev Forstander. Det er den, der senere blev knyttet til Skolen i Askov, den udvidede Folkehøjskole.

1848, 51 og 52 oprettedes tre Højskoler paa Foranledning af de nationalliberale i København. Det var særlig Grundlovens Givelse, der bragte Fart i Højskolebevægelsen, og navnlig den ulykkelige Krig i 1864. Før Krigen var der ca. en Snes Højskoler, de første 5 Aar efter Krigen oprettedes ikke mindre end 50 Højskoler. Nu har Landet ialt 90 Højskoler, Landbrugsskoler, Husmands- og Havebrugsskoler, som støttes af Staten. Arbejderhøjskolen her er nærmest oprettet for at sprede Oplysning ud blandt Byernes Ungdom, som ikke hidtil har haft nogen Højskole.

Efter endnu en Sang fik Skolens anden Forstander, Hr. *Rasmus Vind*, Ordet:

I Højskolekredse er der blevet spurgt: Hvad vil den Arbejderhøjskole i Esbjerg? Hertil kan svares, at Højskolen med velberaad Hu er kaldt Arbejderhøjskolen. Det er Arbejderbefolkningen, der har set, at Arbejderungdommen trænger haardt til Uddannelse. Arbejdets Deling giver Arbejderen en ensidig Udvikling, som ikke er heldig hverken for Arbejderen eller Samfundet. Det er ikke nok for Mennesket at kunne udfylde sin Plads ved Maskinen. Det skal ogsaa kunne udvikle sig til at omskabe Samfundet, som Tiden kræver det. I 1848 blev der særlig kaldt paa Bønderne. Nu er det Arbejderne, der kaldes paa og dem, som rykker frem. Arbejderne skal ikke alene være dygtige i deres Fag, de skal ogsaa have Kendskab til Samfundets Indretning og Forstaaelse af dets Skavanker, saa de kan reformere det. Ved at tilrettelægge Undervisningen særlig for Arbejdere haaber vi, at vi maa faa Held til at indvirke saadan paa de unge, at de bliver i Stand til at forstaa Tiden og danne Samfundet, saaledes som det bør være. Vi haaber, at det maa lykkes at styrke Evnerne og øge Viljerne, opdrage de unge til karakterfaste Personligheder, der ved, hvad de vil, og i nogen Grad kan udføre det, de anser for det rette.

Redaktør *Sundbo* begyndte med at sige, at Arbejderhøjskolen adskilte sig fra de andre bl. a. derved, at den hvilede paa Selvstyre, idet den var rejst af Arbejderorganisationerne.

Højskolerne har sin store Berettigelse, fordi der nu kræves langt mere Intelligens

for Deltagelse i det offentlige Liv. At Mænd og Kvinder har Valgret betyder ikke alene, at de skal stemme, men ogsaa at de skal modtage Valg. Særlig Kvinderne, som har faaet kommunal Valgret, og som sikkert snart ogsaa faar politisk Valgret, bør sørge for at blive politisk oplyste, saa de kan indtage Pladse ved Siden af Mændene.

Ogsaa Ledelsen af Arbejdernes Organisationer kræver mere Intelligens nu end før. Den unge Arbejder faar ganske vist en fuld færdig Organisation, men lige over for den staar en fast tømret Modorganisation, der er parat til at slaa ned ved mindste Fejlgreb af Fagforeningslederen.

Det er først og fremmest Højskolerne, dernæst Landbrugsskolerne, Andelsforetagender o. s. v., der i Øjeblikket bærer den danske Bondestand og de sidste Tidens Regeringer. Højskolerne har stor Skyld i, at de danske Landboere producerer de bedste Produkter, og at de har Flertal saavel i Folketing som i Ministerium. Ogsaa med Hensyn til Menneskets etiske Indstilling har Højskolerne haft stor Indflydelse. Men paa det sociale Omraade har de snarere været til Skade end til Gavn. Gennem Gaardmandsstyret er det blevet saadan, at Understøttelse ofte fortrinsvis gives til Gaardmandsbørn. Gaardmændene, der sidder med Flertal i baade Stat og Kommune, har lært den Teori, at Gaardmandsbørnene er de mest trængende, Husmandsbørnene kan sagtens, og saa uddeler Gaardmandsrepræsentanterne Understøttelse til Gaardmandsbørnene. Højskolerne har uddybet Kløften mellem Gaardmænd og Husmænd i Stedet for at udjævne den. I social Henseende er Højskolerne spillet fallit, og derfor er Arbejderskoler højst betimelige her i Landet.

Det er blevet sagt, at Eleverne paa Arbejderhøjskolen skal proppes med Teorier om den socialistiske Politik fremfor noget andet. Dette er ikke rigtigt. Det vil tværtimod glæde os, om ogsaa Højremændene vil indfinde sig og gøre deres Anskuelser gældende. Men vi har dannet Skolen paa det samme Grundlag som det, hvorpaa den internationale Arbejderbevægelse er dannet. Der er intet at sige til, at de andre Partier præger deres Højskoler med deres Livssyn, vi vil bare have samme Ret. Det er det socialdemokratiske Livssyn, der her skal prøves.

Vi vil undervise Eleverne i Historie, men ikke proppe dem med lange Ramser om de Kristian'er og de Frederik'er, der har regeret Landet og sat det overstyr, saa det nu kun er 700 Kvadratmil stort, medens det tidligere spændte over 20,000 Kvadratmil. Historieundervisningen skal begynde ved den franske Revolution i 1789, thi det er derfra, at alle aandelige Linier trækkes. Har man nogenlunde Rede paa, hvad der er sket siden den Begivenhed, ved man, hvad der er nødvendigt at vide.

De unge skal heller ikke fyldes med en Mængde Kundskaber, som man fylder Vand paa Dunke, eller fylder Kundskaber i Børn. Dette er en meget dum Under-

visningsmetode. Lad bare de unge føle og se paa Tingene og derefter skildre, hvad de har set. Kan man lære Eleverne at bruge Intelligenen, at tegne det efter og skildre, hvad de har iagttaget, saa kan de klare sig alle Vegne, hvor de kommer hen, medens Ramsen om Kongerækken ikke vil gavne dem det fjerneste.

Vi vil ikke kaste Vrag paa Skrivning, Læsning og Regning, men Naturfagene, den nyere Historie og Samfundslæren bør være Hovedfagene i Arbejderhøjskolen. Det skal være en levende Undervisning. Eleverne skal selv have Lov til at være med, saa de virkelig véd og forstaar det, de beskæftiger sig med.

Samfundskundskab bør være Hovedfag. De unge maa lære at kende det Samfund, de lever i, de maa vide, hvorledes det er sammensat og bygget i økonomisk Henseende. De maa gøres til dygtige og praktiske Kvinder og Mænd, der kan gaa ud og vinde Ungdommen for den moderne Arbejderbevægelse.

Vi er naaet et godt Stykke med Børneskolen. De ydre Rammer er nogenlunde, som de bør være, det indre maa vi overlade til Personlighederne. Men naar Børnene er færdige i Skolen, faar de Lov at gaa for Lud og koldt Vand. En Del af dem faar Fagundervisning i Aftenskolerne, men efter en 10 Timers Dag er de meget uskikkede til Aftenundervisning, og Resultatet bliver, at de først skal til at lære noget, naar de har staaet Læretiden ud. De savner den almindennende Undervisning, som vi maa give dem i Arbejderhøjskolen.

Vi vil udvikle Børneskolen og derefter kæmpe med de andre Samfundsklasser om Ungdommen, vi vil dygtiggøre unge Mennesker til at udføre et energisk Arbejde for at erobre den fremvoksende Slægt for den Livsanskuelse, vi slutter os til.

Det er kun et lille Forsøg, vi gør, og vi skal ikke rose os af det. Men Forsøget skulde gerne føre til, at der rundt i Landet rejses lignende Arbejderhøjskoler, som kan samle den opvoksende Arbejderungdom. Skolen skal, som Digteren siger om Enebær og Lyng, være med til at klæde det store Fjeld.

Jeppe Aakjær, der modtoges med Haandklap, talte om St. Steensen Blicher og E. Bindstouw — — —

Hr. Aakjær læste derpaa et Par Kapitler af et af sine egne Værker, hvorpaa Redaktør Sundbo takkede Forfatteren og Forsamlingen.

Den første Arbejderhøjskole var dermed indviet.«

Andet Elevhold, 1911—12

Tredje Elevhold, 1912—13

J. P. SUNDBO OG ARBEJDERHØJSKOLEN

AF P. STEGENBORG

Naar Esbjerg Arbejderhøjskole gennem 25 Aar har været Genstand for saa rig en Udvikling, som Tilfældet er, skyldes det en Række Mænd, der i dygtigt Samvirke har haft Blik for det centrale, det bærende i en Arbejderhøjskoles Opgave.

Det er der imidlertid andre, der har skildret.

Jeg vil for mit Vedkommende blot dvæle ved, at den svære Begyndelse aldrig var blevet gjort saa tidligt som i 1910, hvis ikke en Mand med ukuelig Energi, en Jernfid, der i denne Sag var uden Sidestykke, og et Kampmod, der overvandt alle Hindringer, havde stillet sig i Spidsen. — Manden var Redaktør I. P. Sundbo.

Han blev Skolens Skaber, fordi han saa, at den vilde være et virksomt og nødvendigt Led i den Oplysningsergerning, som Arbejderklassen for sin egen Skyld maatte tage op, og han blev det desuden af den Grund, at han mere end nogen anden havde Betingelser for at omplante det bedste i den gamle Højskole til et frugtbart Virke i vor Tid og erstatte det ubrugelige, det aflægs med det nye, der skulde til i Arbejderoplysningens Tjeneste.

Det havde han i Kraft af, at han som ung selv havde været Højskolelærer, var en god Taler, sad inde med stor Viden og var en Personlighed, der prægede Dag og Tid. Han var tillige en god Skribent. Altid ladet med Kraft og Energi, Vilje og Virketrang. Hans Hensigt med Skolen kan vist allerbedst anskueliggøres ved det Referat, som en Elev sendte »Tyende- og Landarbejderbladet« fra Indvielsen af Arbejderhøjskolen den 6. November 1910. Vi gengiver det her ordret, hvad Sundbos Tale angaar:

»Arbejderhøjskolen adskiller sig bl. a. fra de andre Højskoler ved, at den hviler paa Selvstyre. Det er Arbejderne, der har startet den. De er interesseret i dens Fremgang. Det skal være dens Opgave at dygtiggøre Arbejderne, saa de bliver i Stand til at udnytte de Rettigheder, der vindes.

Det er Højskoler, Landbrugsskoler, Andelsforetagender o. s. v., der for Øjeblikket bærer den danske Bondestand. Og det er disse, der har baaret de senere Tidens Regeringer. Højskolen har trods dens Bragesnak haft stor Indflydelse. Den har bevirket, at de danske Landboere er blevet i Stand til at producere de bedste Produkter, og at de har Flertal saavel i Folketing som Ministerium. Ogsaa for Menneskets etiske Liv har Højskolen haft stor Betydning. Men paa det sociale Omraade er den spillet Fallit. Og derfor er Arbejderhøjskolerne højst betimelige.

Det Grundlag, som Skolen her er dannet paa, er det samme, som den internationale Arbejderbevægelse er dannet paa. Men det er en Misforstaaelse, naar det er blevet

sagt, at vi vil indterpe Eleverne socialistiske Teorier. Tværtimod. De skal lære at tænke selv. Men naar de andre Partier gør deres Livanskuelse gældende paa deres Højskoler, saa vil vi have den samme Ret.

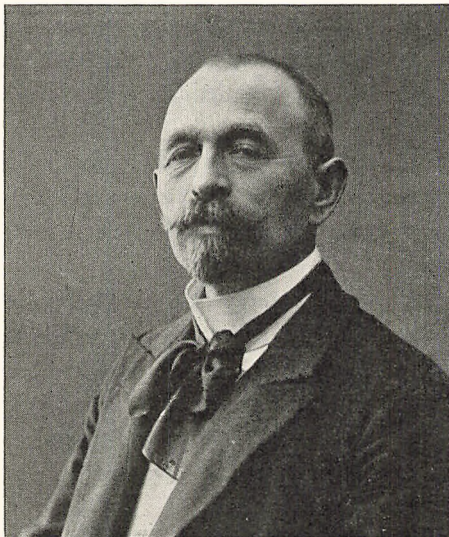
Vi vil undervise i Historie. Men vil ikke proppe Eleverne med lange Remser, f. Eks. om de Oldenborgere, der har regeret Landet paa en saadan Maade, at det fra at spænde over 2000 Kvadratmil nu er skrumpet ind til at udgøre kun 700 Kvadratmil. Historieundervisningen skal begynde ved den franske Revolution, thi det er — med Undtagelse af enkelte Kulturperioder — derfra, de aandelige Linjer trækkes. Og naturligvis skal Eleverne lære Regning, Skrivning og Læsning. Men Naturfagene, den nyere Historie og Samfundslæren bør være Hovedfagene paa Arbejderhøjskolen.

Eleverne skal ikke proppes med Ting, de ikke kan tilegne sig. De skal selv have Lov at være med, saa de lærer at forstaa det, de beskæftiger sig med. Det skal være en levende Undervisning. Den maa vi have ind i saavel Børne- som Ungdomsskolen.

Og Eleverne paa Arbejderhøjskolen skal lære den Kunst at bruge Bøgerne, thi Bøgerne svigter ikke — naar man vel at mærke forstaaer at bruge dem.

Der skal skabes praktisk dygtige Mænd og Kvinder, der vil gaa ud og vinde Ungdommen for den moderne Arbejderbevægelse.

Der er begyndt beskedent. Det er kun et lille Forsøg, vi gør. Og vi roser os ikke af det. Men Forsøget skulde gerne føre til, at der rundt i Landet rejses lignende Arbejderhøjskoler, som kan samle den opvoksende Arbejderungdom.«

J. P. Sundbo

(Billede fra omkring 1910)

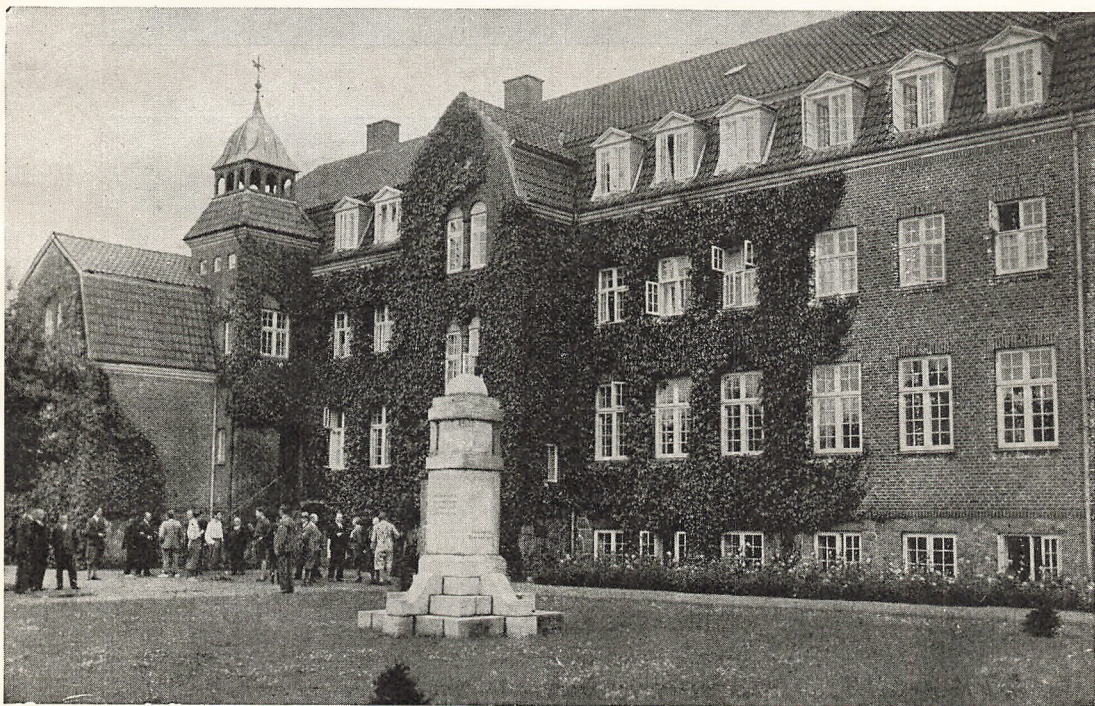
Ja, det var Højskolemanden Sundbo; men den Del af hans Væsen, der aabenbarer sig i denne Tale, faldt nøje sammen med hans Personlighed som Journalist og Bladleder. Han saa sig gal paa alt gammelt, surt og vissent, og han elskede Ungdom og Fremskridt, alt det, der bar fremad og opad.

Derfor blev han i udpræget Grad en fremragende Lærer baade paa Højskolen og ved sit Blad. Han evnede at overføre sin egen Energi paa Skolens Elever og de unge Medarbejdere ved Avisen. Han

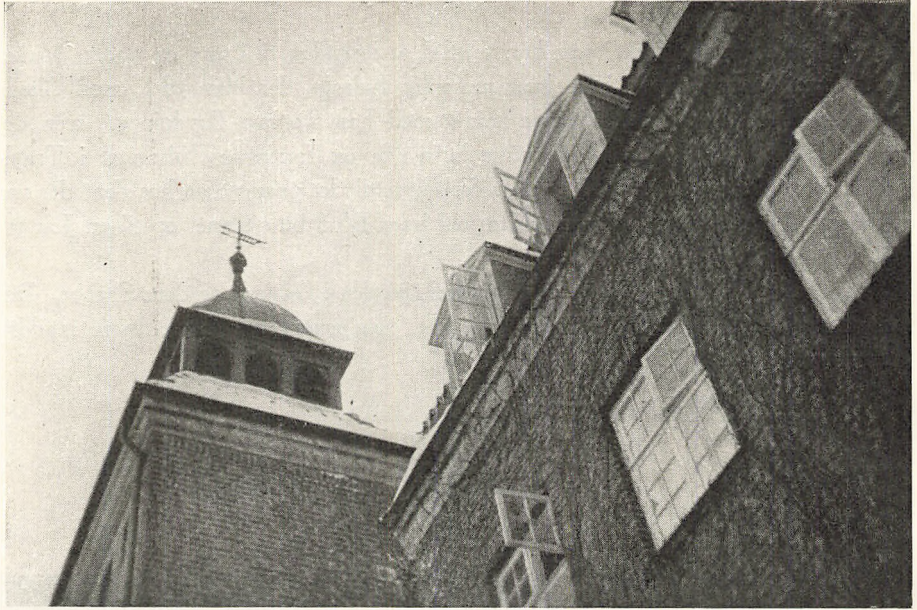
var straalende rig paa Ideer, som han forstod at levendegøre i eget og andres Virke. Dertil kom, at han kunde hilse hver personlig Indsats, der blev ydet, med Glæde og Forstaaelse. Der kunde i Samarbejdet med ham komme Brydninger; men det gjorde mindre. De kunde endog virke befriende og forstærke Pulsslaget i Travlheden. Det, der nu og da skilte, hører forlængst til det uvæsentlige hos den, der var Arbejderhøjskolens første Elev og siden ved hans Blad blev trænet op til en Journalists ansvarsfulde Gerning.

— Det er, hvad jeg mener om Arbejderhøjskolen i Esbjerg og dens Skaber. Der kan skrives langt bedre Historie om den Sag, men ingen kan give et mere sanddru Vidnesbyrd!

Mindestenen for J. P. Sundbo foran Arbejderhøjskolen

Tårnet

Sommerpiger og Kooperatører

ET KORT RIDS AF ARBEJDERHØJSKOLENS FØRSTE HISTORIE AF ANDREA VIND

Sommeren 1910 læste vi i »Vestjyllands Socialdemokrat«, at der søgtes en Forstander til en nyoprettet Højskole i Esbjerg. Min Mand søgte Pladsen, men hørte i lang Tid ikke noget om Udsigterne. Saa en Dag kom der alligevel Besked om, at han var antaget til Forstander og med Anmodning om at komme til Esbjerg for at træffe nærmere Aftale. Min Mand rejste derved, og det blev endelig afgjort. Men der var jo ikke meget at begynde en Højskole med. 2000 Kr., som Esbjerg Kommune havde bevilget, var alt. Deraf skulde 1500 Kr. gaa til Understøttelse til de 19 Elever, der var indmeldt, Resten, 500 Kr., var til Løn til en Forstander. Det var jo ikke store Ting at indrette sig med. Jeg husker, at jeg, da Fru Højskoleforstander Siewerts ønskede mig til Lykke, maatte sige, at det hele var saa usikkert, der var vist ikke noget at gratulere til. Vi var nødt til at lade det gaa paa den hidtidige Facon med Fotografering, som min Mand foretog om Sommeren, naar der ingen Skole var. Og saa med Tillid til Fremtiden. Maaske kunde der arbejdes en Højskole op. Der var før indenfor Højskolearbejdet begyndt i det smaa. Og det havde endda ikke været den daarligste Begyndelse.

Nørregade 4, Esbjerg. Her — paa 2. Sal og Kvisten — boede Arbejderhøjskolens Forstander og Elever i Skolens fire første Leveaar, 1910—13. Undervisningen foregik i Teknisk Skoles Lokaler

Skolens Bestyrelse havde faaet Løfte om et Klasseværelse i Teknisk Skole til Skolelokale. Men til de 10 udenbys Elever skulde der skaffes Plads. Det havde min Mand lovet at sørge for, og paa den Maade blev vi økonomisk bundet til Højskolen. Efter den Tid blev det ogsaa helt overladt til os, hvordan vi vilde indrette os. Vi havde i det hele taget frie Hænder, men ogsaa et stort Ansvar.

Den Dag, vi rejste til Esbjerg for at leje Lejlighed, traf vi Redaktør Sundbo i Toget; det var første Gang jeg saa og talte med Sundbo. Vi fik den Dag lejet Lejlighed i Nørregade 4. To 3 Værelses Lejligheder, 2. Sal og Kvist, tilsammen 60 Kr. maanedlig. 2. Sal til privat Lejlighed og Spisestue, ogsaa for Eleverne. Kvisten lige over skulde indrettes med Senge og hvad der hører til Soveværelser og tildels Opholdsrum. Køkkenet var egnet til Vaskerum.

Fjorten Dage før November flyttede vi saa til Esbjerg. Det blev travle fjorten Dage. Der skulde syes, købes ind: Senge, Sengeudstyr, Køkken- og Spisestueinventar, saa vore Penge fik snart Ben at gaa paa, og vi maatte se os om efter Kredit. Vi var ukendt i Byen, og det, vi havde indladt os paa, saa maaske noget forvovent ud, men vi har aldrig endnu forgæves bedt om Kredit her i Byen. I Begyndelsen handlede vi i »Frem«, men da vi blev kendt med Forholdene, gik vi over i »Esbjerg og Omegn« og har handlet der siden.

Men saa den daglige Økonomi: 500 Kr. om Aaret i Løn, 60 Kr. maanedlig i Husleje, 30 Kr. for Kosten pr. Elev; det var det, der skulde holdes Hus med. Det var ikke saa lige til. Eleverne var for største Delen Haandværkere, vant til at spise godt paa Pensionater, og skulde de nu nøjes med den Kost, Højskolerne var nødt til at give, og som vi ogsaa sidenhen maatte gaa over til, kunde det gerne slaa det hele i Stykker, før vi endnu fik rigtig begyndt. Vi indrettede os saa som almindeligt Pensionat; der var heller aldrig noget i Vejen. Men det gav ikke Bonus, tværtimod.

Skolen gik imidlertid godt, og det var jo det vigtigste. Vi, der havde vort Arbejde i Nørregade 4, mærkede ikke meget til Skolen som saadan, til dens Undervisning. Kun naar Spørgsmaal, der ikke var blevet færdigdiskuteret, blev fortsat under Maaltiderne, fik vi Indblik i Skolearbejdet. Da Skolen sluttede til April, inviterede »Vestjyllands Socialdemokrat« med Redaktør Sundbo i Spidsen hele Skolen, samt nogle Venner af den, til en Afskedsfest paa »Hotel Royal«.

Jeg husker det ikke, men der maa have været udtalt Tilfredshed med Skolen, for da vi gik hjem om Aftenen over Torvet udtalte min Mand: »Ja, det er jo godt alt sammen, men hvad skal vi nu leve af?«

Vi gik saa straks igang med Fotograferingen igen. Min Mand rejste ud, og jeg arbejdede derhjemme med Hus, Hjem, Børn og Fotografering. Saa der var ikke Tid

til at tænke paa andet. Saadan gik Sommeren, og saadan gik de tre Aar, vi boede i Nørregade 4 med Skolelokale i Teknisk Skole.

Elevtallet gik det andet Aar op til tredive. Deraf var de fleste udefra, fra hele Landet. Det tredie Aar var Elevantallet 36. Nu maa man huske paa, at dengang var Skolen ikke statsanerkendt. Eleverne kunde ikke søge Amtsunderstøttelse eller faa direkte Tilskud fra Staten; kun de 2000 Kr. fra Esbjerg Kommune var til Raadighed, saa Eleverne maatte selv betale det meste. Men det var gennemgaaende unge Mennesker, der »vilde noget«. Der er ogsaa forholdsvis mange af de Aars Elever, der er kommet frem i betydelige Stillinger indenfor Arbejderbevægelsen eller ved journalistisk Virksomhed. Det andet Vinterhold var ogsaa et roligt og solidt Hold. Derimod var det tredie Hold mere livligt og selskabeligt anlagt. Jeg husker smaa fornøjelige Sammenkomster henne i Nørregade. Der blev ogsaa afholdt Folketingsvalg. Der var det Aar en Elev, der havde en enestaaende Efterlignelsesevne og Hukommelse. Det var ham lige meget, hvilket af de politiske Partier han blev valgt til at forsvare, han gjorde det med samme Virtuositet. Disse Folketingsvalg blev efterhaanden Tradition og et fornøjeligt Led i Samfundslære-Undervisningen. Dette Aar kom ogsaa »Argus« til Verden. Paa et Tagkammer i Nørregade saa den Dagens Lys. Dens første Redaktør er nu Redaktør ved den socialdemokratiske Presse. Der

Første Hold „Sommerpiger“, 1912

var ogsaa et Par fremragende Tegner, saa Bladet var godt baade med Hensyn til Indhold og Udstyr. Disse Numre af »Argus« er desværre gaaet tabt under den megen Omflytning. — Den sidste Sommer, vi boede i Nørregade, var der et kvindeligt Elevhold, men det var udelukkende Elever her fra Byen, der boede og spiste hjemme.

Saa var de lovbefalede tre Aar gaaet, og Højskolen kunde søge om Statsanerkendelse. I Loven derom er der en Bestemmelse, at Forstanderbolig og Skolelokaler skal være i samme Ejendom. Saa kunde den hidtidige Ordning ikke opretholdes, og min Mand maatte se sig om efter andre Lokaler. Det fandt han i Exnersgade 43, bagved Banegaardsterrænet. En fem Værelse i Stuen og fire Værelse Lejlighed paa første Sal. Desuden Værelser paa Loftet. Værten var desuden villig til at tage en Mur ned mellem to Stuer, saa der blev en rummelig Sal og Skolestue. En Stue blev indrettet til Tegnstue. Det Aar blev der begyndt paa Handværkertegning under Arkitekt Nielsens Ledelse. I Stuen indrettede vi os med Opholdsrum og Spisestue, der ogsaa blev brugt til Klasseværelse. Saa vi skulde skynde os at dække Bord, naar Klassen rykkede ud. Det første Aar i Exnersgade blev der ikke søgt om Statsanerkendelse, men det næste Aar skulde det gerne lykkes. Og det gjorde det.

Da vi flyttede til Exnersgade, overtog Højskolen selv Huslejeforpligtelsen og Anskaffelse af Inventar til Skolestuer og Værelser. De brune Senge, de lange Skoleborde og højbenede Tegneborde er fra den Tid. Min Mands Løn gik op til 1200 Kr. Vi tjente jo heldigvis en hel Del Penge ved Fotografering om Sommeren.

Saa kom Vinteren, hvor der skulde opnaaes Statsanerkendelse. Der var lige Penge til Understøttelse til det Antal Elever, der fordredes, for at Skolen kunde opnaa Anerkendelsen, men der maatte ikke rejse en eneste af de optagne Elever. Det lykkedes. Og dermed var Arbejderhøjskolen rykket ind i Rækken af de statsanerkendte Højskoler.

Arbejderhøjskole-Navnet mindes jeg først fra den Tid. Højskolernes udmærkede, forstaaende Tilsynsførende Dr. Moltesen syntes ikke rigtig om Navnet. Hvorfor ikke Folkehøjskole? Ideen var jo den samme.

I Mangel af anden Plads brugtes den temmelig store Gaard i Exnersgade i Fri-kvartererne til »Tre Mand høj« og lignende. Det var meget fornøjeligt at være med til eller at se paa fra Køkkenvinduerne. Fastelavn- og Afskedsfesterne overtog vi ogsaa nu, da vi havde temmelig gode Lokaler. Der blev ogsaa dengang afholdt Onsdags-Diskussionsmøder, der samlede mange Mennesker fra Byen og Omegnen. — Den sidste Sommer i Exnersgade blev der begyndt paa Sommerskole, og siden hen var der baade Sommer- og Vinterhold.

Forholdene i Exnersgade blev efterhanden for smaa, og vi maatte se os om efter andre Lokaler; det fandt min Mand i Stormgade 6. Et helt Hus fra Kælder til

Kvist. Der fandt vi udmærket Husly til Nytaar 1917, da vi flyttede ind i den nyopførte Skole paa Vardevej. Det var næsten blevet Tradition, at min Mand fik Lønforhøjelse hver Gang vi flyttede; ligeledes her. Lønnen gik op fra 1200 til 1800 Kr., og Kostpengene var, saavidt jeg husker, 30 Kr. som altid; der skulde passes paa. Vi havde ikke mere Fotograferingen at falde tilbage paa.

Samtidig med at vi flyttede til Stormgade, kom Bertolt ind i Arbejderhøjskolens Historie som Lærer. Min Mand havde indtil da været ene fast Lærer og undervist i alle Fagene, ogsaa Naturfagene, (undtagen Sprog), Litteratur, Dansk og Stats- og Kommuneforvaltning. — Den første Vinter, vi boede i Stormgade, var der 34 Elever, Sommeren 1916 var der 15, og Vinteren efter, den Vinter vi flyttede ud i den nyopførte Skole, 54 Elever.

Det var efterhaanden blevet Sædvane, at den første Udflugt, naar Vejret tillod det, gjaldt Fanø. Ribe var ogsaa fast Udflugtssted, og Askov, Ladelund og Skibelund var ogsaa en Tid de Steder, der blev besøgt. Sommerpigerne, der ikke rejste hjem i Pinsen, havde faaet Lov at holde Pinseferie i Esbjerg Kommunes Feriekoloni i Sønderho, et herligt Sted at holde Ferie.

Der var heller ikke megen Udenomsplads i Stormgade, saa hvad der foregik af Folkedanse og lignende maatte foregaa paa Loftet. Men saa kom der Forstyrrelse. Bestyrelsen vilde ikke betale Husleje af hele Huset Aaret rundt. Saa blev øverste

Andet Hold „Sommerpiger“, 1915

Etage lejet ud. Der kunde til Nød holdes Sommerskole i een Etage, men Vinterskole var en Umulighed. Og saa viste det sig umuligt at faa anden Lejlighed til Skolebrug. Hvad skulde man gøre? Skulde det hele gaa i Stykker, nu det var godt i Gang? Ellers skulde der bygges, og det var ikke let. Penge var der ingen af, undtagen Kommunitilskudet, der, saa vidt jeg ved, den Gang var gaaet op til 3500 Kr. aarligt. Det var en god Hjælp i den aarlige Økonomi, men ikke noget at bygge for.

Da mødte Arbejderhøjskolen en forbavsende Velvilje fra mange Sider. Højskolernes Tilsynsførende, Dr. Moltesen, gav Stødet til, at der blev bevilget et stort Laan af Sorø Akademis Midler. Det var den første store Hjælp. Der blev sat en Indsamling i Gang; det gav mange Tusinde. Men der var endnu langt tilbage, inden Byggeriet var sikret. Skolens Formand, Redaktør Sundbo, henvendte sig ogsaa til en af Byens mest velhavende Fruer. Hun vilde ikke give direkte Tilskud, men hun vilde, hvis Sundbo kunde skaffe 9 andre Medborgeres Kaution, være med til at kautionere for de sidste 10,000 Kr.

Det lykkedes, og dermed var Byggeriet sikret. En Grund, som Kommunen ejede ude ved Vardevej, var udset til Byggeplads. Der skulde have været begyndt paa Arbejdet til Juni, men blev først begyndt til August. Da saa den rigtige Mester kom til, kom der Fart over Arbejdet. Men Skolen, der skulde have været færdig til 1. November, blev først færdig til Jul, og da var Haandværkerne endnu ikke rykket ud. De to Maaneder fra November til Jul fik Højskolen Lov at benytte et Klasseværelse i Vestre Skole.

Mellem Jul og Nytaar flyttede vi saa ud i Højskolens eget Hus, og en Drøm, som næppe nogen af os havde turdet drømme, var gaaet i Opfyldelse. Haandværkerne var som sagt ikke færdige, og den første Dag maatte vi til at bruge Skovl og Gadekost i de underste Etager, saa Pigerne tilsidst erklærede, at nu kunde de ikke mere. Jeg maatte give dem Ret, det havde været en lang og streng Arbejdsdag. — Den Vinter var der forholdsvis mange Esbjerg-Fiskere paa Skolen, og vi lærte dem at kende som et prægtigt Folkefærd, der ikke var bange for at gøre deres Medmennesker delagtige i den Overflod, der en kort Tid faldt i deres Turban.

Vinteren gik, og i April skulde Skolens Indvielse finde Sted. Hvad Dag i Maanedet det var, husker jeg ikke, men det blev en travl Tid efter at Eleverne var rejst, men vi naaede at blive færdig i rette Tid. Brugsforeningen »Esbjerg og Omegn« havde foræret Højskolen en stor Portion Fernis, men derudover maatte vi ikke bruge noget. Skolen kunde godt have skurede Gulve, blev der sagt, saa Gulvene blev efterhaanden oprevne og flossede, saa det maaske ses paa dem endnu.

Arbejderhøjskolen havde af D. s. U., hvis Formand dengang var Ernst Christiansen, faaet foræret Møbler til de to Læsestuer, Skab, Borde og Stole, saa alt det

var nyt og pænt. Skolens første Talerstol havde den faaet foræret af en Elev, der var Snedker, og de store Elevbilleder blev ogsaa efterhaanden indrammet og betalt af gamle Elever.

Saa kom Dagen for Indvielsen. Det blev en Dag med Slud og Sjap. Der var mødt mange af Partiets kendte Mænd. Bedst af dem alle husker jeg K. M. Klausen. Han var ikke rask, meget forkølet, og jeg kunde ikke skaffe ham en lun Krog, da hele Huset var optaget. Bertolt blev ved den Tid indkaldt som Soldat, og Laura Alkærsig, nu Fru Hedebol, var gaaet ind i hans Plads. — Da vi flyttede ud paa den ny Skole, var min Mands Løn gaaet op til 2400 og Kostpengene til 35 Kr. maanedlig.

Vinteren 1917—18 var Skolen helt overfyldt, 102 Elever ialt. 88 dækkede vi til inde i Gymnastiksalen, Resten maa have været inde fra Byen. Paa Skolen var der slet ikke Plads til de mange Mennesker. Min Mand havde af Esbjerg Kommune lejet Villa »Strandly« skraat overfor Skolen; der var Plads til nogle. Til Huset hørte der et Stykke Jord og en Stald. Det har meget belejligt; der kunde vi dyrke Kartofler til Skolens Brug. Og i Stalden var der Plads til Grise, Høns og Tørv. Grisene blev tildels fodrede med Affald fra Køkkenet. Og Tørvene, ca. 200,000, havde vore fire voksne og halvvoksne Sønner strøget om Foraaret, de halve til Skolens Forbrug, og Resten blev solgt inde i Byen.

Dette, ogsaa Statens Dyrstidsforanstaltninger, hjalp jo noget i vor meget haardt

Fru Vind og Pigerne i Køkkenet

anspændte Økonomi. Denne Vinter var der godt et halvt Hundrede Elever, der ikke selv kunde skaffe Sengeklæder. Det var en Udskrivning med Tæpper, vi slet ikke kunde magte. Men da kom Hjælpen fra en Side, vi slet ikke havde tænkt.

Det forenede Dampskibsselskab maatte under Krigen lægge op paa Grund af Mine-Afspærringen. De laa inde med Masser af Tæpper og af dem laante vi 125 Stykker. Hvordan vi kom i Forbindelse med D. F. D. S. ved jeg ikke, maaske var det gennem Lærer Brændeskov, Højskolens Medforstander gennem alle Aarene, han kendte saa mange Mennesker her i Byen. Vi beholdt Tæpperne, til Selskabet selv skulde bruge dem. Saa blev de indleveret til Rensning og afleveret med Tak for udvist Hjælpsomhed. 1919 fik Højskolen selv sine Tæpper, da den fik tildelt godt et Hundrede Stykker af de billige Soldatertæpper. Krigen var dengang sluttet.

Saa kom Sommerholdet og næste Vinterhold; da skete der store Fremskridt for os. Vi fik oliemalet i Køkkenet og Vaskekummene blev indrettet paa første og anden Sal. Stuerne blev tapetserede, og næsten det bedste af det hele: vi fik Fernis til at bruge af, alt hvad vi vilde. Min Mands Løn gik op til 4000, og Kostpengene til 50 Kr. mdl., som paa andre Højskoler. Vinteren 1918—19 blev det bestemt, at der ikke mere skulde være Fællesskole, men derimod 5 Maaneders Sommerskole.

Det viste sig ikke at være heldigt. Der kunde kun søges Amtsunderstøttelse til 3 Maaneder, og de fleste unge Piger havde ikke Raad til mere end de tre Maaneder, og det gav altid Forstyrrelse, naar nogle af Kammeraterne rejste. Der blev ogsaa begyndt paa »8 Dage paa Højskole«. Det slog rigtig godt an. Den første Sommer var der 30 Gæster. Det var ikke Kursus paa den Maade som nu. Gæsterne deltog i Undervisningen i hvad de vilde og kom og rejste, naar det passede dem bedst.

Saa gik disse Somre og Vintre. Sommerskolen var præget af Udflugter her og der. Vinterskolen af »Argus«, Onsdagsdiskussionsmøder, Folketingsvalg. Der blev ogsaa afholdt Søndagsmøder med Mænd inde fra Byen, der talte om forskellige Emner. Disse Møder samlede næsten altid fuldt Hus, saa Skillevæggen maatte ned mellem Skolestuerne.

Udover de sædvanlige Fester til Jul, Fastelavn og Afskedsfest, og somme-tider smaa gemytlige Sammenkomster inde i Stuerne sammen med Eleverne, dyrkede vi ingen Selskabelighed. Men der kom ikke saa faa, baade udenlandske og indenlandske Gæster, der gerne vilde se Arbejderhøjskolen paa nærmere Hold og blev i kortere eller længere Tid.

Sommerskolen 1921 gik tilbage til tre Maaneders Kursus, og Elevantallet steg straks. Der var 20 indmeldte Elever den første April, da vi flyttede fra Højskolen hen i Villa »Strandly«.

Skønt det jo ikke altid var lige let at være Højskole-Madmoder i disse første

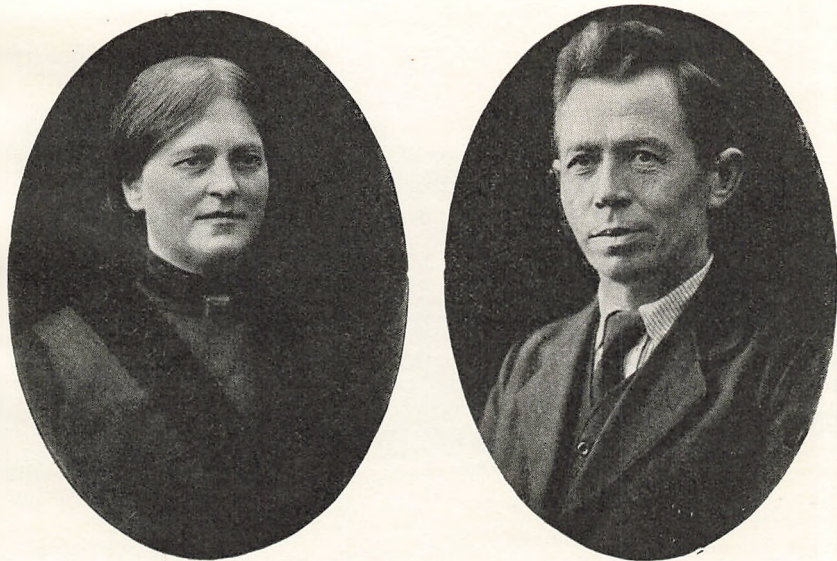

vanskelige Aar, hvor alting var smaat og usikkert, er jeg alligevel glad ved at tænke tilbage paa den Tid paa Arbejderhøjskolen og faar hjemlige Følelser, naar jeg gaar ad Trapperne derude. Jeg har fra min pure Ungdom færdedes i Højskolekredse og været interesseret i Højskolearbejdet. Og opfattet det som et Led i Bestræbelsen for den Enkeltes Frigørelse og Dygtiggørelse til at overtage den demokratiske Fremtid, der maatte komme. Og da denne Idé saa, som her, mødtes med den socialdemokratiske Idé om Arbejderklassens økonomiske Frigørelse, fremgik der heraf en Sag, som det nok føltes værd at lægge sig i Selen for.

Og det blev en Oplevelse, to Gange om Aaret at tage mod en frisk, vaagen Ungdom, og mærke, hvordan de efterhaanden følte sig hjemme i Kredsen. Og naar disse saa drog bort og den sidste Sang var sunget og Hurraerne døet hen, at gøre færdig til at tage mod det næste Hold — — —

Med Hilsen til gamle Elever,

jeres *Andrea Vind.*

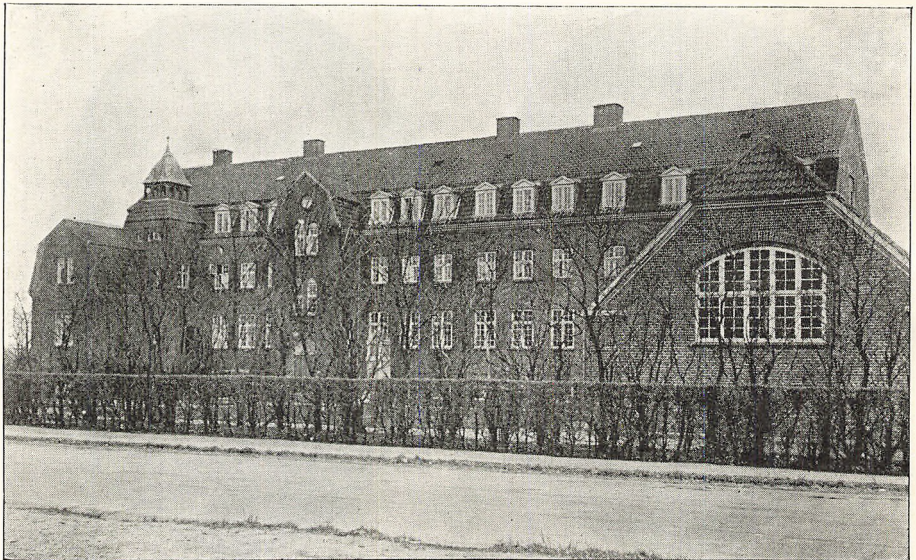

Andrea og Rasmus Vind, Arbejderhøjskolens første Forstanderpar, 1910 - 1921

Brændskov, Rs. Vind, Vilh. Rasmussen, H. P. Sorensen, Ernst Christiansen og J. P. Sundbo. 1917

Arbejderhøjskolen set fra Vardevej, efter Udvidelsen 1929

MINDER FRA ARBEJDERHØJSKOLEN

AF R. BRÆNDESKOV

Efteraaret 1910 samledes det første hold elever paa Esbjerg Arbejderhøjskole. Det var ikke noget stort hold — 19 elever; med denne lille begyndelse lagdes grunden til en af dansk arbejderoplysnings stolte borge.

Nu afdøde redaktør Sundbo var den ledende i dette foretagende. Han var besjælet af den tanke, at dansk arbejderungdom ligesaavel som den danske bondeungdom skulde have del i de goder højskolen gav disse.

Følger man dansk historie i de sidste 50 aar af det 19. aarhundrede, ser man den røde traad: Bag bondens fremgang til de ledende stillinger indenfor det økonomiske og politiske liv staar den grundtvigske højskole; den gav bonden, om ikke saa mange reelle kundskaber, saa dog den fremdrift, der skulde til. Paa samme maade skulde højskolen — den røde borg — hjælpe danske arbejdere frem til at blive de førende i dansk samfundsliv. Danske arbejdere skulde dygtiggøres til at afløse bonden, til at bygge et samfund, hvor al udnyttelse af andre for stedse var skrinlagt.

Naar jeg nu ser tilbage paa mine aar ved Esbjerg Arbejderhøjskole (1910—1925), mindes jeg disse med glæde. Vore Søndag aftener var altid morsomme, særlig kunde oplæsningen af »Argus« sætte lystigheden op; men ogsaa de bidrag som elever og lærere føjede dertil var med til at omgive disse aftener med en nimbus, saaledes at der skulde være meget tvingende grunde til, at man blev borte derfra. Jeg husker vore spadsereture Søndag formiddag ud i omegnen til Hjerting, Tarp og Rodborghus. Det var ikke saa korte ture og vi skulde gerne være hjemme til middag, saa farten maatte sættes op. Særlig husker jeg en tur til Rodborghus, hvor vi gik over engene, her vankede der, da man skulde over grøfterne, enkelte vaade strømper, men trods det var der liv og lyst og hjemturen forkortedes med aakjærske sange.

Ogsaa den jydsk digter Jeppe Aakjærs besøg paa skolen bragte altid festlighed med sig. Naar eleverne havde sunget nogle af hans sange tog han fat og læste af sine herlige arbejder; da var der ro, og naar han sluttede rungede bifaldet gennem salen. Selv tror jeg Aakjær var glad ved disse besøg blandt frisk og frejdig arbejderungdom. Han udtalte en gang: Højskolen skulde ligge i nærheden af mit hjem. Jeg kunde da lytte mig til nye sange gennem elevernes frejdige sang.

Medens det hurtigt gik fremad med vinterskolen saa højskolen fik saa mange elever den kunde rumme, ogsaa efter at bestyrelsen i 1916 rejste den nye bygning ved Vardevej og lige op til byens Strandskov, kneb det med at faa de unge piger til at søge højskolen; men lidt efter lidt voksede holdene sig større. Nu var Arbejderhøjskolen befolket omtrent hele tiden, særlig naar man dertil følger »8 dage paa højskole«.

Kun i Pinsen stod den lukket; thi da drog alle paa skolen til Sønderho, hvor Esbjerg kommune havde et feriehjem, som vi fik lov til at laane. Vi brugte apostlenes heste og tog turen langs Vesterhavet, strømper og sko hængtes over en stok. Barfodet ankom vi til sømandsbyen. Forud var de unge advaret mod solen og sandet, men vore unge piger vilde være brune. Resultatet: Det lille apotek i Sønderho tømtes for alle fedtstoffer og dagen efter søgte man skyggen. Men trods alt var det dejlige pinseture vi havde til Sønderho og Fanø.

Nu er Arbejderhøjskolen ombygget. Der er bedre plads, end vi havde, og selv om jeg efter min forflyttelse til Stubbekøbing har aflagt »den røde borg« besøg, saa staar den gamle borg som den var før ombygningen for mig i al sin hjemlighed og hygge, hvor baade elever og vi lærere havde festlige timer saavel til arbejdet som til det muntre og kammeratlige samvær.

Jeg sender min kones og min bedste hilsen til alle elever og lærere, idet vi siger tak for gode minder i de forløbne aar ved »den røde borg«.

R. Brændeskov.

Sommerpiger paa Tur til Sønderho 1917. Til venstre Brændeskov, til højre Fru Brændeskov og Fru Vind

AARGANGEN FØR »SYNDFLODEN«

AF JOHS. E. LARSEN

Der stod Frikadeller og stuede Kartoffler paa Spisebordet, da jeg træt og sulten en taaget Novembraften i 1913, efter 20 Timers Rejse, arriverede til Arbejderhøjskolen i Esbjerg, som da havde til Huse i lejede Lokaler i Exnersgade Nr. 43.

Jeg og de andre ankomne lod Fru Vinds Frikadeller vederfares Retfærdighed og hastede derpaa afsted for at »gøre« Kongensgade og se Englandsdamperen.

— — Men Arbejdsdage fulgte, rige paa Indhold for vort modtageligt indstillede Sind. Spørgsmaal, man ikke før havde skænket en Tanke, meldte sig, og Problemer taarnede sig op med Krav om Afklaring for at kunne indgaa i Ens Livsopfattelse. Denne Strøm af nye Tanker — dette Møde med Ideer, man kun kendte af Navn, og Samværet med andre Unge, der krammede ud af deres Inderste uden smaalig Reserverthed, blev den dybtgaaende Kultivator — Behandling af Sindets Foraarsmark, som skabte Grobetingelse for en fast og afklaret Overbevisning. — En Overbevisning, der vel i sin Opbygning ikke afveg synderligt fra den af sund Sans prægede Opfattelse, man begyndte Skoleopholdet med, men som dog var mere fuldtonende og bedre begrundet.

Exnersgade 43, Esbjerg, Arbejderhøjskolens Hjem 1913—1915

Den, der kendte de beskedne Forhold, vi havde i Exnersgade, og sammenligner dem med den udmærkede Ramme, der nu bydes Arbejdet paa Esbjerg Arbejderhøjskole, vil maaske trække paa Skuldrene af Exnersgadeskolen. Men for os, som da var Ungdommen, som mødte med en umiddelbar og graadig Appetit paa Livet og Fremtiden, staar Opholdet i Exnersgade Nr. 43 som en Oplevelse, der i Mindet toner i et eget Skær uanset, at vi maaske senere har haft Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Skoler med andre og større Forhold.

Vil man spørge: Hvorfor er det da saaledes? Da maa Svaret for mit Vedkommende blive, at denne »Fællesspisning« af Tanker og Problemer, dette at faa Udløsning for noget — man ved ikke hvad —, der trængte sig paa i Ungdommens Brydningstid, blev en rig indre Løftelse. Kort sagt Jeg'ets stræbefulde Udfoldelse i Ungdommens skønne Dage.

— — Vi var fra alle Egne af Landet. Her mødtes den mundrappe Sjællænder med den lune Jyde — den livsglade Fynbo med den mere tunge og indadvendte Øbo. Det var ikke mindst den Vekselvirkning, som derved fremkom, der virkede befrugtende, ligesom den naturligvis udløste meget Skæmt og Humør i Form af Drillerier mellem Landsdelene. Den, der har været paa Højskole, kender, hvordan Knebren gaar under Maaltidene, og da navnlig ved Slutningen. Vi sad ved to lange Borde, og særlig det ene var slemt i sproglig Henseende, for her var anbragt alle Slags Jyder foruden Kalundborgjyder, enkelte Fynboer og Sjællændere og en »Reservesvensker« foruden mig, saa man vil forstaa, »at den var ikke altid hyggelig«, naar vi i Diskussionens Hede lod Dialekterne spille i babylonisk Mangfoldighed.

Af Skolens Lærerkræfter var det særlig de to Forstandere, Rasmus Vind og Lærer Brændeskov, vi kom i Berøring med, og jeg mindes dem begge, og iøvrigt hele Familien Vind, med Taknemmelighed. Men ogsaa afdøde Redaktør Sundbo, der havde nogle Timer om Ugen i Samfundskundskab, skylder jeg at nævne. Sundbo forekom ved flygtigt Kendskab skarp og kantet; men hans Hjerte bankede sikkert varmt for os Elever. I den Tid kom der i Løbet af Vinteren ikke saa faa Teaterselskaber til Esbjerg og gav Forestilling i Hotel Spangsbergs Sal, som da forekom mig at være noget af det flotteste, jeg havde set. Naar Selskabets Forretningsfører saa meldte sig hos Sundbo for at faa Forhaandsreklame i »Vestjyllands Social-Demokrat«, glemte han ikke os ude paa Skolen, men betingede sig altid, at der blev sendt Fri-billetter til Arbejderhøjskolens Elever.

Samme Sundbo holdt paa rene Linjer. En Gang havde jeg i en Stil ladet en Bemærkning falde om, at det var underordnet, om vort Statsoverhoved var en Konge, blot han var folkevalgt. Dette kunde Sundbo ikke goutere, men krævede, at jeg nærmere skulde begrunde mit Standpunkt. I den Diskussion, der nu paafulgte mellem

Sundbo og mig, var mine Argumenter ikke saa overbevisende som hans, saa det endte med, at jeg blev godt til Grin blandt Kammeraterne.

Hvad Opholdet bragte i kundskabsmæssig Henseende lader sig naturligvis ikke opgøre. Meget lærtes, og meget glemtes igen. Et og andet blev dog hængende; men jeg indrømmer, at det, Grundtvigianerne kalder »Vækkelsen«, ikke er det mindst vigtige. Dette at nemme Bruset, som giver Tilværelsen Varme, og at faa Øjnene op for, at der ude i Kimingen, hvor Drømmenes Himmel møder Længslernes Hav, er en lysende Strime at skimte, sætter uanede Livskræfter i Bevægelse.

— — Det var netop i den Tid, det gærede og brød blandt de klassebevidste Landarbejdere, hvoraf adskillige den Vinter opholdt sig paa Skolen i Esbjerg. Jeg husker endnu de talrige og til Tider stærke Diskussioner, der førtes om Landarbejderbevægelsens Maal og Veje. Den første Bevægelses Ramme var paa det Tidspunkt brudt; men Mændene, der skulde hele den igen, søgte Dygtiggørelse til at gaa ud og tage Opgaverne op. Aaret efter fik Landarbejderbevægelsen her i Landet fast Grund under Fødderne.

Jeg har lejlighedsvis i Partipressen truffet Navne fra min Aargang, naar en eller anden havde gjort et Fremstød i Fagbevægelsen eller Partiet, hvilket altid har inter-

Eleveholdet 1913-14 paa Trappen i Exnersgade. Paa Billedet ses Forf. øverst til venstre; man finder let Brændeskov, M. P. Jensen, Michael Jensen, Ove Brandholt og tilhøjre en Landarbejdergruppe med Oscar Levinsen, Magnus Ingemann, Ankjær og Axel Hansen

esseret mig at erfare. En af dem, jeg spaaede en særlig straalende Fremtid, var Landarbejderagitatoren Axel Hansen fra Fyn, der døde i Fjor som Redaktør i Korsør. Min Beundring for ham og Tiltro til hans Fremtid bundede maaske noget i, at medens jeg havde svært ved at finde Udtryk for mine Tanker, var han særdeles veltalende. Jeg erindrer endnu, hvorledes vi nogle Stykker med Ax. Hansen i Spidsen hjemsøgte de Diskussionsmøder, som afholdtes ude i Byen. Det var lige meget, om det var Venstres Ungdom, Georgeister eller Syndikalister, vi kom ud for — Ax. Hansen kunde »ordne« dem alle. Ved et stort Arbejdermøde i Esbjerg, hvor en Syndikalist fra København talte, havde de tilstedeværende Fagforeningsledere Besvær med at klare Ærterne; men med Ax. Hansens Bistand lykkedes det at faa Stemningen over i den rigtige Retning. Dagen efter modtog Ax. Hansen en Henvendelse fra Syndikalisterne, om han ikke kunde tænke sig at slutte sig til dem.

Min Aargang hører til den gode, gamle Tid, hvor Skolen var en Fællesskole for Mænd og Kvinder. Det havde naturligvis sin særlige Charme, men var vel ikke altid lige heldigt for Undervisningen. Nægtes kan det ikke, at Pigernes lyse Smil og kaade Latter gjorde mange Stunder mere festlige, end de ellers vilde være blevet. Og lad mig ligesaa godt tilstaa det — min Kone faar næppe dette Indlæg at se —, at jeg, da jeg ved 20 Aars Jubilæet gæstede Skolen, havde ventet at træffe nogle af de lattermilde vestjyske Piger fra min Skoletid igen. Men ikke en eneste af dem saa jeg ved Festen. Maaske var det godt saaledes. For nu staa de vedblivende i min Erindring med Ungdommens Glorie. Hvem ved — maaske enkelte af dem nu er Bedstemødre.

— — Det gik mod Foraar. Solen var saa forjættelsesfuld og Sindet fyldt med Drømme. En Aftenstund i Slutningen af Marts Maaned i det Aar, som indledede den store Syndflod fra 1914—18, stod jeg for sidste Gang paa mit Værelse i Exnersgade 43 og saa ud over Byens Tage mod Fanø, hvor Solen var sunket i Havet. En gylden Strime dvælede endnu paa Himlen derude og kastede et lysgyldent Skær over Væggene i Værelset og lod ane, at de første Udkast til de lyse Nætter blev forberedt. Jeg stod med Vemod i Sind og tænkte paa den Vinter, der var svundet, men ogsaa med Ungdommens Tro paa Fremtiden. — Jeg har undertiden ønsket: Blot jeg stod der igen.

Opholdet paa Esbjerg Arbejderhøjskole var af skelsættende Betydning for min senere Udvikling. Nu, da Skolen passerer en Mærkepæl, skal der gennem disse Linjer lyde en Hilsen fra en Aargang, som Nutidens Ungdom maaske vil kalde forhistorisk.

HINSIDES KRIGSAARENE

AF M. P. JENSEN

Den 1. November 1913 paabegyndte jeg et Kursus paa Esbjerg Arbejderhøjskole, der da havde til Huse i Exnersgade lige overfor Banegaarden i lejede Lokaler, der bestod af 2 store Lejligheder, hvoraf Forstanderen, Rasmus Vind, havde den ene Lejlighed, hvor der ogsaa var Spisestue for Pensionærene.

1. Sal var Undervisningslokaler og 2. Sal Elevværelser. Det var en Flok raske unge Arbejdere fra alle Egne i Landet, der havde givet Møde her for at prøve dette nye Skud paa Oplysningsarbejdet indenfor Arbejderbevægelsen. En stor Del af Eleverne var Landarbejdere, og deriblandt flere der havde været med til at oparbejde det nystiftede Landarbejderforbund. Det var energiske unge Mennesker, som var øvet i at være Agitatorer baade for Fagbevægelsen og Partiet, de gik lige løs paa de nye Problemer som Højskolen oplyste dem om, og om Aftenen fortsatte de Diskussionerne om de Ting, de havde diskuteret i Dagens Timer.

Der var dengang ogsaa kvindelige Elever paa Højskolens Vinterkursus, men disse var alle fra Esbjerg eller den nærmeste Omegn, og ingen af dem boede paa Skolen. Iblant Eleverne var der flere som havde været paa andre Højskoler og havde en ret god Uddannelse, men de var alle begejstrede for Arbejderhøjskolen og vilde have det mest mulige ud af dette Kursus, trods de ret primitive Forhold, der arbejdedes under, baade hvad Lokaler og Lærpersonale angik. Lærerne var Rasmus Vind, R. Brændeskov og I. P. Sundbo foruden nogle af Kommuneskolens Lærere, der underviste i specielle Fag. Højskolen var dengang endnu ikke statsanerkendt, hvilket betød, at vi ingen Amtsundestøttelse kunde faa, saaledes at Eleverne maatte klare sig selv fuldtud; den eneste Understøttelse, vi kunde faa, var det kommunale Tilskud, der blev uddelt i mindre Portioner til de Elever, der trængte mest dertil. Arbejdet gik med Liv og Lyst, og næsten inden vi vidste deraf, var Vinteren til Ende, og vi skulde atter spredes ud over det ganske Land. Naar man nu vil spørge, hvad jeg og den enkelte Elev havde ud af et saadant Kursus, saa vil jeg svare, at dette jo i høj Grad er afhængigt af den paagældende Elevs Lærelyst og Energi, men alene Samværet med saa mange unge Kammerater fra alle Egne i Landet, og det gode Kammeratskab, der udvikles paa Højskolen, gav os Tro paa Livet og paa Sejr for vor Sag. Desuden lærte vi at arbejde selvstændigt, saaledes at de nye Ting, vi havde faaet Lyst til at lære, kunde vi selv fortsætte med. For mit eget Vedkommende kan jeg sige, at jeg paa dette Kursus fik Vished for og grundig Indblik i mange Ting, hvorom overfladiske Fraser og Slagord før havde været mig nok, og jeg fortsatte med forøget Energi min Kamp for Socialismen og blev aldrig træt af at søge Oplysning, selv om de mest selvfølgelige Emner. Det bedste var dog det gode Kammeratskab, man altid mødte hos de forhenværende Elever, man senere mødte paa sin Vej. Det kunde altid styrke een i Troen paa, at Socialismen var en Realitet og ikke noget, der kun var anvendeligt ved Møder og brugtes som Tema ved professionelle Tungefægteres oratoriske Præstationer. —

Arbejderhøjskolen blev til i den rette Tid, og dens Betydning for Arbejderbevægelsen kan endnu ikke gøres op; men langt ud over vort Lands Grænser findes der

en taknemlig Flok af tidligere Elever, der tænker med Glæde paa den Tid, de tilbragte paa Arbejderhøjskolen og arbejder videre for vor store Sag.

Jeg mindes med Glæde mit Arbejde i Elevforeningen og de mange Kammerater, jeg derigennem kom til at kende, og siger jer alle Tak for Aarene, der svandt, i Haabet om, at vor Højskole maa faa gode Levevilkaar og blive til Gavn for de kommende Slægter.

Elevholdet 1914—15 paa Trappen i Exnersgade. Paa Billedet bl. a. Niels Stockholm, Robert Eddy, Karl Rasmussen, Ange Berner, Hugo Hellsten, Viggo Ovesen

EN UFORGLEMMELIG SOMMER

AF VIOLA NØRLØV

Paa min store Søsters Initiativ kom jeg Sommeren 1916 til Esbjerg Arbejderhøjskole, der den Gang havde til Huse i nogle lejede Lokaler, som laa i Stormgade. Det var med blandede Følelser, jeg drog fra København. Jeg var Medlem af den socialdemokratiske Ungdomsforenings Centralafdeling (S. U. F.). Afdelingen var netop begyndt paa Cykleudflugter om Søndagen rundt i Nordsjællands smukke Natur. Disse Søndagsture stod for mig som noget af det bedste, jeg endnu havde oplevet. Ugen igennem, ved mit Arbejde paa Fabrikken, glædede jeg mig til Søndagen, der kom. Jeg havde egentlig slet ingen Lyst til at rejse bort fra mine dejlige Søndagsture og mine gode Kammerater. Men da min Søster havde ordnet alt for mig angaaende mit Kursus paa Skolen, indsaa jeg, at jeg maatte tage af Sted.

— — Og til Esbjerg kom jeg. — — Tre Maaneder, som er ubeskrivelige, oplevede jeg her. Mine kære Søndagsture med S. U. F. i Københavns Omegn fik jeg slet ikke Tid til at længes efter for alt det nye, der nu mødte mig.

Naar jeg nu 19 Aar efter tænker tilbage paa disse 3 Sommermaaneder staar de for mig i et Skær af Sol og lyse Farver. At Tilværelsen kunde være saa vidunderlig havde jeg aldrig tænkt mig. Her gik det først rigtigt op for mig, hvor trist det daglige

Stormgade, Esbjerg, hvor Arbejderhøjskolen havde til Huse Vinteren 1915—16, Sommeren 1916 og Nov.—Dec. 1916. Hvor det høje Naboehus ligger, var dengang Have

Slæb i Fabrikken egentlig var, og jeg lovede mig selv, efter Evne at gøre hvad jeg kunde for at være med i Kampen om en kortere Arbejdsdag og mere menneskelige Kaar for Arbejderklassen. —

Den Sommer var vi 12 Piger paa Skolen, jeg var med mine 16 Aar den yngste i Flokken. Senere hen paa Sommeren kom der 2 Piger til, som lige var vendt hjem fra Amerika, men de hverken boede eller spiste paa Skolen. Vi andre derimod levede som én stor Familie.

Rasmus Vind var dengang Forstander paa Skolen og Fru Vind var Økonoma. De var som Far og Mor for os alle. Af Lærere havde vi foruden Vind, Sundbo, Brændeskov og Bertolt, en Haandarbejds lærerinde og en Husholdnings lærerinde. De havde alle deres Hjem i Byen undtagen Bertolt, der var Ungkarl; han boede paa Skolen og hørte derfor med til »Familien«.

Skolen bestod af en jævnt stor Skolestue, som var Opholdsværelse for os Piger, naar der ikke var Undervisning. I dens Forlængelse laa vort Soveværelse, og en anden Dør i Skolestuen førte ind til Spisestuen, hvor vi indtog alle vore Maaltider omkring et stort ovalt Bord, med Vind og Bertolt siddende for hver sin Ende af Bordet. Bagved vort Soveværelse laa Vinds private Lejlighed.

Vi havde primitive Lokaler, men til Gengæld gode Lærerkæfter, og der er ingen Tvivl om, at vi alle høstede godt Udbytte af Undervisningen. Mange pudsige Episoder rinder mig i Hu. Jeg mindes en Regnetime, som var meget pinlig for mig, men som alligevel endte i almindelig Munterhed. Vi havde hver vort Regnehæfte med Opgaver, som vi arbejdede efter, nogle var allerede langt fremme i Hæftet, medens andre arbejdede sig langsomt igennem; jeg var ikke blandt dem, der var længst fremme. I Skolestuen havde vi to lange Borde, som vi fordelte os om. Jeg sad ved det ene Bord, med Ryggen mod Vinduet, fordybet i en Regneopgave, som jeg havde mine Kvaler med at løse. Lige over for mig ved samme Bord sad Vind og viste en af Pigerne tilrette med et Regnestykke.

Pludselig raaber han saa det runger i hele Skolestuen: »Nej sikke' da en Torsk«. Jeg saa op fra mit Arbejde lige mod Vinds Pegefinger, der var rettet mod mit Ansigt. Jeg blev blussende rød og aldeles forvirret, for den Tiltale var vi ikke vant til i Undervisningen. Jeg saa op paa Vinds Ansigt, han sad og saa meget interesseret forbi mig ud paa Gaden bagved. Jeg vendte mig om og saa, at der derude kom en Fisker fra Havnen med en Kæmpetorsk i den ene Haand. Jeg aandede lettet op, men min Forvirring havde været saa stor, at den ikke havde undgaaet de andres Opmærksomhed, og der blev almindelig Latter over, at jeg havde følt mig truffet ved Vinds Bemærkning.

Engang skulde vi skrive en Fristil om os selv. — I min store Ungdommelighed

tænkte jeg om Dansklæreren, at han var rigtig godt nysgerrig. Det var han maaske ogsaa. Jeg mente, at det kom ikke ham ved, hvordan vi havde levet Livet, inden vi kom paa Skolen. Jeg nægtede at skrive Stilen med det Resultat, at Læreren sagde til mig: »Du har nok haft en »skummel Fortid«, siden du ikke vil skrive om den.« Det var dog ikke sagt i Alvor, men kun bebrejdende. — Her paa Skolen lærte jeg forskellige Forfattere at kende: I. P. Jacobsen, Jeppe Aakjær, Skjoldborg, Drachmann, Joh.s V. Jensen o. a. Timerne i Litteraturhistorie var ubetinget de bedste for mig. Naar et Afsnit af en af nævnte Forfattere blev læst op, saa var jeg altid dybt betaget. — Her blev min Trang til gode Bøger vakt.

En Del af Undervisningen foregik paa en af Kommuneskolerne, jeg tror den hed Danmarksgades Skole. Her havde vi Husholdning, Naturhistorie og Gymnastik. Engang var vi henne og se Vind undervise Gymnastikholdet »Hermod«, som havde Landets fineste Gymnaster. Vi var mægtig imponerede af det vi saa. Boldspil havde vi ude paa en Boldbane ved Strandskoven. Vi deltog alle med Liv og Sjæl, og Bertolt, som den Gang ikke var andet end en Streg med et Par lange Ben, var somme Tider den mest ivrige af os allesammen. »Fatter Vind« holdt Regnskab med de Points, vi fik, og morede sig ellers kongeligt over de Krumspring, som vi i vor Iver lavede.

Elevernes Soveværelse med Kig ind i Skolestuen, Stormgade 1916. Viola Nørlov er Nr. 2 fra Venstre

Vi var paa mange Udflugter i Omegnen og vi aflagde forskellige Virksomheder Besøg; f. Eks. Tovværksfabrikken, Andelsslagteriet, Vandtaarnet, Gasværket o. a., endvidere besaa vi den nye Havn, som var ved at blive anlagt, Strandskoven, Anlæget og først og sidst Molen, som vi hurtigt fattede en fanatisk Kærlighed til. — Molen i Esbjerg var et Eventyr for sig, her gik vi Morgentur og her gik vi Aftentur, naar Maanen stod blank over Havet.

Det var en Oplevelse at gaa gennem Havnen om Morgenen. Det var i Fiskernes gode Tid. Her laa Kutterne ved Siden af hinanden og bag hinanden i en Uendelighed og dannede en hel Skov med deres Master. Mandskabet havde travlt med at ordne Fangsten, som for det meste blev eksporteret. Paa disse Morgenvandringer mødte vi ofte Sundbo paa Molen; her gik hans Morgentur altid hen, og han svingede fornøjet med sin Stok, naar han saa os.

Som Medlem af S. U. F. opsøgte jeg selvfølgelig Afdelingen i Esbjerg. Jeg fik ogsaa nogle af Pigerne trukket med derhen, jeg vilde gerne have, at de skulde blive Medlemmer, men det passede ikke Skolens Lærere, og jeg fik at vide, at naar man var paa Højskole, skulde man ikke se Verden gennem »røde Brillers«. Disse Ord gjorde et stærkt Indtryk paa mig, men jeg kunde ikke indse, at de var rigtige. Siden hen har jeg hørt andre af vore Folk tale om objektiv Undervisning, men jeg tror, at den kun findes i Fantasi, ikke i Virkeligheden. Kan man være objektiv, naar man gløder for en Sag?

— — Den Sommer var den nye Skole under Opførelse. Den skulde ligge uden for Esbjerg ved Strandskoven. Her gik vor Vandring undertiden ud for at se, hvorledes Arbejdet skred frem. Den Dag, da Sundbo nedlagde Grundstenen, var vi alle derude. Det var en stor Dag. Nu skulde Arbejderungdommen have en hel stor Bygning, hvor de fra alle Kanter af Landet kunde søge hen og erhverve sig den Oplysning, der er en Betingelse for, at den enkelte kan lægge virkelig Slagkraft i Kampen for vor fælles Sag: et velordnet Samfund, hvor alle maa yde, og alle kan nyde.

Alt for hastigt fik denne Sommer Ende. Snart gik Turen igen mod København, men jeg lovede mig selv, at det ikke skulde blive sidste Gang jeg var paa Arbejderhøjskole, og det blev det heller ikke.

Tredje Hold Sommerpiger. 1916

Bagest fra venstre: Kamilla Clemmensen, Eshjerg, Ingeborg Petersen, Aarhus, Signe Jensen, Galten, Viola Jensen, København, Fru Vind, Bertolt

Mellemste Række: Henriette Drobæk, Aarhus, Karen Vind, Margrethe Finnemann, Aarhus, Kjerstine Christensen, Tistrup, Anna Olsen, Vejle, Agnes Hansen, Malling

Forrest: Ellen Jensen, Malling, Johanne Juhl, Stubbekøbing, Magna Reinhardt, Aalborg samt Børnene Anna, Erik og Ellen Vind

Kursus i Fagforeningskundskab paa Esbjerg Arbejderhøjskole, 11.—17. August 1935

FRA STORMGADE TIL VARDEVEJ

AF MADS PETER JENSEN

Jeg vilde ønske, at jeg her til Arbejderhøjskolens Jubilæum kunde udtrykke noget af det jeg føler for denne Skole, hvorfra jeg har saa mange og stærke Minder. Men Flytning til en anden Kant af Landet, til nye Forhold, jeg har maattet leve mig ind i, har hindret mig i at sætte mig rigtig til Rette og faa gjort noget ved det. Jeg er kommet sent paa Færde og maa derfor fatte mig kort og nøjes med enkelte af mine stærkeste Indtryk fra Skolen samt Ting der lige »falder mig i Pennen.«

Jeg arriverede den 2. Novbr. 1916 som den første Elev til denne Vinters Hold — ikke paa den røde Borg ved Strandskoven, men i de lejede Lokaler, som man da maatte klare sig med i Stormgade. Jeg havde ikke ventet at træffe et eneste kendt Menneske her, og saa blev jeg modtaget af Skolens Kokkepige med et hjerteligt Velkommen til.

Hun var fra min egen Hjemegn, havde — uden at jeg vidste noget derom — været Elev paa Sommerholdet og var nu antaget til sammen med Mor Vind at skulle sørge for de materielle Midler til Livets Ophold, som det trods Krigstidens Restriktioner var muligt at skaffe frem. Hun fik min Beholdning af Brød-, Sukker- og Smørkort, og jeg fik mit første Maaltid paa Skolen sammen med mit første Indtryk af Familien Vind, der havde travlt med de sidste Forberedelser til den store Invasion samme Aften og næste Dag.

Kammeraterne kom, og vi blev stuvet sammen saa godt, som de snævre Rammer nu en Gang tillod det. Hurtigt blev vi rystet sammen til en stor Familie, Lærere og Elever, unge videbegærlige Mænd og Kvinder fra By og fra Land, Haandværkere, Fiskere, Landarbejdere og Husassistenter i broget Flok og med vidt forskelligt Syn paa mange af de store Problemer, der baade i og uden for Undervisningstiden sattes under Debat. Gensidigt ansporede og paavirkede vi hinanden, saa det kom til at præge mange af os for Livet.

Her tilbragte vi de første to Maaneder af den Vinter, den svandt saa hurtigt. Vi var de sidste, der prøvede Opholdet under de trange Kaar, og det blev os, der kom til at tage den nye stolte Bygning, den rigtige »røde Borg« i de herlige Omgivelser ved Esbjerg Strandskov i Besiddelse. Og vor største Oplevelse var vel nok dens Indvielse den 7. Januar 1917. Ingen af os glemmer denne, den stolteste Dag i J. P. Sundboes Liv. Ingen af os glemmer hans Tale ved denne Lejlighed, og der er næppe mange af os der ikke husker vor gamle, stoute Partifælle K. M. Klausen lykkeligt bevæget slaa fast, at denne Skoles Indvielse var en betydningsfuld Mærkedag i det danske Socialdemokratis Historie.

Den stolte, røde Borg var indviet. Indenfor dens Mure fortsatte vi vore Studier, vore Diskussioner, vore festlige ugentlige Aftener med Underholdning af forskellig Art og Oplæsning af vort hjemmelavede, haandskrevne Blad »Argus«, hvori de skrivelystne boltrede sig med Stof af højst forskellig Art.

Vinteren svandt, og vi spredtes atter for alle Vinde, men der var knyttet Baand, der aldrig brast, og hver især af os har mange Blade flettet i vor Mindekrans fra vort Ophold paa den røde Højskole.

I næsten alle Egne af vort Land har jeg i Aarene siden da truffet Kammerater fra Esbjerg Arbejderhøjskole. Jeg har truffet dem i vidt forskellige Stillinger. Jeg har truffet dem i Hovedstaden, i Provinsbyer, paa de fede Jorder og paa den jydsk Hede, men jeg har ikke truffet nogen af dem, uden at det har kunnet mærkes paa dem, at de havde hentet noget med sig hjem fra den røde Borg, noget af Værdi for hele Livet for dem selv og for de Kredse, de kom til at leve og virke iblandt.

Siden jeg var paa Skolen er den blevet udvidet, og Arbejdet indenfor dens Rammer er ændret efter Tidens og Udviklingens Krav. Virksomheden paa den røde Borg i Esbjerg er nu et Led i den store betydningsfulde Virksomhed, der udfoldes af Arbejdernes Oplysningsforbund i Danmark. Men det gælder endnu, som Morten Klinge skrev:

»Der skal Synet vides ud,
Kraft og Klogskab gro.
Til en ny og bedre Tid
skal den bygge Bro.«

I Fremtiden som fra første Færd skal unge, videbegærlige Mænd og Kvinder her hente Kundskaber, et friskt og frejdigt Syn paa Livet, stærke Viljer til at være med i Arbejdet for at bygge en ny og bedre Verden op paa Demokratiets Grund og Socialismens stolte Idé.

Haderslev, den 29. Septbr. 1935.

Vinterholdet 1916—17. Forf. sidder øverst paa Trappegænderet. Til venstre for ham skimtes Sundbo og Bertolt. Nedenfor Trappen, Brændeskov, noget til højre, bag ved Viola Nørlov, Rasmus Vind. Midt i Billedet, Sømændenes Formand, Chr. Borgland. Mange Fiskere paa Holdet

DA VI BYGGEDE »DEN RØDE BORG«

AF REINHARDT OVESEN

Vi, der var med i Arbejdet for Oprettelse af Esbjerg Arbejderhøjskole, erindrer de store Vanskeligheder, der var med at faa Grundlaget lagt for en Højskole, der skulde bringe Arbejderne de Kundskaber, som Folkehøjskolerne ifølge Forholdene ikke kunde give.

Indenfor Partiet var man klar over, at Spørgsmaalet skulde løses, og naar det blev Redaktør Sundbo, der blev Foregangsmanden, var det ligetil. Opgaven var saa stor, at der skulde en Mand til af hans Støbning, Energi og Udholdenhed for at overvinde Vanskelighederne.

Da man efter mange Møder og Forhandlinger kunde begynde Undervisningen, var det kun paa Elever, der meldte sig. Det var, som om Arbejderungdommen først vilde se, hvad Skolen kunde byde dem. Men var Besværlighederne store i de første Aar med at skaffe Elever og tildels ogsaa Lærerkrafter, saa viste det sig dog, at der stadig var Fremgang, tiltrods for at de økonomiske Forhold var vanskelige. Penge skulde der jo bruges til Understøttelser og Lærerlønninger, selv om den sidste Post blev reduceret meget ved, at vi var flere, der i vor Fritid maatte undervise i de Fag, hvor vi havde de nødvendige Kundskaber.

Efter at de første Vanskeligheder, Tilgangen af Elever og tilstrækkelige Lærerkrafter, var overvundet, meldte der sig nu andre Problemer. Der skulde skaffes andre Undervisningslokaler og Plads til Eleverne, og i 1915 stod man derfor over for den Opgave at skaffe Arbejderhøjskolen sin egen Bygning eller ogsaa blive stillet over for den Situation at maatte indskrænke Skolens Arbejde af Mangel paa Plads. Det var ikke lyse Udsigter, der tegnede sig for Fremtiden. Opførelsen af den ny Skole vilde koste mange Penge, og den daglige Drift lagde Beslag paa alle de Midler man havde til Raadighed, der var derfor ingen anden Udvej end at rejse de nødvendige Penge gennem Indsamling hos Arbejderorganisationerne og interesserede Borgere i Esbjerg By.

Det lykkedes i Løbet af kort Tid ved en ihærdig Indsamling at skaffe saa mange Penge, at Bestyrelsen mente at kunne magte Opgaven: Opførelse af en Bygning, der kunde danne en værdig Ramme om Skolens Arbejde.

Paa Bladets Kontor drøftede Redaktør Sundbo og jeg daglig Løsningen af Lokaleforholdene. Vi var klar over, at Opførelsen af en ny Bygning vilde blive kostbar, for selv om nogle mente, at vi havde Penge nok, kunde det let overstige vore Krafter. Man havde den anden Udvej, at købe en ældre Ejendom, der kunde benyttes. Vi havde Tilbud paa Hotel »Esbjerg«, der tildels henlaa ubenyttet. Her var Plads nok baade til Elever og Undervisningslokaler; tillige en stor Sal og en stor gammel Have. Købesummen var ret lav, 30,000 Kr. Spørgsmaalet var derfor: hvad vilde Omkostningerne blive for at bringe Bygningerne i Overensstemmelse med de Krav, vi stillede? Jeg maalte hele Projektet op, men da jeg var færdig med Tegninger og Beregninger, viste det sig at Udgifterne forholdsvis blev for store, og da Beliggenheden ikke forekom saa god som ønskelig, bortfaldt denne Plan.

Redaktør Sundbo var imidlertid utrættelig i sit Arbejde for Opførelse af en

Højskolebygning, og da der fra Byraadets Side blev stillet en stor Grund til Raadighed ved Vardevej, var der ikke længere nogen Tvivl om, hvor Højskolen skulde bygges. Jeg udarbejdede Forslag til »den røde Borg«, og med nogle Ændringer blev Forslaget vedtaget af Bestyrelsen, og jeg lavede Tegningerne færdige. Ved Sundbos Energi blev der indsamlet flere Penge, saa Arbejdet nu kunde paabegyndes. Vi trak Vejret lettere, da vi i Juli Maaned 1916 kunde udbyde Arbejdet i offentlig Licitation. Da jeg paa dette Tidspunkt blev indkaldt til Sikringsstyrken, blev det overdraget Boliginspektør Berthelsen at ordne Licitationen og føre Tilsynet med Arbejdets Udførelse.

Det gik dog ikke saa let med Arbejdets Paabegyndelse, som man havde tænkt sig, idet Muremesteren, der havde indgivet det laveste Tilbud, gjorde Indsigelse og paastod, at den nødvendige Garanti ikke var i Orden.

Det var dog sikkert ikke Haandværksmesteren, der personlig søgte at spænde Ben for Arbejdet. Aarsagen var sikkert at søge hos den Sagfører, der skulde ordne Muremesterens Udbetalinger under Arbejdets Gang, og som ikke var Arbejderhøjskolen særlig venlig stemt.

En Maaned gik her tabt ved Forhandlinger. Muremesteren vilde ikke underskrive Kontrakten, og det blev derfor vedtaget at kræve Erstatning ad Rettens Vej og at overdrage Arbejdet til den næstlaveste.

Det var nu kun 4 Maaneder til Skolen skulde tages i Brug; man havde ingen andre Lokaler, og ingen Udsigt til at faa nogle, der var derfor ingen anden Udvej end se at fremskynde Arbejdet, saaledes at Skolen kunde være færdig til November, da Undervisningen skulde begynde.

Sjældent er et Byggearbejde udført med mere Lyst og Energi end dette. Daglig kunde man se, hvorledes travle Stenhuggere fuldførte den store Granitsokkel, hvorpaa de røde Mure hurtigt voksede op. Ved en Festlighed nedlagde Redaktør Sundbo Grundstenen og indmurede et Dokument, smukt præget paa Pergamentpapir, og som blev indlagt i en Blykapsel tillige med nogle Mønter m. m. Naar Blykapslen efter Aarhundreders Forløb kommer for Lyset, vil det fortælle om de Mænds Indsats, der grundlagde Esbjerg Arbejderhøjskole. Arbejdet skred nu hurtigt fremad, det var, som om Vejruderne vilde hjælpe os over den Maaned, der var tabt, og i Løbet af ca. 2 Maaneder var Bygningen under Tag.

Et Par Gange var jeg hjemme paa Orlov, og den Tid der var tilovers, maatte jeg bistaa den Tilsynsførende og udarbejde de Detailtegninger, som Arbejdets Udførelse krævede. Udover nogle Vanskeligheder med at fremskaffe Mursten og Kobber til Taarntaget gik Arbejdet sin Gang, og den 1. Oktober 1916 blev Arbejderhøjskolens røde Borg festligt indviet. Den vanskelige Tid var forbi; nu havde man endelig naaet det stolte Maal, Arbejderhøjskolen indrettet i sin egen Bygning.

Byggeomkostningerne beløb sig til ialt ca. 65,000 Kr., et efter den Tids Forhold ret stort Beløb, men det var alligevel under en heldig Periode Arbejdet blev udført, de store Prisstigninger paa alt Byggearbejde var i Anmarch, saaledes at et Aars Udsættelse vilde have fordyret Arbejdet med over 20,000 Kr.

En heldig Haand har fulgt Højskolens Vækst i de forløbne 25 Aar. De Besværligheder, som man i Begyndelsen havde at kæmpe mod, er forlængst overvundne.

I 1928—29 blev der foretaget en stor Udvidelse og Modernisering, saaledes at der nu er Plads til henved 100 Elever mod før 60. Foredragssal og Gymnastiksal blev indrettet i den nye Tilbygning ligesom Centralvarme og varmt Vand blev indlagt overalt. Med denne sidste Udvidelse er Esbjerg Arbejderhøjskole bleven en moderne Kulturanstalt, der fuldtud opfylder de Krav, der kan stilles til et Skolehjem for den opvoksende Slægt.

»Den røde Borg« er efterhaanden bleven en af Esbjergs Seværdigheder; smukt beliggende som den er ved de kommunale Anlæg, virker den stilfuld ind i de Omgivelser, der efterhaanden er vokset op.

Arbejderungdommen, men ogsaa de ældre, kommer nu til Esbjerg for at deltage i Kursus og Møder, for under kammeratligt Samvær at tilegne sig de Kundskaber, Livet kræver.

Foran Højskolen, omgivet af Blomster og Træer, er rejst et Monument for Skolens Stifter, Redaktør Sundbo. Det minder os, der var med i Arbejdet ved Grundlæggelse af Arbejderhøjskolen, om, at Tiden iler. 25 Aar er saa kort en Tid, naar man ser tilbage, men Monumentet fortæller os ogsaa om en Mand, der ved sin sjældne Energi og Kærlighed til den opvoksende Arbejderungdom satte sig et Minde, som kommende Slægter vil vide at holde i Ære.

Esbjerg i Oktober 1935.

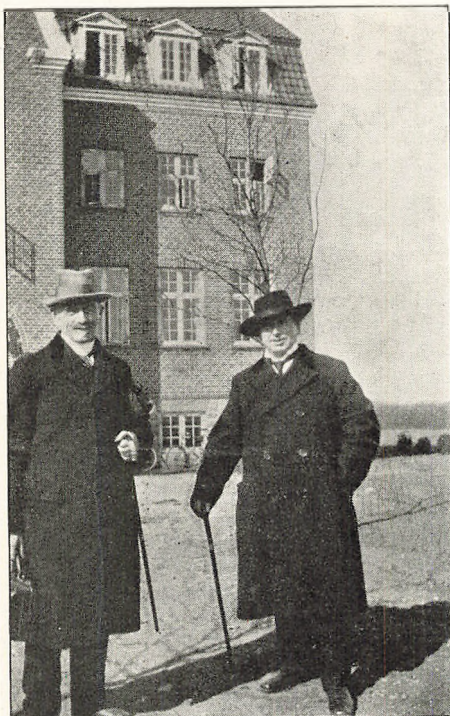
Fra Grundstensnedlæggelsen 24. Juli 1916

INDVIELSESTALE 7. JANUAR 1917

AF J. P. SUNDBO

I Pille er skæv, Taarnet hælder eller en Trolld har kastet en stor Sten efter den stolte Sagn om gamle Slotte og Kirker fortælles, at der er en Fejl ved Bygningen, en Bygning. Ofte slutter Sagnet med, at vel staar Bygningen nu, men engang vil der komme den Magt, der lægger den stolte Bygning øde. Ved Nørre Vosborg var det Manden i den blaa Kappe, Vesterhavet, der skulde faa Taarnet til at hæalde.

Disse Sagn er vel Menneskenes beskedne Erkendelse af, at al deres Værk var ufærdigt, skrøbeligt og forgængeligt. Naar vi i Dag indvier Arbejderhøjskolens Bygning, maa vi ogsaa erkende, at den ikke er færdig. Der mangler meget, og navnlig ønsker vi med Tiden nogen Udsmykning paa Væggene i vore Stuer. Vi har intet imod, om Folk med Penge vil give os Kunstværker, der kan virke opdragende paa den Ungdom, der skal færdes her.

J. P. Sundbo og Jeppe Aakjær

Men som Huset nu staar, har vi Grund til at sige Tak til de mange, der har hjulpet os med at bygge denne Skole. Først en Tak til alle dem, der har arbejdet paa at rejse disse Mure og givet Bygningen saa smuk en Form, til Arkitekterne Ovesen og Berthelsen, Mestrene og alle de mange Arbejdere, der her har lagt deres Kræfter i.

Det er jo Arbejderpartiet her i Byen, der har begyndt Højskolen, men vi er taknemmelige for den Støtte, vi beredvillig har faaet saavel fra Partiets Hovedledelse som fra faglige og politiske Afdelinger ud over Landet og for de mange Elever, der er gaaet ud herfra som Agitatorer for Skolen. Til Esbjerg Kommune og Staten, som har sat os i Stand til at holde Skole for de unge, siger vi Tak, og det har været os en stor Glæde, at mange, som ellers ikke er vore Meningsfæller, dog har villet være med til at bære Sten til vor Bygning. Det er altsaa en Sag, der

samler. Ingen Trolld har kastet Sten. Vi har løftet i Flok, til vi naaede Maalet. Paa denne Skole skal da vaagen Ungdom hente Kundskab og Ildhu til Personlighedens Udvikling og alle gode Evners Udfoldelse. Det skal være en Kundskabsskole. Men vi bilder ikke Eleverne ind, at de kan blive Videnskabsmænd paa 5 Maaneder, vi ønsker blot at udvikle deres Griberedskaber, saa de selv kan tilegne sig Kundskaber og faa alle deres Sanser opladt for Naturens, Kulturens og Samfundets Foreteelser og for de Tanker, hvoraf Fremtiden dannes.

Oplysning har været et af de første Punkter paa Arbejderpartiets Program. Derfor har man gennemført den Revolution i Byernes Folkeskole, som faktisk er foregaaet, siden Socialdemokratiet ved Aar 1900 fik Fodfæste i Byraadene. For de unge var det vanskeligt at gøre noget ud over lidt Aftenundervisning, som altid bliver mangelfuld. Men her mødte vi saa Grundtvigs geniale Tanke, at Ungdommen skal sidde paa Skolebænk Dagen lang en Vinter igennem til deres egen Dygtiggørelse og Kammeratskabets Udvikling. Det blev ikke den historiske Højskole, som Grundtvig havde tænkt, og navnlig kan man næppe opretholde hans »Sammenhæng i Historien«, saa poetisk den iøvrigt kan være. Den historiske Udvikling har nærmest gaaet i Zigzag og ikke efter den lige Linje, afhængig som den var af de skiftende Personligheder. Men netop disse, Heroerne i Kunst, Videnskab og praktisk Arbejde, maa Ungdommen kende. Personlighedernes og Kulturens Historie vil altid være et godt Dannelsesmiddel, hvorimod man roligt kan springe over Kongerækkerne og Krigene. Her lægger vi særlig Vægt paa Kendskabet til Literaturen, Naturens Vidundere, Samfundets Indretning og dets Økonomi samt paa de Ideer, Tænkerne og Digterne har udkastet om Fremtidens Vilkaar for Menneskelykke.

Det bedste der kan ske paa Ungdomsskolen er dog, at de unge faar et Maal for deres Liv, Idealer at kæmpe for. Vi gaar jo altfor ofte og sover og trænger til et Puf, en Opringning. Et saadant Skub fremad har Bondeungdommen faaet paa Højskolen. Baade Flæsket og Smørret og Bondens offentlige Virksomhed har han i Virkeligheden fra Højskoleophold, hvor han fik en Drift til Daad. Dette Skub vilde vi ogsaa gerne give Arbejderne. De skal sættes i Gang, saa de aldrig kan standse.

Vi arbejder her i Frihedens, Lighedens og Broderskabets Tegn, men vi propper ikke Eleverne med Lærdom paa Flasker. De skal lære at tænke selv, at udføre selvstændigt Arbejde, lære at kende sig selv og det Samfund, det Liv og den Natur, der omgiver dem. Under dette Arbejde udvikles Karakteren og Livsanskuelsen.

Efter Krigen bliver der Kapløb om Arbejdet. Det Folk, der har de dygtigste Arbejdere, sejrer, og gode Ungdomsskoler er Betingelsen for gode Arbejdere. Jeg haaber, at de unge Mænd og Kvinder, der udgaar herfra, skal sætte en Ære i at være gode og dygtige Kammerater. Skolen maa gerne hjælpe dem til at forstaa Ar-

bejdets Glæde baade i deres Livsgerning og i Samfundsarbejdet. Vi har lagt vor Skole ved den alfare Vej med vid Udsigt baade over Havet og Byen. En Skole skal have Arbejdsro og maa helst ligge i den friske Natur. Her ved de opvoksende Skove og den friske Strand vil altid blive smukt. Vi kan mærke Byens travle Liv og har let Adgang til at studere Industrien og Storhandelen. Herfra ser man alle de Skibe, der gaar ud til eller kommer fra den store Verden. Ungdommen kan her faa Forstaaelsen af det pulserende Livs Vælde.

Det er vort Haab, at denne Skole maa blive et godt Hjem for Lærlingene, en god Arbejdsplads for Lærerne. Maatte Eleverne som hidtil møde med modtagelige Sind, opladte Sanser og Arbejdslyst, Lærerne med friske Indtryk, gode Kundskaber og godt Humør. Jeg haaber, at vi slipper for Per Degn og Erasmus Montanus. Men jeg saa gerne en rask Bonde som Jacob Berg, en forslagen Henrik og en skælnsk Pernille, der her kunde faa deres naturlige gode Evner udviklet og lært at fortsætte deres Uddannelse ved Omgang med Mennesker og Bøger. Maatte de lære, at de intet ved, og aldrig bliver færdige.

Mændene, der arbejder her, skal kunne føle Tidens Pulsslag og kunne lejre sig, hvor Fremtiden gror, og jeg udtaler det Haab, at den saltskarpe Havluft vil holde Sindet karsk, saa Ungdommen herfra kan gaa ud til Livets Dyst med friske Kræfter.

Grundstensnedlæggelse, 1916

ET FRISTED

AF VALDEMAR MORTENSEN JEXLEV

Det var under verdenskrigen i 1917, jeg var kommet hjem fra U. S. A. efter mange aars fraværelse for at aflægge et kort Besøg i fædrelandet, at jeg fandt vejen saa godt som spærret, da jeg var færdig til at rejse tilbage. Jeg haabede som de fleste, at myrderiet i guds navn skulde faa en ende, og jeg besluttede at supplere min fattige almueskolelærdom med et højskoleophold. En dag i Oktober cyklede jeg ned til en velkendt skole, nær den gamle grænse, for at faa oplysninger om adgangen til dens vinterkursus. Forstanderinden gjorde mig opmærksom paa, at det var en forudsætning for deltagelse, at man havde været paa højskole i forvejen.

Kort tid derefter opdagede jeg, at der var noget, der hed Arbejderhøjskole nede i Esbjerg, og jeg blev glædelig overrasket ved det liberale vidsyn, som straaled fra linerne i skolens program for vinterhalvaaret, der var blevet mig tilsendt paa anmodning.

Her, følte jeg, var et fristed midt i en ufredstid, hvor en mødig vandringsmand trygt kunde sætte sig ned en stund ved kundskabens træ, og det var let at tage beslutning om deltagelse i kursuset.

Den allerede dengang tiltagende arbejdsløshed bevirkede, at mange, som maaske vilde have foretrukket arbejdet, nu valgte et højskoleophold som næstbedst.

Var skolens plan liberal, var eleverne det ikke mindre i deres aften-diskussion, og mangt et nutidsproblem blev diskuteret med en fordomsfrihed, som næppe nogen anden højskole i landet kunde have opvist mage til, idet man der var mere bundet af tradition og konservatisme. Mange af disse problemer har i tiden efter været genstand for livlige folketingsdebatter og ofte haft en liberalisering af vor lovgivning til følge.

Naar man i min barndom udlagde dette, at være øvrigheden underdanig, som noget der gjaldt præster og degne og forøvrigt alle i overordnede stillinger, saa var det befriende og velgørende at komme paa skole her, hvor al autoritetstro var brudt — efterladende maaske en vis respektfølelse mod læreren for hans viden og hjertelige maade at meddele denne paa. Lighed og godt kammeratskab mellem lærere og elever dominerede ogsaa skolens daglige liv trods mindre uoverensstemmelser, som fra tid til anden opstod, — sommetider over ingenting, og da, som regel, hurtig bortforklaret, og sommetider over ting, som ikke stod til at ændre.

Blandt de sidste var jo særlig kostspørgsmaalet, som vel aldrig har været saa vanskeligt at løse til alles tilfredshed, som netop i denne rationeringens allerværste tid.

Det var ikke let at holde flot hus med de midler, som stod til raadighed for en højskoleøkonoma. De allerfleste af eleverne var vel nok vant til lidt flere lækkerier end skolens køkken kunde byde paa; men ingen blev underernærede, langt mindre sultede. Fakta var, at de allerfleste tog til i vægt, som almindeligt er, naar sund ungdom fra et dagligt liv med mere bevægelse — kommer til at sidde stille paa skolebænk. Stramt siddende tøj klædte da heller ikke enhver kostklager ligegodt — —. Krigen havde raset længe nok til at det var blevet dagligdags, alt hvad der skete. Der strandede jævnlig søminer paa vestkysten, og naar vore egne minører uskadeliggjorde disse ved sprængning — med nogle ugers mellemrum — kunde Arbejderhøjskolen formelig

ryste og dens ruder klirre. En Zeppeliner var blevet vrage paa Fanø, oppe ved Harbøvre laa vrage af selveste U. 20, som havde sendt kæmpedamperen »Lusitania« tilbunds med over ellevehundrede mennesker vesten for Irland. Intet vakte opsigt mere, og frygten for at Danmark skulde blive inddraget i krigen, var ogsaa ophørt. Da pressen skildrede den frygtelige ulykke, der ramte Halifax, N. S., ved at en damper ladet med ammunition — bestemt for Europa — stødte mod havnemolen og sprang i luften, kommenterede en af de ældre elever begivenheden med, at vel maatte man sympatisere med de mange uskyldige, som denne ulykke ramte, men saa kunde man vel spare sympatien for de mange i Evropa, man havde tiltænkt at dræbe paa lovlig kristenvis med ammunitionen. —

Dette neutrale fornuftssyn paa krigsulykkerne var vel hele skolens og det danske socialdemokratis syn i almindelighed. Og man maatte føle sig vel tilpas et saadant sted, hvor man ikke blev truet med tjære og fjer for at turde tale imod krigens forherligelse.

Jeg tabte forbindelsen med Arbejderhøjskolen efter tilbagerejsen til U. S. A. i begyndelsen af 1919, men da jeg fik at se, hvad krigsdæmonen havde reduceret den personlige frihed til i U. S. A. i min fraværelse, tændtes hos mig en kærlighed til fædrelandet og dets folkefrihed, jeg ikke tidligere havde kendt. Ved Skolens 25-aarige fødselsdag mindes jeg med taknemmelighed asylet, den gav mig under krigen, dens lærere for deres dygtighed og oprigtighed, og alle paa skolen for det gode kammeratskab.

Arkitekt Østerlund underviser i Tegning

KÆRE, GAMLE ELEVER —

AF LAURA ALKJÆRSIG HEDEBOL

»Hvad Solskin er for det sorte Muld
er sand Oplysning for Muldets Frænde.
Langt mere værd end det røde Guld
det er, sin Gud og sig selv at kende.«

N. F. S. Grundtvig.

Kære gamle Elever fra 1917—1924!

Jeg har faaet Lov til at sende en Hilsen her fra Hospitalet, — Priorinden har endda laant mig Hospitalets Skrivemaskine. Men det bliver ikke en Opsang eller et Kampsignal, kun en fredelig Smaasnakken om gamle Dage, som det sømmer sig en Rekonvalescent, der for Tiden er gaaet i Kloster.

Ifjor Sommer havde jeg den Glæde sammen med min Mand at besøge Roskilde Højskole til et af A. O. F.s Kursus og saaledes igen møde det Arbejde, der var min første Kærlighed. — Alt var som før, og alt var anderledes! Jeg var ikke længe om at opdage den rige Udvikling paa mange Omraader, der er foregaaet i dansk Arbejderoplysning, siden A. O. F. fik fat. Hvor der en Gang havde hersket et skabende Kaos, var der nu System og Orden. —

Og det skal jo ogsaa til. — Noget om det med »Galskab nok, men System var der ikke« maa vist baade *Rasmus Vind*, *Brændeskov* og jeg tage paa vore Hoveder fra dengang, vi stod for Styret i Esbjerg. Men hvis det er skønt at se den færdige Bygning, hvor alt er paa Plads, vel funderet, vel tilrettelagt, saa var det nu ogsaa en Fest at være med, dengang Rammeme ikke laa saa faste, og en og anden lille Mælkebøtte kunde snige sig ind i Græsplænen. Jo, alt var anderledes, og alt var som før — for det, der skaber en Arbejderhøjskole, det vaagne, opladte, kritiske, spørgende Sind hos Eleven, der mødes med Lærerens Vilje til at tjene og dele de Værdier, der for ham er det bærende i Livet, det fandt jeg i rigt Maal paa Roskilde. Ikke mindst da Forstander *Gammelgaard* samlede de »kamplystne Kræfter i samstemmig Trang« om Klaveret i Foredragssalen, og Sangen klang, som den vist kun klinger blandt Arbejderungdommen i vor Tid.

Mit første Møde med den danske Arbejderhøjskole fortaber sig ellers i den graa Oldtid, d. v. s. før Krigen. Foraaret 1916 var Esbjergskolen paa Besøg i Askov, hvor jeg var Elev. Jeg vidste ikke engang, at en saadan Skole eksisterede, men troede, det var mig, der skulde til at opfinde den, naar jeg engang blev færdig. Her kom den imidlertid lyslevende med *Rasmus Vind*, smilende under sin bredskyggede Hat, i Spidsen, og ved hans Side min gamle Askov-Kammerat *Oluf Bertolt*, en slank, æterisk Yngling med bølgende Lokker. Han havde allerede fundet Vejen til Esbjerg, saa nu fik jeg god Besked om Skolen.

Et Par Aar senere meldte jeg mig til Tjeneste. Men Vejen gik om ad Redaktør *Sundbo*, og han var noget af en Bussemænd dengang. Saa mit grundtvigianske Hjerte bankede jo lidt stærkere, da jeg paa min Ansøgning fik Besked om at stille hos ham til Eksamination. Vi fik en lang Samtale, og det frygtede Spørgsmaal: »Er De Socialdemokrat — ja eller nej!« lod vente paa sig, men omsider kom det. — Jeg skylder *Sundbo* at tilføje, at han ikke kasserede mig, fordi jeg ikke stod i Partiforeningen; han mente vel, at Tiden, Eleverne og min egen sunde Fornuft var paa hans Side, og han tog heller ikke fejl. Og jeg opdagede allerede den Dag, hvad jeg siden fik bekræftet, hvilken uforfærdet og idealistisk Forkæmper for Arbejderungdommens Oplysning *Sundbo* var. — Hans Socialisme var forresten noget af det mest vaskeægte, jeg i mit Liv har mødt. Han *troede* paa sin Sag! Det gør vi vel alle, kan man maaske indvende. Ja, men *Sundbos* Tro var intens og hvidglødende; jeg er engang imellem uforvarende kommen til at slaa Gnister af den, saa jeg véd det. Og maatte jeg end siden, ikke mindst da jeg blev Forstander, slaas med *Sundbo* paa mange Omraader, hvor jeg var den klogeste, saa mærkede jeg dog ret, da jeg i U. S. A. fik Bud om hans Død, hvor nær han havde staaet mit Sind. Han fik kun liden Tak, mens han levede, for sit uegennyttige Arbejde, sit Slid med den Skole; men hans Minde lever i vore Hjerter. Mindet om en Ildsjæl, der var saa sikker i sin Sag, at han næsten ikke kunde bøje sig, og Mindet om et af de Mennesker, der ikke søger sit eget, men giver — i Troskab — til sin sidste Hvid. Da *Sundbo* faldt, havde han plantet sit Mærke, saa det stod.

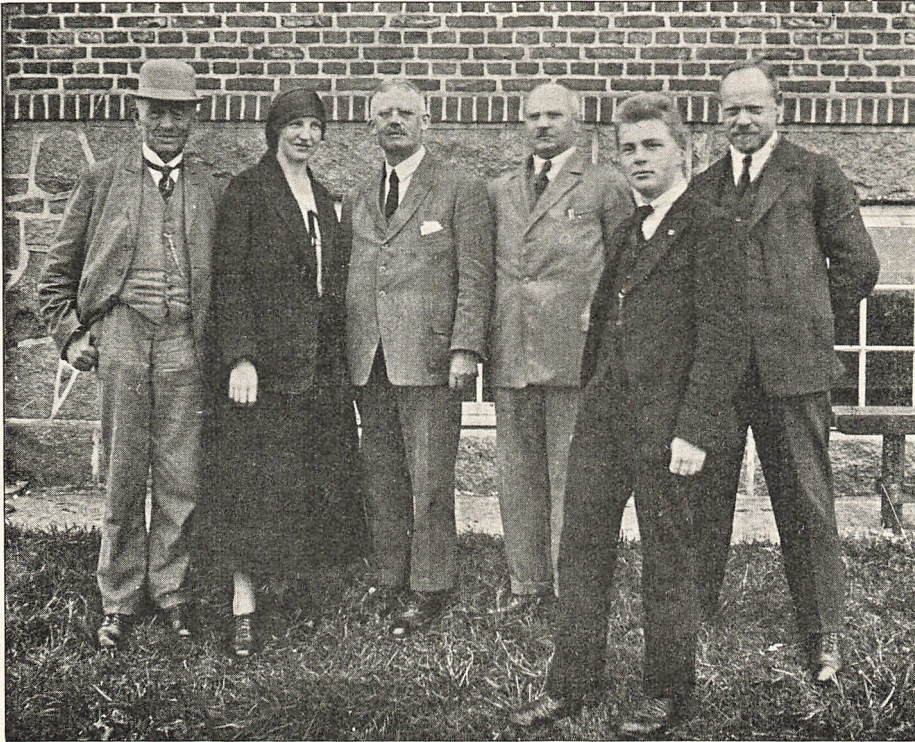
»Og det er det store, og det er det glupe,
at merkjet det stend, om beraren stupe«,
siger jo Per Sivle.

Esbjerg Arbejderhøjskole, som den stod i 1917, med de smaa, vaade Træer i Haven, lige stukket ned i den kolde Efteraarsjord, og Kalken knap nok tør paa sine Vægge, var ikke desto mindre et hyggeligt Sted at drage ind. — Jeg kom en Oktoberdag, før Eleverne, og *Fru Vind* skænkede Kaffen ved sit store runde Bord med det blaa Bordtæppe, mens en Mængde Børn af forskellige Aldre og Størrelser

dukkede op, allesammen Vind'er, og den ene friskere og kønnere end den anden. Vind var jo, som vi husker fra den første Vinters Diskussioner, en begejstret *Modstander* af Fru Thit.

Og Eleverne kom! Er der nogen af den Vinters Elever, der læser dette, saa faar I en speciel Tak for sidst! Skal jeg nogensinde glemme den første Vinter med dens Skuffelser og Nederlag. Jeg var nemlig parat til at komme ned og reformere Arbejderne, men Arbejderne var i høj Grad færdige til at reformere mig. Der var sandelig, som *Bomholt* udtrykte sig, »Lussinger i Luften«, og jeg fik de fleste. Den Vinter var det altsaa mig, der var Elev. Til mine bedste Lærerinder regner jeg *Edith* og *Viola* fra København. Særligt den uforfærdede Edith skylder jeg meget. Ogsaa *Niels Madsen*, Odense, tog Haand i Hanke. Mange forudfattede Meninger skyldede af for Kendsgerningemes Pres. Eet regnede dog ikke af: Min Tro paa

Fra det første A. O. F.-Kursus paa Esbjerg Arbejderhøjskole, Sommeren 1924. Fra venstre: Sundbo, Laura Alkjærsg, Bramsøes, Viggo Christensen, Ib Kolbjørn og Harald Jensen

de Kapitaler af Dygtighed, Varme, Idealisme og Uegennytte, der ligger i Arbejderungdommens Sind, den Tro, der havde drevet mig til Esbjerg. Ogsaa en anden Vækst stod ubøjet, trods Stormen: Min Overbevisning om, at Arbejderhøjskolen skal være en *Skole for Livet!* Ikke for Fagene, ikke for Maskinarbejdere, Socialister, Haandværkere, Typografer, men for Mennesker! I véd, jeg satte som mit Motto: *Menneske først!* Ja, jeg husker, hvor jeg i Grunden i min Ungdoms blinde Fanatisme misundte Arkitekt *Østerlund* de Timer, han fik til Fagundervisning, og mente, at det egentlig vilde være bedre at Eleverne sad og blundede, mens jeg lagde ud om Dostojewski, end at de stod og lavede de dejligste Tegninger hos *Østerlund*.

At komme ind paa at mindes de forskellige Personligheder, man mødte gennem de Aar, vil være umuligt. Dog vil jeg nævne to saa forskellige Mennesker som *Viggo Svanstrøm* og Bibliotekar *Carl Thomsen*, fordi de vist begge to, saa vidt jeg ved, er gledet bort fra det direkte Undervisningsarbejde. Den vestjyske Hedes og Storbysens Søn! »Svanen«, som min Søster straks omdøbte førstnævnte, var af de stille Mennesker, der virker forunderlig stærkt. Saadan en rolig Bæk, der uden Larm kan gaa og flytte Brinkerne. Kundskabstørstende, aldrig færdig, barnlig som H. C. Andersen og beskeden som selve Tom Pinch. Hvem kunde staa for »Svanen«. Jeg har set ham, naar vi havde en særlig vanskelig Elev, gaa op og snakke Moral til ham paa god, gammeldags Maner med det Resultat, at de to den Vinter var svorne Venner, og der aldrig mere var Vrøvl fra den Kant. Hans Hensigters Renhed kunde nemlig ingen bestride, og Ungdommen er fintmærkende; Fraser bærer kun kort. Og saa Københavneren Carl Thomsen, selve det straalende Humør personificeret; han kom, naar vi kaldte, underviste, sang for os, læste for os, støttede os i tusinde Ting og fik vist aldrig en Øre, endsige Tak. Han var nemlig uden egen Skyld kommet paa Kant med Alfaderen Sundbo. Sundbo havde det mærkeligt nok, en Tid af sit Liv, ligesom Manden i H. C. Andersen, der ikke kunde taale at se Degne. Han kunde virkelig ikke godt taale at se Bibliotekarer. Det gik dog vist af ham i de senere Aar; men netop da jeg tog fat i Esbjerg, og Carl Thomsen nylig var kommet til Byen og var os en stor Hjælp og Støttestav, stod det ved Magt.

Maa jeg saa slutte med mine bedste Ønsker for den skønne Skole, der nu staar, hvor Sundbo byggede i 1916, og for den Ungdom, der gaar ud og ind ad dens Portal. Vi, der stod som Lærere, følte alt for tidt selv vor Afmagt overfor Opgavens Størrelse. Fik vi hist og her væltet en Mur, der spærrede en skøn Udsigt, smeltet en Isskorpe, vundet en Ven, rejst et faldet Mod, saa var vi rigt lønnede. Intet Arbejde i Verden giver saa stor en Gage som det, at have med Ungdom at gøre! Tak for de Aar, vi havde sammen, derfra er mange skønne Blade i mit Livs brogede Billedbog.

Og en kammeratlig Hilsen. Juni 1935, Sct. Josephs Hospital, Fredericia.

UNGDOMSAAR — BRYDNINGSAAR

AF NIELS MADSEN

Esbjerg Arbejderhøjskole — det Navn kalder et Væld af Minder frem i min Erindring. Da jeg i 1917 læste i »Fyens Socialdemokrat«, at der i Esbjerg fandtes en Højskole, der søgte at samle Arbejderne og bibringe dem de Kundskaber, som de særlig havde Brug for til det Arbejde, der skal gøres for stadig at bringe Arbejderbevægelsen fremad, begyndte jeg at tænke over, om det ikke var noget for mig. Højskoler var der jo nok af i Forvejen, men det var Landbougdommen, det vil sige, ikke Husmændenes og Landarbejdernes Sønner og Døtre, men Gaardmandsbørnene, der her samledes. Denne nye Skole i Esbjerg lovede os Undervisning i, foruden de elementære Fag, Samfundslære, Nationaløkonomi, Arbejderbevægelsens Historie og meget andet, som nok kunde vække Appetitten hos en ung Arbejder med Lyst til at udvide sin Horisont. Jeg besluttede mig altsaa til at ofre en Vinter til dette Formaal og meldte mig til Optagelse paa Skolen i Vinteren 1917—18. Den var jo nyopført, i det ydre en flot Bygning, men jeg følte straks en vis Skuffelse over, at der ikke var Varme paa Værelserne. Jeg havde forestillet mig, at man her i Enrum kunde dyrke sine Studier og kunde ikke rigtig forstaa, at der ikke var Centralvarme i en saa ny Bygning. Da jeg senere hørte om de Vanskeligheder, der havde været ved at skaffe Midler til Veje, saa Arbejderhøjskolen kunde flytte ind i eget Hus, forstod jeg tilfulde den Stolthed, man følte over, at det endda havde været muligt at naa et saadant Resultat, og at man maatte resignere paa forskellige Omraader, til man var endnu bedre Herre over Skolens Økonomi. Forøvrigt, dette Varmespørgsmaal spillede ofte i denne kolde Vinter en stor Rolle i vor Tilværelse. Det kunde i disse ret store Lokaler vare nogle Timer, inden der var rigtig opvarmet, og for at bøde lidt paa dette, havde vi udnævnt en Varmemester, der havde forpligtet sig til at staa tidlig op og fyre op i Kakkelovnene; men Resultaterne var ikke altid lige tilfredsstillende, og inden længe blev hans Titel lavet om til Frysemester. Mandag Morgen var det særlig galt, da vi sad i Foredragssalen og ventede paa, at Sundbo skulde komme og holde sit Foredrag. Vi var lige kravlet ud af Tæpperne og havde indtaget det sædvanlige Morgenmaaltid — Bygvandgrød, som omtrent var det eneste, man kunde faa nok af i den værste Rationeringstid — og sad alle og halvfrøs, da Sundbo paa Slaget 8 traadte ind ad Døren. Han havde spadseret inde fra Esbjerg, det vil sige, de Elever, som boede derinde, og som han af og til fulgtes med, havde omtrent tabt Vejret, fordi de vilde holde Trit med denne gamle Viking. Det første, han udbrød, da han havde sagt Godmorgen, var uvægerligt: »Puh, sikken en Varme I har«, og saa 2—3

Vinduer op. Efter Morgensangen var Protesterne mod »de aabne Vinduers Politik« saa kraftige, at disse maatte lukkes, men først efter et Par »venlige« Bemærkninger fra Sundbo om Blomsten af den danske Arbejderungdom, der var saa kuldsvær. Den Del af Undervisningen, der havde den største Interesse for de fleste af os, var de Foredrag, der blev holdt, foruden af Sundbo, af Forstanderne Brændskov og Rs. Vind. Den sidste var Skolens Leder og den, vi havde mest med at gøre. Han havde i sjældnen Grad Evnen til at faa os til at spekulere over Problemerne selv og finde frem til en Løsning. Selv de tilsyneladende mest selvfølgelige Ting kunde han stille op, saa vi ligefrem blev tvungne til at veje for og imod, og hver Gang, vi havde hørt et Foredrag af ham, f. Eks. i Samfundslære, gik Diskussionens Bølger højt, og vi længtes efter i næste Time at faa »fat i ham«. Naar denne saa kom, haglede Spørgsmaal og Indsigelser ned over ham, og han besvarede det hele paa sit ravjyske Sprog og med det elskelige Smil, der gjorde ham saa afholdt blandt saa godt som alle Eleverne.

Hvad der ogsaa fæstner sig særlig i Erindringen fra dette Højskoleophold var vore ugentlige Diskussionsaftener. De indledes med Oplæsning af Skolens Avis »Argus«, hvori der baade blev begaaet storpolitiske Artikler, der tilsigtede at reformere hele Verden i en Haandevending, og Fremdragelse af saavel Elevers som

Elevholdet 1917—18. Niels Madsen stuur i bageste Række ved Siden af Laura Alkjørsig; i næstbageste Række tilhøjre Brændskov og yderst Vald. Mortensen, Jexlev

Læreres store og smaa Synder. Et saa stort Bladforetagende kunde naturligvis ikke nøjes med een Redaktør, men havde hele 3, der valgtes for en Maaned ad Gangen, saa den offentlige Mening i saa høj Grad som mulig kunde gøre sin Indflydelse gældende. Saavidt jeg husker, opnaede jeg at blive genvalgt een Gang, saa jeg i 2 Maaneder var Indehaver af denne betydningsfulde Post. Ved selve Diskussionen blev der indledet af saavel Elever som Lærere, og vi gik ikke af Vejen for noget Emne, men diskuterede af Hjertens Lyst. En Gang indledede Sundbo om Kvindevalgretten og gjorde det paa den Maade, at han egentlig mente, at Kvinderne ikke burde deltage i Politik og altsaa heller ikke have Valgret. Om det nu var fordi vi vidste, at Sundbo ofte havde sine egne Meninger, der ikke altid faldt helt sammen med Partiets eller hvad, men de fleste af os tog ham alvorligt, og han fik vel nok læst og paaskrevet efter alle Kunstens Regler. Da han havde Ordet for de »afsluttende Bemærkninger«, kunde vi jo nok høre, at det ikke var rigtig alvorligt ment, men nærmest var for at faa Liv i Diskussionen, og de af os, der havde været særlig ivrige, blev vel nok en Smule lange i Ansigterne. Men ved disse Diskussioner lærte vi at give vore Meninger Udtryk, og de forskellige Anskuelser blev stillet op mod hverandre, og alt dette virker jo i høj Grad udviklende paa unge Mennesker. Der

Frikvarter i Vintertage

var i disse Krigsjaar, der ogsaa i høj Grad var Brydningsaar for Arbejderbevægelsen, alvorlige Spørgsmaal nok at tage op, og lad nu være, at adskillige trækker paa Skulderen ad en saadan Flok Ungdom, der vil omforme hele Samfundet, men det kan vist ikke bestrides, at det ikke er den daarligste Del af Ungdommen, der i ungdommelig Begejstring slynger sine Meninger ud, selv om de til Tider mangler den Forbindelse med Realiteterne, som *Livets Skole* efterhaanden forlener os med. Nu og da fik vi en Paamindelse om de frygtelige Begivenheder, der foregik ude i den store Verden, naar en ilanddrevnen Mine eksploderedeovre paa den modsatte Side af Fanø, og til Trods for, at det var et Par Mil borte, kunde til Tider Ruderne klirre.

Til Slut et enkelt Træk, som karakteriserer de Elever, der her var samlede. Da vi skulde have Juleferie, opstod der en vældig Diskussion mellem Lærerne og os om Feriens Længde. Lærerne vilde naturligt nok have den Ferie, der gives paa alle andre Skoler, medens vi syntes, at det var alt for længe; vi vilde have fat igen hurtigst muligt. Lærerinde Frk. Alkjær sig tog Ordet og sagde, at en saadan Diskussion havde hun aldrig hørt Mage til; hun havde faaet sin Uddannelse og havde undervist paa de almindelige Højskoler, og der var det saadan, at det var Eleverne, der vilde have Ferien saa lang som mulig, og hun tog det som et Bevis for, at de unge Arbejdere, der her var samlede, var kommet med det alvorlige Forsæt virkelig at faa noget ud af deres Højskoleophold.

— Jeg har ofte tænkt paa, om det mon er gaaet andre ligesom mig, at da jeg forlod Skolen, var jeg egentlig lidt skuffet over det, jeg havde opnaaet. Jeg havde forestillet mig, at efter et saadant Kursus maatte man i det mindste kunne sige til sig selv, at nu har du faaet grundig Besked om det og det Spørgsmaal, og saa var det tværtimod saadan, at hvis jeg spurgte mig selv: hvad har du nu lært, saa vidste jeg egentlig ikke, hvad jeg skulde svare. Men senere hen har jeg utallige Gange erfaret, naar et eller andet Spørgsmaal skulde klares, at saa dukker op i Erindringen Ting, som jeg ved, jeg har lært paa Esbjerg Arbejderhøjskole, og selv om det ikke har været helt fyldestgørende, har det ført til, at jeg har »faaet fat i den rigtige Ende« og har kunnet søge Resten i Bøger eller andre Steder. Derfor ved jeg, at jeg har haft Udbytte af mit Højskoleophold, og Mindet om den Tid vil stedse bevares i min Erindring som noget af det bedste, jeg har oplevet. Nu rejses der andre Arbejderhøjskoler, men glem ikke, at Esbjergskolen er Banebryderen. De Mænd, der trods Skepsis og Modstand rejste denne Skole og bogstavelig talt maatte stampe Pengene op af Jorden, fortjener i højeste Grad vor Beundring og Tak, og dette gælder om muligt i endnu højere Grad de Lærerkrafter, og heriblandt vist særlig Rasmus Vind, der for næsten ingen Betaling ofrede sig for denne Opgave, kun drevet frem af den mest uselviske Idealisme. Leve den røde Borg i Esbjerg!

BRYDNING OG VÆKST

AF JULIUS BOMHOLT

I min Studentertid havde jeg et Par Gange hørt Thomas Bredsdorff tale. Skønt han allerede dengang var syg og træt, var han i Besiddelse af en mærkeligt inciterende Evne. Hans Ord var aldrig slappe og ligegyldige; der var *Sind* i dem ..... I Højskolebladet havde jeg læst et Par af hans Artikler, især den om Henrik Pontoppidan. Den gjorde et voldsomt Indtryk paa mig. Hvilken Fortætning i Ordene! Hvilken Ild!

Jeg havde Tillid til Bredsdorff. Jeg vidste, at han ikke af Venlighed vilde lade sig forlede til at gemme sin virkelige Mening bag halve Løgne. Og derfor henvendte jeg mig til ham, da jeg i Begyndelsen af Aaret 1921 ønskede at undersøge Mulighederne for et Arbejde i Højskolens Tjeneste.

Jeg boede dengang paa Regensen. Min Embedseksamen var vel overstaet. Det laudabilis-prydede Eksamensbevis var anbragt i Bunden af Bordskuffen og skulde aldrig mere — saafremt jeg kunde gøre noget til det — komme for Dagens Lys. Et Kapitel var afsluttet og et nyt skulde begynde. ... Jeg følte Lede ved den akademiske Tilværelse og ønskede Forbindelse med det folkelige Kulturarbejde. Foreløbigt havde jeg ved Laan faaet fat paa nogle Hundrede Kroner og agtede at rejse sydpaa, Solen i Vold — væk fra Støvet og de døde Bogstaver. Jeg gennemlæste Stabler af Bøger for at forberede mig til et Møde med nye Byer og Lande ... det var en mistet Ungdom, der nu skulde indhentes ... men inden Afrejsen maatte jeg tale med Bredsdorff.

Den første Februar 1921 tog jeg ud til Roskilde Højskole. Bredsdorff tog vel imod mig. Vi sad i hans Dagligstue — han i Nærheden af Vinduet, sammensunken, pint af Træthed, og jeg naive Grønskolling paa en Stol over for ham, fabulerende om store, uklare Planer. Jeg havde en Drøm om at forene et Pensionat med en Højskole for Fritidsarbejde, et Hjem for intellektuelt interesserede Arbejdere, og jeg havde tænkt mig, at Højskolegerningen skulde være en Forberedelse hertil.

Hvor jeg havde de Planer fra? Jeg husker det ikke. Maaske de Dagbøger, jeg har bevaret, kan vise det. Kun een Ting er sikker: jeg skænkede ikke Esbjerg Arbejderhøjskole en Tanke. ... Det er mit Indtryk, at Tanken om Arbejderhøjskolen spøjede overalt i Skandinavien i Aarhundredets første to Aartier, og at den uden Hensyn til Stedet gjorde sig gældende i de Mennesker, der var i Besiddelse af visse Forudsætninger. Det var ikke en Tanke, der skulde »opfindes«, den laa i Luften, og Kunsten var i Virkeligheden den: *at realisere den*.

Bredsdorff anbefalede mig — nu jeg skulde mod Syd — at besøge de tyske Højskoler Schloss Tinz og Dreissigacker samt den svejtsiske Højskole, som Wartenweiler-Haffter fornylig havde grundet i Frauenfeld. Selv var jeg levende optaget af disse Forsøg paa at forene den jævne Mand med Bogen, og jeg tænkte mig, at de dérnedede stod mere traditionsfrit over for Opgaven, i Stand til at gennemføre en nøgtern Analyse. Vi drøftede de praktiske Muligheder for et Højskolearbejde, og til Slut forærede Bredsdorff mig sin lille Bog om Grundtvig.

»Der er Brug for Dem,« sagde han paa sin rolige Maade, og dermed var det vigtigste sagt.

— Den efterfølgende Rejse blev en stor Oplevelse for mig. Den varede i flere Maaneder og førte mig helt til Neapel — i Tog, der holdt ved hver Station! Og naturligvis opsøgte jeg de omtalte Højskoler.

Undervisningen paa Schloss Tinz var efter min Mening for skematisk, omspændende alt for store Stofmasser. Der var mere pædagogisk Evne i Undervisningen paa Dreissigacker, et rigere Kammeratskab mellem Lærere og Elever, men til Gengæld savnedes et klart og samlende Formaal. Om Wartenweiler-Haffters Skole har jeg fortalt andet Steds. Den var en Samlivs-Skole med Styrken koncentreret i de personlige Værdier.

Den pædagogiske Kunst — forstod jeg — maatte være den: at skabe det rette Balancepunkt mellem Elevernes Behov og Higen og et Undervisningsstof i nogenlunde planmæssig Form. Det var nødvendigt at begynde med Eleven og ende med Faget. Og jeg følte mig urokkeligt overbevist om, at en Skole med det rette Kræfternes Samspil maatte bygge paa en Idé.

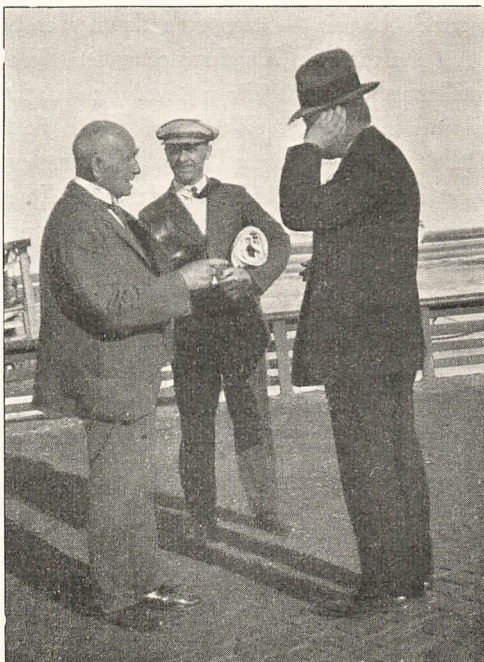
Senere paa Aaret deltog jeg i et Studentermøde paa Rødding Højskole, og her traf jeg Askov-Læreren Hans Lund, der opfordrede mig til at søge Ansættelse ved Askov Højskole. Jeg ansaa et saadant Skridt fra min Side for at være noget i Retning af det Hovmod, der ifølge de græske Tragedier straffes med Gudernes Vrede. Imidlertid, Ansøgningen blev indsendt — og faa Maaneder senere var jeg Lærer paa den gamle Grænseskole. Jacob Appel var dengang Undervisningsminister. Hans Hustru ledede Skolen, og jeg gik hende til Haande som Altmuligmand.

Der herskede paa Askov et virkeligt Frisind. Jeg blev hilst velkommen af Gamle Feilberg (der var de unge Læreres særlige Skytsaand) og mødte fra de andre Læreres Side en aaben og ægte Menneskelighed. Intet Posekiggeri. En naturlig Tillid, der fik Kræfterne til at gro og uvilkaarligt fremkaldte Tillid igen.

Naar jeg kun forblev eet Aar i Askov, skyldtes det indre Grunde. Jeg følte, at jeg trods alt var en Fremmed. En Skole maa bygge paa en Idé, og Askov Højskole havde *sin*. Jeg respekterede denne Idé, som jeg respekterer enhver Idé, der er rodfæstet i ærlig Overbevisning. Men jeg følte og forstod, at Skolen ikke kunde blive Generalnævner for de Anskuelser, som efterhaanden var blevet centrale for mig. Saamænd i den bedste Mening havde jeg i en Dansktime holdt et lille Foredrag om Fagforeningerne og paavist den historiske Nødvendighed i deres Fremvækst (thi hvad kan en Dansktime ikke bruges til!). Fru Appel lo, da hun hørte det; men der var Elever, der reagerede i anden Retning. I min Fritid (og især i Juleferien) udarbejdede jeg et stort Manuskript, som jeg betitlede »*Idé og Arbejde. En socialistisk Livsforstaaelse*«, det første Udkast til »Arbejderkultur«. ... De egentlige Vækstlinjer i mit Arbejde pegede bort fra Askov, og jeg har altid anset det for et Menneskes første Pligt at tilstræbe Identitet mellem Idé og Skæbne.

Det stod skrevet i Stjerneerne, at jeg skulde havne i den Stad Esbjerg. ... En Sommersøndag mødtes en Del unge Højskolepædagoger i Vester Vedsted, hvor Agnes Schmidt var i Færd med at skabe en ejendommelig Skole: Eleverne skulde yde produktivt Arbejde, i Marken og ved Vævestolen, og saaledes tjene det Beløb, som Ophold og Undervisning kunde koste. Her traf jeg første Gang den unge Forstanderinde fra Esbjerg Arbejderhøjskole, Frk. Laura Alkjær-sig, og en langvarig Samtale (der blev ført paa en sandet Vej i den milevidt øde Lyngegn) sluttede med, at jeg skulde søge Ansættelse i Esbjerg. — Jeg stillede hos Sundbo. ... Jeg havde en Gang tidligere set

Sundbo, Frode Kristensen og Bomholt

Sundbo, nemlig i Generalstrejkedagene i 1920. Han talte paa Fælleden, fra Taget af en Bil, og jeg tør nok antyde, at han sæbede det kapitalistiske Samfund ind.

Nu kiggede han paa mig og kræmtede.

»Kan De skrive?« spurgte han.

»Skrive?«

Javel, hvis jeg vilde være Højskolelærer, maatte jeg samtidig paatage mig Opgaven som Journalist ved Bladet.

Jeg paatog mig Opgaven. Om Formiddagen redigerede jeg »Blink og Gnist«, om Eftermiddagen holdt jeg Foredrag om Højskolen, og om Aftenen var jeg Mødereferent for Bladet. Immer paa Færde.

Den første Vinter boede jeg i et Elevværelse paa Skolen, et Gavlværelse lige over Foredragssalen. Det var et meget livligt Værelse, af flere Grunde. Det hændte, at Diskussionerne nedenunder i Foredragssalen trak *meget* længe ud, og desværre hændte det ogsaa, at de skarpeste Modstandere gik over til slaaende Argumenter. ... Saa maatte jeg have Underbukserne paa og ned og vifte med Fredspalmen. Engang i en tidlige Morgentime fandt jeg omtrent samtlige Diskussionsdeltagerne i een stor Klynge paa Gulvet foran Talerstolen. De laa i flere Lag oven paa hinanden. Jeg fjernede Lagene — som man skræller et Løg —.

I Aarene efter Ungdomsforbundets Sprængning var der megen Kommunisme i de intellektuelle Kredse, der søgte Højskolen. Der dannedes to skarpt markerede politiske Fløje i Elevskaren, og en utrolig Tid gik tabt i Postulat-Diskussioner og timelange Debatter om Kejserens Skæg. Modsætningen var meget bitter og forlængede sig langt ind i Skolearbejdet. Under mine Foredrag dannede Kommunisterne en fast og nidstirrende Blok i Salens Baggrund; jeg var jo Social-Fascist og skulde saboteres. ... Naa, der var Værdier i de allerfleste af dem, og jeg gjorde mig hæderlige Anstrengelser for at faa Slagordene afløst af Argumenter og medmenneskelig Forstaaelse. En virkelig Overbevisning har jo ingen Grund til at være nervøs. I Sandhedens Navn skal det tilføjes, at der *var* de Timer, hvor Kammeratskabet slog Bro over alle psykologiske Modsætninger, og mon ikke de Timer huskes endnu?

Et Par af de haardeste Kommuniste gik senere, da de fik fast Arbejde, over i den diametralt modsatte Anskuelse, og andre havnede efterhaanden i Socialdemokratiet. ...

Det var vanskelige Tider, og Frk. Alkjærsig kæmpede heroisk for at skabe den rette Atmosfære paa Skolen. Hun var en pragtfuld Fortæller; der var i hendes Foredrag en høj og ren Luft — en flyvende Idealisme, der virkede betagende. ... Naar jeg en sjældn Aften havde fri, vankede der Aftenkaffe i »Privaten«, og jeg

læste da i Reglen højt af en eller anden poetisk Bog for Frk. Laura og hendes Søster. Poesien var Nr. 1.

I 1924 blev jeg Forstander, 28 Aar gammel. »Vestkysten« skrev en Række Artikler om Højskolen, der nu gik neden om og hjem: Redaktør Sundbo havde vovet sig saa langt ud i Skandalen, at han havde gjort sin yngste Medarbejder til Skoleleder! Der gik et Forargelsens Suk gennem hele Venstrepressen — og Tonen afdæmpedes først, da Lærer Schrøder, Askov, rykkede frem med en Artikel i »Højskolebladet«.

Om min Forstandertid kunde der være adskilligt at skrive, men jeg har paa Fornemmelsen, at det er bedst at udskyde Memoirerne en lille Tid endnu.

Jeg begik vel sagtens alle de Brølere, der *hunde* begaas, og alligevel gik Skolen ikke neden om og hjem. Der var noget, der sejrede, — og dette Noget, — ja, det er svært at forklare. Jeg maa hellere nøjes med et Par Ord om de faktiske Vilkaar og de Maal, som jeg satte mig.

Vilkaarene var slette. Ingen Centralvarme. Ingen Gymnastiksal. Ingen Dagligstue. Spartanske Elevværelser og en uhygiejnisk Sammenpakning af W. C. og Vaske- rum.

I Foredragssalen var det umuligt at regulere den store Kakkelovnstromle. Salen

Jul. Bomholt i den gamle Foredragssal

var aflang som en Sporvogn. Nærmest Kakkellovnen var Heden uudholdelig, og i den anden Ende af Salen forblev Temperaturen i de smaa Grader. Mere end een Foredragsholder blev »udtørret« i Tropeheden og betroede mig bagefter, at Ordene ligesom støvede til i Halsen. ... Vi andre, der kendte »Dyret«, sneg os uden om det i passende Baner, efter en snedigt tilrettelagt Strategi.

I de kolde Vinteraftener samlede Eleverne i Slyngelstuen, der var alt for lille til de op imod 100 Mand. De hang paa Nakken af hinanden og søgte at faa Tiden til at gaa med forskellige Former for livlig og kraftig Underholdning. Et velment Puf i den ene Ende af Klyngen medførte uvægerligt en vulkansk Rystelse, der resulterede i et Skrald, som en Eksplosion, i den Dør, der var nærmest ved min Lejlighed. Engang imellem var det nødvendigt at rydde Bulen. ...

Min Dagligstue var en Del af Skolen, og her var der sjældent en Times Ro. Enhver kom og gik. Telefonen kimedede. Besked skulde afleveres og modtages. ... Som Journalist var jeg heldigvis trænet op til at skrive en Artikel uden at generes af en Krydsild af Afbrydelser, men naturligvis, det alvorligt forberedende Arbejde maatte ofte udskydes til Nattetimerne. Arbejdsdagen var sjældent under 16 Timer.

Der skulde skaffes Underholdning til hver Søndag Aften, af Hensyn til de fattige Elever, som Skolen dog maatte være et Hjem for. Der var Økonomien, Køkkenet, Haven — den omtrent to Tønder Land store Have, som det var umuligt ved egen Kraft at holde i Orden, og som paa den anden Side ikke kunde betale en tarifmæssigt aflønnet Gartner. Jeg ansatte iøvrigt en Gartner og sled selv i Haven hele Sommeren; — i April Maaned hjalp Eleverne os efter bedste Evne; jeg købte Gødning og Kalk i lange Striber ... og fik aldrig andet end Utak for det.

Redaktør Sundbo var Bestyrelse, og han havde den Opfattelse, at Skolens Gæld skulde betales i det hurtigst mulige Tempo. Meget kunde tale til Gunst for en saadan Opfattelse, og dog var den forkert, thi Skolen blev derved udsat for et saa haardt Pres, at der Gang paa Gang var Optræk til et Sammenbrud. Hver Gang en lille Forbedring skulde indføres, var der sure Miner, og Forslag fra min Side blev nærmest opfattet som Forsøg paa Fornærmelser, med det Resultat, at der i den sammenpakkede Elevskare opstod Utilfredshedsstemninger, der kunde have medført et uopretteligt Prestigetab.

En lillebitte Smule mere Forstaaelse kunde engang imellem have udrettet Underværker ... men lad det være glemt. Kun een Ting vil jeg gerne have Lov til at understrege:

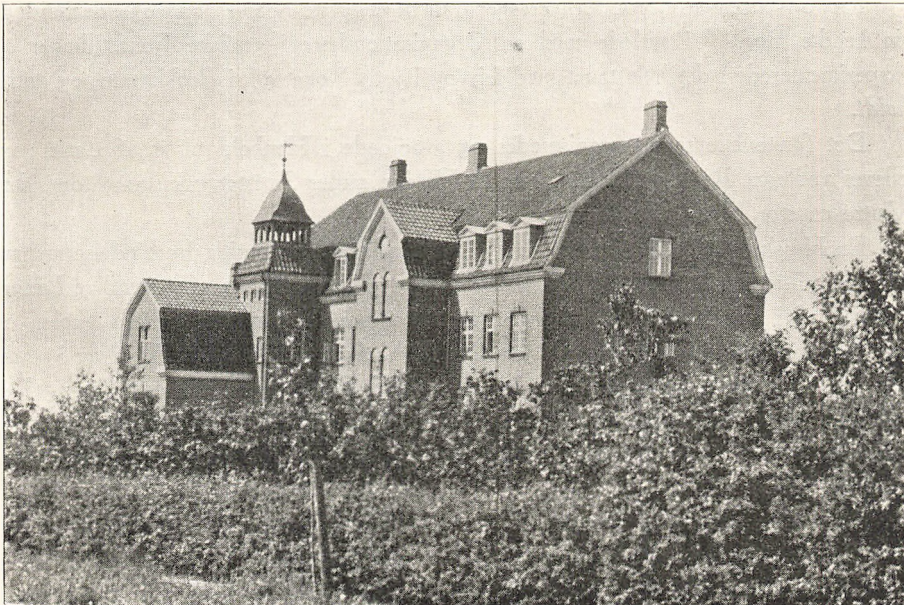
Hvis der skal tillægges mine Medarbejdere og mig nogen Ære, saa er det den, at vi under et grænseløst haardt Pres holdt Humøret oppe og ved at anspænde vore Kræfter til deres yderste Ydeevne førte Højskølen Idé uplettet og uskadt gennem

store Vanskeligheder. Vi knækkede ikke sammen under Belastningen, — og Højskølelsens Idé sejrede.

Trods de Kvaler, der skaffede mig en graa Paryk, var jeg af inderste Hjerte glad for Arbejdet. Jeg følte Livet paa Skolen som en Hjemvenden til mine oprindelige Forudsætninger, og jeg var aldrig lykkeligere, end naar jeg befandt mig imellem Kammeraterne. Hver Time, der lykkedes, var en Fest. ... Der var Storm og Solskin, ja, men mon ikke de gamle Gutter vil indrømme mig, at der stod Gnister af det Stof, vi behandlede, og at der var Ild og ukuelig Ungdom i os? Hvad — er det Løgn? Hahaha — —.

Undervisningen lagde jeg til Rette efter rationelle Linjer. Jeg anbragte de økonomiske og sociale Fag i Forgrunden og tilstræbte en organisk Sammenhæng mellem Fagene. Columbusægget blev med andre Ord sat paa Enden ... Jeg lod Eleverne udfylde et Spørgeskema, og paa Grundlag heraf konstaterede jeg Interesseomraaderne og Vidensomraadet. Det medførte ingen Overraskelser. Med almindeligt Kendskab til Arbejderungdommen var det ikke vanskeligt at finde de Kundskabelementer, der kunde knyttes til Forestillinger, der i Forvejen fandtes i Hovederne, og saaledes

Hegn og Have vokser til

udvide den enkelte Elevs Forestillingsverden i Tilknytning til Idé, Behov og faktiske Forudsætninger: Arbejderkultur.

Hvad angaar Undervisningsformen, blev der i stigende Grad lagt Vægt paa Studiekredsarbejdet. I det første Aars Beretning gjorde jeg opmærksom paa, at kun den manglende Centralvarme forhindrede os i at gaa videre i den Retning. Efter min Mening skulde der ikke være mere end 3—5 Foredrag pr. Uge, og de skulde til Gengæld være udarbejdet med den største pædagogiske Omhu. ... Det var smaat med Grundbogs-Materiale. For at afbøde Savnet havde jeg tænkt mig at lade udarbejde en hektograferet Oversigt over Indholdet af hvert Foredrag, med nærmere Literaturangivelse, og at uddele et Eksemplar pr. Elev. Det lod sig ikke gennemføre. Til Gengæld udarbejdede jeg en kortfattet Fremstilling af Arbejderbevægelsens Historie, Dansk Digtning o. s. v. og lod den diktere. Fremgangsmaaden var besværlig, den tog Tid, men jeg er tilbøjelig til at tro, at den lønnede sig.

Undervisningen suppleredes med Spørgetime og aktuelle Diskussioner, og her var det jo navnlig af Værdi at lære Eleverne at afveje et større Antal Argumenter imod hinanden. Det gjaldt om at faa slaaet Hul paa Slagordene. Enhver Mening var tilladt, men der maatte stilles det Krav til den, at den kunde støtte sig til en saglig Argumentation.

Frode Kristensen gjorde Erhvervsgeografi til et første Klasses Fag og udarbejdede sin kendte Bog. Vi syslede med en Organisationslære i grafiske Fremstillinger og eksperimenterede i det hele taget med Liv og Lyst. Noget gik i Brokkassen, og andet holdt.

Det første Elevraad organiseredes og arbejdede i Henhold til et af Lærere og Elever vedtaget Reglement. Det kom til Verden under Smerter, men var i de sidste Vintre en stor Hjælp for Arbejdet.

En Højskole maa ikke isolere sig. Vi søgte at skabe en positiv Forbindelse mellem Skolen og Esbjerg Arbejderverden, til Berigelse for begge Parter. Og samtlige Lærere travede ud i Landskabet for at skabe en tilsvarende Forbindelse mellem Skolen og hele Landets Arbejderbefolkning. Jeg for mit Vedkommende holdt Foredrag i praktisk talt samtlige Købstæder i Landet, og mange Steder mere end een Gang. Det var ikke uden Betydning, at Skolens Mænd fik Lejlighed til at tale ved de store Arbejderstævner, sammen med Kanoner som Stauning og Aakjær. ... Vi blev efterhaanden hørt.

Af største Betydning var dog det Samarbejde, som kom i Stand med D. s. U. Det Samarbejde fortjener engang at faa sit eget Kapitel.

Set med mine Øjne er det bedst, om en Skoleleder kan faa Tid til at samle sig om skriftlige Opgaver. Omverdenen bør vide noget om, hvad der foregaar i Værk-

stedet, og det giver en egen frugtbar Tone i et Skolearbejde, at det hele Tiden afsætter Resultater i Form af Afhandlinger m. m. Jeg skrev bl. a. »Dansk Digtning«.

Fra første Færd arbejdede jeg for en Udvidelse af Skolen, og det var min Drøm at faa Skolen ind i et nærmere Samarbejde med A. O. F. Jeg hersede tidligt og sent med Sundbo om det Spørgsmaal, og det gik til Tider saa varmt til, at Eleverne forgæves maatte vente paa deres Lærer.

Udvidelsen kom, takket være en Række samvirkende Faktorer. Tegningerne blev udarbejdet paa Grundlag af mine Ønsker. Og dermed var min Gerning endt — indtil videre. Da den udvidede Skole blev indviet, var jeg — synligt for alle — traadt over i de Meniges Rækker. ...

Lad Sejre og Nederlag være glemt. Jeg takker mine Medarbejdere — jeg behøver ikke at nævne Navne — for det uselviske Arbejde, de udførte. Det er mit Haab, at de har tilgivet mig mine Fejl, og jeg for mit Vedkommende bevarer Mindet om det, der var det egentlige bag de ydre Former: et Liv i Styrke og Stræben og Sang, et Liv i Medansvarlighed.

Paa Udkig

Paa Havearbejde

I Dagligstuen

ELEV—LÆRER

AF MICHAEL ANDERSEN

Da jeg i Maj Maaned 1920 i »Varde Social-Demokrat« stødte paa Navnet Esbjerg Arbejderhøjskole, gjorde dette mere end almindeligt Indtryk paa mig. Ikke fordi Begrebet Højskole var fremmed for mig, men at der i Esbjerg var en Højskole for Arbejdere, med en Undervisning, baseret paa Arbejderbevægelsens Principper og anlagt med Arbejderklassens Tarv for Øje, havde jeg aldrig vidst.

Øjeblikkelig stod det mig klart, at denne Skole havde Bud til mig. Den maatte kunne bringe mig noget af den aandelige Næring, jeg ofte følte Savnet af, og Beslutningen om at besøge den var taget, straks jeg hørte dens Navn; men mine Arbejdsforhold fik mig til at udskyde Iværksættelsen til Aaret efter. I April 1921 blev min Indmeldelsesblanket afsendt. Bekræftelsen kom omgaaende, og det blev Besegling af min Skæbne. I større og mindre Grad har min Færd siden da været knyttet til Esbjerg Arbejderhøjskole.

— Først gik en Sommer, der var rig paa Forventninger; men saa oprandt den 3. November, og jeg begav mig paa Vej til det Sted, jeg ikke betænker mig paa at betegne som »min Ungdoms lyse Slot«. Andre Unge havde haft samme Maal, og vi skulde nu i Forening præge Livet paa Arbejderhøjskolen, og den samtidig sætte sit Præg paa os. Alle skulde vi bidrage vort til at finde det ubekendte X: hvad vilde Vinteren bringe, og de fleste var besjælet af Tanken om at øve saa stor en Indsats som muligt.

Vor første Fællessang var »Esbjerg, Lykken, Eventyret«, og naar jeg tænker paa, hvad jeg skylder Arbejderhøjskolen, maa jeg sige til mig selv, at der for mig var noget symbolsk i denne Sang. Arbejderhøjskolen blev *min Lykke, min Ungdoms og Manddoms Eventyr*.

En herlig Tid oprandt. I den Arbejdsstilhed, som Højskolen skaber, kunde vi hente Sjælenæring i den Udstrækning, vore Forudsætninger og Evner tillod. Vi kunde

i fuldt Maal øse til os af det, vore Lærere havde at bringe; i »Bøgernes stille Gemmer« kunde vi søge de »Undere«, som dér findes, i Sangens Ord og Toner laa det, der fik os til at føle os som et Fællesskab og gav os Værdier, der bar ud over Øjeblikket. For os fuldbyrdedes den gamle Højskolemands Ord, at »naar hver nyde, som han nemmer, da ingen sker Uskel«. Vi følte det ogsaa, og vi handlede derefter. Lærerne var Laura Alkjærsig, Rasmus Brændeskov, Viggo Svanstrøm, H. Østerlund og Sundbo, der dengang endnu havde sine Mandagstimer, og der skal her bringes en Tak for, hvad de gav i denne udbytte- og minderige Tid. Hjemme paa Skolen var det Alkjærsig og Svanstrøm, der trak det store Læs, og maaske var det *for stort*. I den sidste Ende kunde det befrygtes, at de med Aarene ikke helbredsmæssigt kunde holde til det anspændende Arbejde, hvilket desværre har vist sig at slaa til. Beklageligt, at det ikke maatte undes dem, der i saa sjælden Grad havde Evne til at undervise Ungdom, i længere Tid at virke iblandt den. Deres rige Menneskelighed, deres jævne og ligefremme Kammeratlighed, parret med god Kundskabsfylde, gjorde dem til de Lærere, vi højagtede og elskede. Men iøvrigt gælder, at jeg om alle mine Lærere har de skønneste og bedste Indtryk og Minder, og jeg har senere søgt at udfylde min Plads paa samme Maade, som de den Vinter udfyldte deres.

De vakte os, satte os i Gang, fik os til at arbejde med Liv og Lyst og med større Begejstring end før gaa ind for vor Klasses Sag. Vi kom til at nære Pietetsfølelse over for det Arbejde, der allerede her var udført, og som blandt andet havde resulteret i, at den Skole, hvor vi oplevede saa rig en Tid, havde kunnet rejses, og det blev ligesom til Pligt for os at gøre en Indsats i Arbejdets Videreførelse. Vel fandtes der ogsaa dengang Elever, som var indifferente, men de var relativt faa, saa nogen Indflydelse fik de ikke. Havde de forsøgt derpaa, vilde det heller ikke være blevet taalt af den øvrige Flok, de mange, der var kommet for at faa et virkeligt Udbytte af Opholdet, og som havde ydet betydelige personlige Ofre for at kunne besøge Skolen.

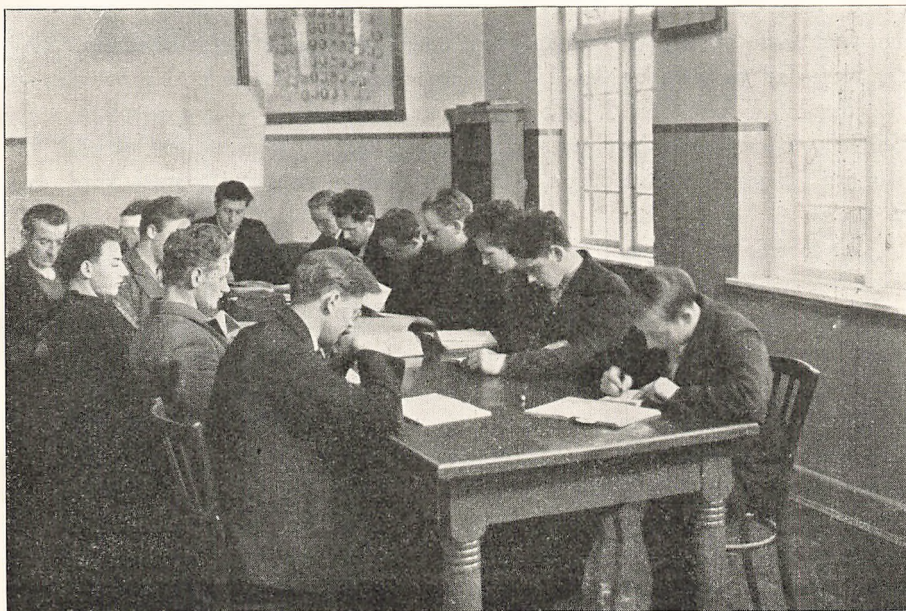
Understøttelse ud over Amtsunderstøttelsen var det smaat med; den enkelte maatte selv klare Resten. Vilde han have noget for sine Penge, maatte han tage fat fra første Begyndelse. Den psykologiske Indstilling over for Skolen var positiv fra Starten, »Pensionær«elementet spillede en yderst ringe Rolle.

Om Timeplanen er der det at sige, at den tydeligt bar Præg af, at der kun var to Lærere paa Skolen til Stadighed; den var ikke helt saa belagt med Timer som nu. Antallet af Foredrag var dog det samme, af Regne- og Dansktimer ligeledes. Der var Tysk og Engelsk, men Tilslutningen var frivillig. Sikkert faldt adskillige fra, som godt kunde have lært det; men det sikrede, at de, der blev tilbage, blev drevet af Lyst og Interesse. Studiekredsarbejdet indtog en ret tilbagetrukken Plads. Een

Aften pr. Uge i Tiden fra Jul til Slutningen af Kursuset var alt. Ogsaa her stod det frit, om man vilde med eller ikke. Undervisningen foregik privat hos Lærerne, men det hindrede ikke, at der arbejdedes solidt og grundigt, og den efterfølgende Kaffe var ingen af os kede af. Jeg ser endnu, hvorledes vi i Alkjærsigs Stue efter Gennemgangen af et Afsnit i H. G. Wells': »Nye Verdener for gamle«, laa rundt omkring paa Gulvet og indtog den brune Nektar. — Vi følte os hjemme. — Nogle vil maaske i Dag mene, at der har været lagt for lidt Vægt paa Studiekredsundervisningen, men den var adskilligt vanskeligere at tilrettelægge dengang, idet der manglede egnede Grundbøger paa alt for mange Felter. Stilskrivningen var arrangeret saaledes, at vi skrev Stil til Skolens tre faste Lærere, som skiftedes til at give os Stil for. Sundbo gav os en i Tilgift, om »Kongen og Grundloven«, at skrive i Juleferien. Vi fandt Ideen morsom til at begynde med, senere ikke, og de fleste af Stilene saa først Dagens Lys efter Tilbagekomsten til Skolen den 5. Januar.

Diskussionerne og »Argus« skal slippe for nærmere Omtale, kun de direkte implicerede kan have Interesse af dette, men sjøvt var det mange Gange. Enkeltbegivenhederne forbeholder jeg mig ogsaa Ret til at gemme, og jeg nøjes saa med at pointere, at der var Sving over Arbejdet fra Kursusets Begyndelse til dets Slutning.

Studiekreds hos Michael Andersen

Slutning vil i dette Tilfælde sige to Dage senere end normalt. Lærerne kunde ikke afse os, og kun faa følte Trang til at rejse, før Tid og Orden bød det. Men saa faldt jo ogsaa Klokken i Slag, og vi maatte skilles. Den herligste og skønneste Vinter i mit Liv — en Vinter, der aldrig vil glemmes — var uigenkaldelig forbi!

— Men midt under det hele var den Tanke slaæet ned i mig, om der ikke laa en Opgave for mig i Undervisning af dansk Arbejderungdom, og om jeg ikke som eventuel Lærer bedst kunde gavne min Klasse paa den Maade, jeg saa gerne vilde. Læreren i min Barneskole gav mig et lille »Puf« i Juleferien, og efter Samtaler med Lærerne paa Arbejderhøjskolen, hvorunder jeg ogsaa blev animeret til at tage fat, besluttede jeg at forsøge. Da Toget, jeg rejste hjem med, rullede bort fra Esbjerg Banegaard, gav jeg mig selv det Løfte, at jeg vilde vise mig Tilliden værdig, og — ske hvad der vilde — jeg vilde se min gamle Skole igen.

Løvrigt faldt Forsøget heldigt ud. Efter endt Studietid fik jeg Plads paa Støvring Højskole, og med jævnlige Mellemrum aflagde jeg Arbejderhøjskolen Besøg. Marie havde sit Arbejde dér, og af den Grund knyttede særlige Interesser, udover mine Oplevelser som Elev, mig dertil. Bomholt var nu Forstander, og han lagde Roret om, saa Undervisningen kom til at gaa i mere saglig Retning. Føjes til skal ogsaa, at han skabte øget Opmærksomhed og Respekt om Skolen udadtil. — Han og jeg havde mange Samtaler, og da jeg i Sommeren 1927 blev arbejdsløs i Støvring, lod han Ord falde om, at jeg maaske kunde faa Plads paa Arbejderhøjskolen. Hvem der blev glad var mig, og den 15. Oktober forelaa Ansættelsen. Nu var det sket, det, der havde været mit højeste Ønske: at blive Lærer og komme til at øve en Gerning ved den Skole, hvor jeg som ung havde haft mit Livs største Oplevelse. Dér, hvor jeg tidligere havde modtaget, skulde jeg nu til at vise, at jeg ogsaa havde noget at give.

Selvfølgelig stiller den Rolleombytning en Mand over for visse Vanskeligheder. I det hele møder en Højskolelærer næppe en Elevflokk uden en vis Usikkerhedsfølelse, selv om Rutine kan neddæmpe denne. Hver Elevflokk er et ubeskrevet Blad. Vil det lykkes ham at tilvejebringe den Kontakt, der betinger det rette Resultat? Dette uvisse gør hans Gerning brydsom, men tillige saa herligt tilløkkende.

Jeg følte i højeste Grad Answarets Tyngde. Vilde det lykkes mig at bidrage til, at de unge Mennesker, jeg nu stod overfor som Lærer, kunde faa en lignende Oplevelse ud af deres Højskoleophold, som jeg i sin Tid fik af mit? Herpaa er jeg ikke den rette til at give fyldestgørende Svar. Kun kan jeg sige, at Viljen dertil manglede ikke. Jeg regnede ogsaa med, at naar det var gaaet med Mennesker fra andre Befolkningslag, vilde det ogsaa kunne gaa med Mennesker, hvis Grundsyn i mangt og meget faldt sammen med ens eget. Een Ting maatte jeg dog straks studse

over: Eleverne havde ikke helt den Tro og Begejstring, man selv havde haft som Elev, var tilsyneladende ej heller præget af den samme Idealisme, og man syntes, at de ofte stillede deres eget Jeg for meget i Forgrunden uden tilstrækkelig Hensyntagen til, hvad der baadede Helheden bedst. Jeg har mange Gange spurgt mig selv, hvorfor det mon var saaledes, og jeg maatte sige, at der sikkert alligevel havde været noget af det samme paa mit eget Elevhold, men at jeg som direkte Part i Sagen ikke havde kunnet faa Øje paa det. Endvidere, at *Tendensen var blevet forstærket gennem den øgede Arbejdsløshed*. Jeg stod nu direkte over for den Ungdom, der mere end andre hvirvles rundt i det kapitalistiske Erhvervslivs Malstrøm, og hvis Livsperspektiv præges af de skiftende Konjunkturer. En Ungdom, som derfor møder alt med afventende Holdning og underkaster alt en personlig, kritisk Vurdering. En Ungdom, der ofte ikke er Brug for, hvis Ansvars- og Pligtfølelse, der alt for sjældent kaldes paa, og som for at eksistere hele Tiden maa stille Krav til andre og ved Fremsættelsen af

Der ringes til Time

Kravene ofte møder en kold Skulder. Intet Under, at denne Ungdom bliver stillet bagvendt i Tilværelsen; intet Under, at den ikke paa Skolen straks kan frigøre sig for den Paavirkning, det barske Dagligliv har givet. Men lykkes det først at komme ind bag Skallen, saa viser det sig alligevel, at der bag det stejle Væsen bor et Menneske, og at der her er noget, som

»ligger og venter Forløsningens Stund,
længes at blive til Sange.«

At kalde dette frem er Højskolens Opgave, og her maa Højskolelæreren sætte ind, hvis han vil naa et Resultat. Det kan til Tider være svært; i visse Tilfælde lykkes det slet ikke, men for det meste sker det, og jeg har følt, at paa dette Felt kunde jeg bevæge mig. Det blev ikke mig givet at svinge mig op i de store Højder, hverken som Taler eller paa anden Maade. Jævnt og stilfærdigt har jeg gjort Eleverne delagtige i den Viden, jeg selv har erhvervet; paa kammeratlig og menneskelig Maade har jeg søgt at komme dem i Møde og forstaa dem. Derigennem er Samværet blevet berigende for mig selv, og det er min Tro, at det ogsaa er blevet det for dem. Vel er det ikke altid gaaet af uden Sammenstød mellem divergerende Opfattelser, men naar vi har haft en Dyst, har vi altid kunnet stikke hinanden Næven som Kammerater, den menneskelige Harmoni har ikke lidt noget Skaar. Ud af et saadant Forhold skal der vokse noget positivt; lad det end være smaat nok, hvad den enkelte kan give, stiller han sig ud fra sine Forudsætninger i det rette Forhold til Fællesskabet og i dettes Tjeneste, udrettes der dog noget. — Da jeg i sin Tid følte Kaldet til at blive Lærer for dansk Ungdom, sagde jeg til mig selv, at jeg af yderste Evne vilde bestræbe mig paa dette, og gennem Aarene har jeg fra de mange Kammerater faaet saavel direkte som indirekte Vidnesbyrd om, at det i nogen Maade er lykkedes.

— Arbejderskolen fylder nu 25 Aar; gennem flere Aar har Marie og jeg »gjort Rejsen med«. Vi siger til Lykke med Fødselsdagen og Tak til alle, der har bidraget til, at vi her har kunnet opleve saa herlige Stunder. Vi var glade ved det, vi modtog som Elever, vi er glade ved Arbejdet nu og haaber, det maa være os forundt at være med paa »Færden« ind i Fremtiden.

SANDHEDEN — HELE SANDHEDEN

AF F. J. BORGBJERG

Efter at Arbejdernes Oplysningsforbund var blevet Med-ejer af Arbejderhøjskolen, blev der bygget nye Lokaler til, Foredragssal, Gymnastiksal, Bibliotek, Elevværelser, Undervisningskøkken m. m., og Tilhygningen blev indviet ved en smuk og stemningsfuld Fest den 10. November 1929. Undervisningsminister Borgbjerg holdt Indvielsestalen. Vi gengiver her et Udtog af den, hvori Borgbjerg imødegaar dem, der Gang paa Gang skyder Arbejdernes Oplysningsbevægelse i Skoene, at den bare tilstræber at vinde Sjæle for en „afsluttet Verdensanskuelse“, at dens Lærere er ufri og bundne og at det hele gaar ud paa at indterpe „den særlige socialdemokratiske Katekismus“.

Naar jeg taler her i Dag, hvor jeg har talt før, blot i mindre Omgivelser, saa føres mine Tanker tilbage til Stifteren af denne Skole, hvis Mindesten staar her udenfor. Jeg hørte ham engang holde et Foredrag om, at det, der gjaldt her i Livet for de unge, var at holde Sanserne vaagne. Han vidste, at der var mange unge i By og paa Land, der gik rundt og var vaagne og dog sov, som havde Ører og dog ikke hørte. Af denne Sløvhedstilstand var det, Højskolen vilde ruske de unge op.

Naar man taler om Højskolebevægelsen, er der to Ord, der melder sig: Vækkelse eller Tilegnelse? Hvad skal være det afgørende. — Paa de gamle røde Faner prangede Ordene »Kundskab er Magt«. Men derfor er Vækkelse ikke ligegyldig, og den maa følges af Selvvirksomhed. I Stedet for de døde Bøger satte Grundtvig det levende Ord. Det var den Gang et uhyre Fremskridt. Men der kom en Tid, da Foredragene kom til at stivne, da Lærerne blev Foredragsholdere, og det levende Ord blev stereotypet. Man mistede Sansen for nye Tider og nye Tanker. Grundtvigs Højskole blev en Bondehøjskole, uden Forstaaelse af det Samfundslag, der var ved at rejse sig. Den havde ikke Sans for Klassernes Fremrykning. Naar det sidste Samfundslag er rykket frem paa lige Fod med de andre, saa først er det ret Civilisationens Tid. Der er nu kommet et nyt pædagogisk Supplement ind, som man har forstaaet at værdsætte i høj Grad. Det er Selvvirksomheden og den personlige Tilegnelse; vi ser det tydeligst i Studiekreds-virksomheden. Ved Bogen og gennem personlig Tilegnelse søger de unge at tilegne sig en Række gode Kundskaber, en Kundskabstilegnelse, som maa gaa jævnsides med Vækkelsen. Det er dejligt at vide noget, at kunne noget, selv om det kun er paa et enkelt Omraade, naar blot det er til Gavn. Det højner og gennemstraalet hele vort Væsen.

Det er her, den ny Arbejderhøjskole vil sætte ind, som et Supplement til de grundtvigske Højskolars Vækkelse. Vi skrækkes ikke for at byde alle velkommen. Lad dem komme, konservativt tænkende, Kommuniste, Retsstatsfolk, lad dem komme med

alt, hvad der rører sig i Livet. Lad dem drøfte det, de tænker og føler. Her skal ikke rejses Skranker for deres Sandhedssøgen. Her vil vi Sandheden, hele Sandheden og intet andet end Sandheden.

Paa Aandslivets Omraade er vi Socialdemokrater fuldkomne Individualister. Her sætter vi Friheden saa højt, at ingen andre kan følge os. Erkendelsens eneste Maal er Sandheden, som vi ganske vist aldrig naar, men Maalet er der, og dette Liv i Sandhedssøgen burde alle unge fyldes af. Men her bliver vi jo som saa ofte misforstaaet. Vore Modstandere har faaet deres egne gamle Agitationsfraser galt i Halsen og vil tillægge os Ting, som er os meget fjerne. Vi vil hindre Privatinitiativet, siges der, vi vil kvæle Virkelysten og det personlige Ansvar osv. Men Sandheden er den, at vi vil forhindre Privatkapitalens Udbygning. Hvad angaar det personlige Ansvar, Initiativet, Virkelysten, saa gaar Oplysningsvirksomheden og vore Højskoler — Esbjerg her og nu snart ogsaa Roskilde — jo netop ud paa at disse Egenskaber fremmes og udvikles. Personlig Tilegnelse og personlig Livsanskuelse med fri Ret til at udfolde sig, det er selve Livet i den socialdemokratiske Arbejderbevægelse. — Hvad er den moderne Arbejderbevægelse andet end en stærk Trang efter Frigørelse fra gammelt Formynderskab?

De er lykkelige, de unge her og de unge rundt i vore Oplysningskredse omkring i Landet. Trods Krise og Arbejdsløshed lever de i en ny Tid, som ingen Ungdom før har haft Lejlighed til at opleve. De er med i en Massebevægelse, som ogsaa er en Bevægelse for at skaffe den enkelte Personlighed Frihed til fuld Udfoldelse. For det er den enkelte, der til sidst har Afgørelsen i sin Haand. Den tænkende Ener, det er hvad vi stræber efter. Efter os vil der komme andre med nye Tanker, som vil sejre, men det vil blive mere sociale og mere radikale Tanker. Og det er kun godt. Thi ingen god Tanke dør, før en bedre er vokset op. Det gælder netop om at sørge for Selvfornyelsen. Aandeligt som legemligt vil den Lov gælde, at hører Stofskiftet op, staar Døden paa Tærskelen. Havde vi ikke Fremskridtets og Optimismens lyse Livssyn, maatte vi dø.

Jeg ønsker denne Skole, dens Elever, Lærere og Forstandere til Lykke med det Arbejde, der skal øves her i gamle og nye Sale, det Arbejde der skal udfolde sig med Sandhedserkendelsen som eneste Ledestjerne. Det er min Overbevisning, at denne Skole vil tjene som et levende Led i det Oplysningsarbejde, hvorom Grundtvig siger:

Oplysning være skal vor Lyst,
er det saa kun om Sivet,
men først og sidst med Folkerøst
Oplysningen om Livet.

SEKS AAR

AF POUL HANSEN

Da den nye Udvidelse af Skolebygningen blev indviet og Samarbejdet med Arbejdernes Oplysningsforbund blev indledet ved Vinterskolens Aabning i November 1929, talte Undervisningsminister Borgbjerg. Han søgte at sætte Maalet for Højskolens Virksomhed med Vølund Smeds Ord: »Ingen Herrer, ingen Trælle«. Saadanne Digterord er jo ikke lette at leve op til; men skulde der sættes en lysende Stjerne over Højskolens Arbejde, kunde det ikke gøres med bedre Ord. De seks Aar, der er gaaet siden, har ikke set hverken Menneskesamfundet eller Menneskesindet komme denne Stjerne nærmere; men Højskolen staar og falder alligevel med det høje Ideal. Vølund Smeds Ord kan godt staa som Udtryk for den Tro, som den sande Højskole maa have paa det jævne Menneskes Mulighed, for at naa mere i Livet, end til Ambolt og Plov.

Gennem Oplysningsforbundet blev Arbejderhøjskolen knyttet nærmere til hele den danske Arbejdsverden, hvis politiske Modstandere deri saa en yderligere Bekræftelse paa, at Ordet Højskole her var ilde anvendt. Det fik særlig klart Udtryk Aaret efter ved Roskilde Højskoles Indvielse til Arbejderhøjskole. Et stort Venstreblad benyttede Lejligheden til at skrive: »De grundtvigske Højskoler søger at skabe levende Mennesker, Personligheder; Arbejderhøjskolerne fabrikkerer Socialdemokrater«. Nu er det jo sørgmuntret at se en politisk Avis, hvis væsentligste Opgave netop bestaar i den saa foragteligt omtalte Fabrikation af Partifæller, skrive saadan, og derved dømmes sin egen Gerning til at være af tvivlsom Værdi. Paa Arbejderhøjskolen aner-kender vi aabent og uforbeholdent den Kendsgerning, at Interessesmodsatninger og derpaa byggede Meninger deler Folk i sociale og politiske Grupper, og at det store Flertal af vore Elever er Socialdemokrater allerede før de kommer til Højskolen, — ligesom de fleste af Bondehøjskolernes er Venstremænd. Vi kunde naturligvis ogsaa søge at lade, som om det Spørgsmaal slet ikke eksisterede, eller i det mindste reducere det til noget uværdigt, Menneskelivet uvedkommende, der ikke klær de høje Sale. Det lod sig maaske gøre med Held for Aar tilbage. Nu gaar det ikke mere, — vist ikke engang paa de mest traditionstro af Bondehøjskolerne. Det er heller ikke hverken ønskeligt eller klogt. Fra alle Sider presser Samfundsproblemerne sig ind paa de unge, — det skete først i Byerne, nu ogsaa paa Landet. Arbejderhøjskolen har ikke været Stedet for overfladisk politisk Agitation; den har tværtimod set det som sin Opgave at bekæmpe de letkøbte Fraser og Anskuelser og stille de unge overfor den Opgave ved personligt Arbejde at naa frem til det gedigne og holdbare. Thi ved Siden

af Klasesindet, som er fremelsket af Kaarene og gjort bevidst og afklaret af Fagforeningernes og Partiets Agitation, har vi aldrig undladt stærkt at understrege Samfundssindet som det bærende og blivende, saa langt som den Sag rækker. Vore Elever blev ved med at være Socialdemokrater. Javel! Hvor kunde de andet. En tilsvarende Vejledning paa Bondehøjskolerne vilde sikkert ikke have skabt færre Venstremænd og heller ikke daarligere Højskoler; men den vilde maaske have gavnet og frembragt et Samfundssind, hvor der nu ofte viser sig at være snævert Bondesind.

Forøvrigt er heller ikke vi saa dumme at tro, at man kan lave Højskole med Politik og Partiprogram som Alfa og Omega. Vi er virkelig ogsaa Mennesker, der elsker og hader, synder og gør godt, og hos hvem der af den Grund opstaar Gæring og Livsproblemer, som vi hverken kan eller vil udenom. Ogsaa om disse dybere Ting lyder der nu og da et Ord paa Arbejderhøjskolen, saa der bliver stille i Salen og lyd i Sindet. Naar det ikke er saa kendt, kommer det maaske af, at vi som Regel har for Vane at lade det udvendige vende udad og det indvendige indad.

Dette være sagt i Venskabelighed. De fleste af os, der har Plads indenfor Arbejderhøjskolen, har været i Lære hos Bondehøjskolen, og vi har lært meget deraf.

Men vi har ogsaa en Tak at rette til den danske Arbejderbevægelse og Oplysningsforbundet for Tillid og klog Rummelighed, der gør det muligt for os at føle os som frie og ansvarlige Højskolefolk.

*

De senere Aar har imidlertid ikke alene været bestemt af, at de fleste af Eleverne er Byarbejdere; men ogsaa af de særlige Vilkaar, Arbejderungdommen i disse Aar er undergivet. En Højskoleledelse har vel intet højere Ønske, end at samtlige Elever kommer til Skolen, fordi de føler Trang til Oplysning og Afklaring. Ingen Højskole har nogensinde faaet dette Ønske helt opfyldt. Der har altid været andre Motiver. Saaledes har Forældrenes Ønsker og Traditioner sikkert ført mange paa Højskole, der selv savnede en indre Tilskyndelse. I disse Aar tager en stor Gruppe arbejdsløse paa Højskole hvert Aar, og det er uomtvisteligt, at det ofte er Beskæftigelsesforholdene, der bestemmer, hvilke unge, det bliver. Den store Arbejdsløshed blandt Ungdommen bevirker, at ingen eller i det mindste kun faa tør opgive deres Pladser for at tage paa Højskole. Denne krampagtige, men naturlige Fastholden ved Arbejdet bevirker, at den anden Gruppe, der intet Arbejde har, heller intet kan faa, saalænge Arbejdsmulighederne ikke forøges. Saa er Højskolerne med Understøttelse fra Arbejdsløshedsfond, Amtsskolefond og Kommune en Udvej.

Nu er Stillingen jo imidlertid den, at Ungdomsarbejdsløsheden er saa omfattende, at den ogsaa — i det mindste som længere periodisk Arbejdsløshed — rammer en Mængde af de bedste og mest vaagne unge, der har haft Haardførhed nok til endnu

ikke at tage nævneværdig Skade. Denne Gruppe er mindst, naar Beskæftigelsen er størst og omvendt, hvilket vil sige, at Højskolerne faar den bedste Elevgruppe af unge Arbejdere, naar Arbejdsløsheden er størst. En anden og heldigvis mindre Gruppe bestaar af unge Mennesker, der endnu ikke er modnet saa meget, at de uden videre kan modtage, hvad Højskolerne har at give dem, maaske fordi de er hæmmet baade i deres Udvikling og deres Livslyst af den chokerende Mangel paa Arbejdsmuligheder. — Som Forholdene saaledes er, maa man prise de Myndigheder, der bevilger de nødvendige Midler, og Højskolerne selv maa glæde sig over at kunne gøre en nyttig Indsats for Samfundet, — selv om denne for nogle Elevers Vedkommende faar Karakter af Ambulancetjeneste.

Disse Forhold maa øve Indflydelse paa Undervisningen. I Foredragssalen træder det ikke saa stærkt i Øjnene. Man kan gaa ud fra, at det som Regel lykkes Lærerne at lægge Foredragene saaledes tilrette, at de kan forstaaes af og interessere alle Elever, naar de da ikke benytter sig af den Mulighed for Passivitet, som denne Undervisningsform rummer til slet ikke at høre efter. I Studiekredsene kommer det langt tydeligere frem. Det er Stedet, hvor den Interesse og det Mod paa Livet, der vækkes i

Poul Hansen i Marchalmen

Foredragssalen skal omsættes i personligt Arbejde. Her viser det sig i disse Aar, at i det mindste Modenhedsgraden og maaske ogsaa Intelligensgraden er for ringe for Studiekredsarbejdet hos et Antal af de ganske unge, for hvem Arbejdsløsheden har været det primære Motiv til Højskoleopholdet. Her ligger vore tungeste undervisningsmæssige Problemer for Tiden. For nogle Aar siden betragtede vi endnu disse Problemer som et Krisefænomen. Skal vi indstille os paa dem som noget vedvarende, maa Forsøgene paa at finde de rigtige Arbejdsformer for den mindst udviklede Trediedel af Eleverne føres igennem, til vi naaer det rigtige.

*

I de senere Aar har der været eksperimenteret ikke saa lidt i vore Studiekredse, — og forøvrigt ogsaa i vore Dansktimer, hvor vi har søgt at udvikle en tiltrængt Undervisning i mundtlig Dansk ud fra det Synspunkt, at det dog for de fleste er det vigtigste Meddelelsesmiddel. Studiekredsene har i det væsentligste været drevet paa fire forskellige Maader. For Aar tilbage brugte vi kun den gammelkendte Form, at Eleverne skiftevis udarbejder en Indledning og forelægger Resultatet i Kredsen til almindelig Drøftelse. Gangen i Kredsens Arbejde bestemtes af Grundbogens Inddeling af Stoffet, og samtlige Deltagere forudsattes at have gennemlæst det foreliggende Afsnit i Grundbogen, ligesom navnlig Indlederen henvistes til ogsaa at søge Oplysning fra andre Kilder.

Forskellige Forhold har imidlertid faaet os til at prøve andre Veje. Hvor Kredsen bestod af ganske unge, utrænede og uudviklede Elever, som ikke indenfor et rimeligt Tidsrum havde Muligheder for at naa til at kunne udarbejde og forelægge Emnet tilfredsstillende, er det faldet ganske naturligt for Læreren at indlede hver Gang. Læreren Erfaring og Evne til at gribe om de rigtige Ting og give dem Liv, har da altid vist sig at kunne klare Sagen, saa der blev løst op for mangt og meget af det, Eleverne endnu maaske ubevidst og uklart gik og tumlede med. Men om egentligt Studiekredsarbejde har der naturligvis ikke været Tale i saadanne Tilfælde. Thi hvor Læreren Rolle er saa iøjnefaldende, vil Tilskyndelsen til grundigt Selvstudium være ringe. Hen paa Vinteren kan vi dog ofte følge andre Veje, der stiller større Krav til Eleverne.

I den helt rigtige Studiekreds har alle gjort et Stykke grundigt Arbejde paa Forhaand og møder med en nogenlunde afklaret Opfattelse af Emnet, saa en virkelig Drøftelse kan finde Sted om de centrale Ting. Opfattelsen af, hvad der er afgørende og vigtigt, eller af, hvordan et Afsnit skal forstaas, vil alligevel variere, og deri ligger Udgangspunktet for den Udveksling af Synspunkter, der gør, at Misforstaaelser og frasebestemte Overfladeanskuelser o. s. v. kommer ud for den nødvendige Belastningsprøve. Mangler Forberedelsesarbejdet, bliver Studiekredsen let en Parodi. Enten

maa Læreren da forvandle Studiekredsværelset til Foredragssal, og saa sejler man i større eller mindre Grad under falsk Flag, eller ogsaa flyder Samtalen ud i utilfredsstillende Tilfældigheder, og den, der har sat sig for at skaffe sig virkelig Belæring, skuffes.

Vi har derfor i de sidste Aar forsøgt at lægge Tingene saaledes tilrette, at Forberedelsesarbejdet blev støttet af faste Arbejdsprincipper. Ved Siden af den egentlige Indledning, som kommer til de enkelte Deltagere efter Tur, har vi ladet alle Elever udarbejde korte skriftlige Kommentarer til det foreliggende Emne. Eleven brækker et Stilebogblad paa Midten og noterer paa den ene Side det, han anser for det væsentlige og siger sin Mening derom. Det er en Fornøjelse at se, hvorledes en saadan ugentlig Opgave efterhaanden kan udvikle Evnen til at sigte det betydningsfulde fra og danne sig en Mening derom. Arbejdets regelmæssige Udførelse stives af derved, at 2—3 af Eleverne ved Timens Begyndelse læser deres Kommentarer op, uden at nogen paa Forhaand ved, hvem Loddet falder paa. Oplæsningen tager kun nogle faa af de 100 Minutter, en Studiekredstime varer. Drøftelsen kan nu uden større Vanskelighed koncentreres om Emnet, fordi alle har tænkt sig saa meget om, at de kan fremsætte deres Syn i en kort og knap Form. Efterhaanden som Meningerne brydes,

Poul Hansen paa Katedret

kan Eleven gøre sine Notater paa den anden Halvdel af Stilebogbladet. Formen kan muligvis synes noget streng; men den sikrer et grundigt og fremadskridende Arbejde og bliver hurtigt en Støtte for alle, der vil noget, men som mangler en fornuftig Arbejds-metode. Den stiller Krav baade til Elevens Interesse, Flid og Ordenssans. Findes det første, danner den et fortrinligt Grundlag for Udviklingen ogsaa af det andet og tredie. Først naar alle tre Ting er i Orden, kan man begynde at gaa i Dybden.

Endelig har vi forsøgt at lade Eleven gøre Studier i Marken, d. v. s. hente en Del af deres Stof og deres Indtryk i det praktiske Arbejdsliv i og omkring Esbjerg. Efterhaanden har Byens Historie, kulturelle Institutioner, sociale Forsorg, kommunale Værker og Fiskerierhvervet været brugt som Emner. Kredsen's Arbejde begyndte med, at Eleverne samlede med deres Lærer til en forberedende Drøftelse og en Inddeling af Emnet i afgrænsede Spørgsmaal, som derefter fordeltes blandt dem. Derpaa opsøgte Eleverne Folk i Byen, der vidste Besked, samlede Oplysninger og Indtryk. De blev overalt paa Fabriker og Kontorer, paa Havnen og hos private Personer modtaget med stor Imødekommenhed og kom hjem med Dyrger af Materiale og fulde af allehaande morsomme Oplevelser. Det hjembragte Stof drøftedes i Kredsen, det værdifulde blev sigtet fra det værdiløse, og endelig blev der udarbejdet en udførlig skriftlig Afhandling, der suppleredes med grafiske Tavler, Statistik og Billeder.

Valget af Studiekredsemner har vi tilrettelagt paa den Maade, at en Række Emner: Samfundskundskab, Socialøkonomi, Fagforeningskundskab, Naturlære etc. har staaet paa Timeplanen hvert Aar, medens Lærerne stadig indenfor Rammen af disse har udvalgt aktuelt betonedede Emner, saaledes at f. Eks. Rationalisering, Femaarsplanen, det nye Tyskland, Funktionalismen og forskellige Værker om Psykologi har været studeret.

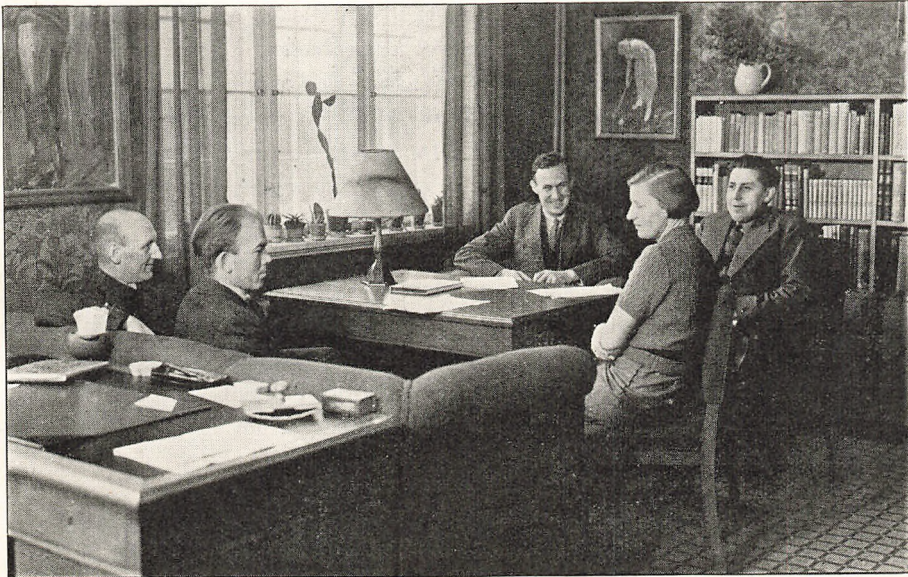
*

Det vil altid være et aabent Spørgsmaal, hvad der betyder mest for en Højskolelev: det han møder i Undervisningen eller Livet i Fritiden. Som Lærer vil man vel helst tro, at der sker mest, der hvor man selv fører Ordet. Maaske, eller maaske sommetider. Hvilken gammel Højskolelev husker ikke skønne Aftentimer i en snæver Kreds af Kammerater med varme Meningsudvekslinger eller fortrolige Samtaler, hvor man følte, at noget var ved at gro i en. Paa Arbejderhøjskolen betyder Livet udenfor Timerne sikkert en hel Del. Dertil bidrager i høj Grad de forskellige Udvalg, som Eleverne vælger til Varetagelse af en Række forskellige Opgaver: Elevraad, Ordensudvalg, Redaktion, Festudvalg, Sportsudvalg, Kooperationsbestyrelse. Værdien af saadanne Udvalg kan omdisputeres. Det hænder ikke sjældent, at navnlig de 3—4 førstnævnte klarer deres Opgaver utilfredsstillende. Personlig Ærgerrighed, Lyst til at vinde lidt billig Hæder blandt ungdommelige Kammerater, kan faa et uerfarent

Elevraad til at stille uopfyldelige Krav til Skoleledelsen, saa det bliver mere til Besvær og Uro end til Gavn for Skolesamfundet. Det er imidlertid vor Erfaring, at dette som Regel kan forebygges, naar Lærerkredsen fra første Færd sætter alt ind paa at opbygge den rette »offentlige Mening« blandt Eleverne. Kan dette gøres stilfærdigt og saaledes, at der bygges paa de bedste menneskelige Egenskaber i Elevflokken, kan baade Elevraad og det særlige Ordensudvalg blive til uvurderlig Nytte. Og det, at Eleverne selv overtager en Del af Ansvar for visse Sider af Skolelivet, betyder — selv naar det gaar mindre tilfredsstillende — som Slutresultat en værdifuld menneskelig Belæring.

Naar Skoleaaret begynder og Elevflokken samles for første Gang, bliver der altid slaaget en Grundtone an af Lærerne: Skolesamfundet maa have sine Love: Punktlighed, Flid og Orden, Arbejdsro, Opførsel, der giver Elever og Skole et godt Omdømme; godt Kammeratskab kræver, at man efterlader Vaskefadet uden snavset Vand og rengjort til Kammeraten, at man ikke griser Gulvene til med Cigaretstumper eller tomme Æsker, fordi det skaber Uhygge og samtidig er Udtryk for en usocial Herremoral, der lægger unødigt Rengøringsarbejde paa Pigerne. Netop gennem Udvalgenes Arbejde kan denne Aand trænge igennem. Den gør det ikke uden Gnidninger og Modstand fra nogle Stykker; men netop det, at disse tilsyneladende smaa Ting, der

Lærerraad 1935: Johs. Bjerre, Svend Petersen, Poul Hansen, Karen Harrekilde Petersen og Michael Andersen

alligevel, naar alt kommer til alt, er en god Maalestok for Karakterens og Sindelagets Udviklingstrin og Lødighed, naar at finde deres Løsning gennem Brydninger i Elevflokkene, former den Ungdom, vi maa have frem.

*

Seks Aar fulde af Arbejde og Oplevelser, af Opgaver, der til Tider føltes meget svære at løse, men ogsaa rige paa Begivenheder, der løftede Sindet og gav Livet Mening og Farve. Hver for sig husker vi Situationer, der greb os. Unge Drengene og unge Piger, som tog os med Storm i deres — set med nøgterne Øjne — umulige Tro paa det uopnaaelige. En Tro, som vi maaske selv havde skabt og næret, naar vi magtede Opgaven bedst og smeltede sammen med dem, og som vi i mere kølige Øjeblikke vidste maatte modificeres af Livet for at blive frugtbringende. Dejligt at møde denne Ungdom senere ude i Livet, se den tage klogt og menneskeligt paa Tingene og skimte Højskolens Paavirkning deri. For mig personlig har Højskoleaarene været en stor Oplevelse. I Begyndelsen var den fuldt bevidste Del af min Højskoleverden Samfundsindretning og Samfundsomdannelse. Og hvem kunde leve i dette Samfund paa Arbejdervilkaar uden at faa Hjernen presset fuld af disse Ting. Selv om det aldrig var snævert Partigængeri, saa viste det sig dog snart utilstrækkeligt i Højskolearbejdet. Gennem Arbejdets Ansvar og Alvor rejste *Mennesket* sig som et sideordnet Spørgsmaal til den megen Tale om Samfundet. Samfundsomformningen bliver vi Socialister ikke færdige med foreløbig, den ligger os dybt i Blodet, og Begivenhederne omkring os taler stærkt til os om vore Forpligtelser i den Retning. Vi skal fortsat lære vor Ungdom Samfundssind. Men jeg tror, vi gaar ind i de kommende Aar med en mere moden Bevidsthed om, at Arbejderhøjskolens Arbejdsfelt i en hidtil ufattelig Grad er Mennesket selv, som det Grundstof, ud fra hvilket det andet formes og bliver af høj eller ringe Kvalitet som Mennesket er det. Vi Mennesker kan nu engang være saa lave og skarnagtige, at selv det bedste Samfundssystem bliver en værdiløs Ramme om et tvivlsomt Indhold. Det modsvarende ophøjede eksisterer ikke. Mennesket bærer ikke Muligheder i sig, der gør Samfundssystemet og Love, som alle maa rette sig efter, underordnet eller overflødig. Men skal et fornuftigt Samfundssystem bygges op paa det demokratiske Grundlag, der i det mindste er det rigtige her til Lands, saa sker det kun i Forbindelse med et Oplysningsarbejde, der ikke alene bruger Tanken derom som Inspirationskilde; men som ogsaa sætter alt ind paa at udvikle de bedste menneskelige Egenskaber hos den enkelte.

— OG VERDEN ER VOR!

AF ALBERT ANDERSEN

Ved Læsning af gamle Forhandlingsbøger, som tilhører Arbejderorganisationer, tvinges man ofte til Beundring over den Stilrenhed, der præger Affattelsen af disse historiske Dokumenter. De gulnede Blade fortæller, at enkelte af Arbejderne, trods den elendige Skoleuddannelse, de havde faaet, i Ny og Næ havde tilegnet sig en vis Selvuddannelse, som de opofrende udnyttede i deres egen Klasses Tjeneste; men de gulnede Blade fortæller tillige, at det fra første Færd stod Arbejderne klart, at de paa mange Omraader følte sig hemmet, grundet paa manglende Kundskaber. Arbejderne havde faaet mindst lige saa megen Forstand med hjemmefra som andre Samfundsborgere, men deres Uddannelse var blevet ulykkeligt forsømt fra Samfundets Side. Tanken om Dygtiggørelse gaar derfor som en rød Traad gennem hele Arbejderklassens Historie. Og det er naturligt. Den Klasse, der vil skabe et nyt Samfundssystem og dermed en ny Kultur, maa dygtiggøre sig til Løsningen af en saa mægtig Opgave. Til en Begyndelse sættes Tanken om Dygtiggørelsesarbejdet i første Række i Forbindelse med udpræget agitatorisk Virksomhed, hvilket bl. a. fremgaar af en Vedtagelse paa Socialdemokratisk Forbunds Generalforsamling i Juni 1892 i Esbjerg. I Forslag til Partikongressen hedder det saaledes: »Der oprettes planmæssige Agitations-skoler med dertil knyttet Foredragsvirksomhed. Partiudvalgene, Hovedbestyrelsen og Agitationsudvalgene ordner det fornødne.«

Der skulde dog hengaa 18 Aar, før den danske Arbejderklasse fik sit første egentlige Universitet — ikke som en Agitatorskole, men som en social Højskole, hvor interesserede Elever kunde hente sig et Væld af Kundskaber til praktisk Brug i Samfundslivet. Skolen, der i 1917 fik sin egen Bygning, blev dermed et værdifuldt Led i Arbejderklassens Frigørelsesarbejde.

Indtil 1928 hvilede Esbjerg Arbejderhøjskole paa lokalt Grundlag. Der blev da indledet Forhandlinger med Arbejdernes Oplysningsforbund i Danmark om Overtagelse af Skolen. Forhandlingerne gav det Resultat, at A. O. F. indtraadte som Medejere af »den røde Borg«. Skolen gled nu ind som et Led under de sikre organisatoriske Rammer, som A. O. F. da havde skabt, og indenfor hvilke der i den sidste halve Snes Aar er udfoldet et planmæssigt frodigt Oplysningsarbejde blandt det arbejdende Folk.

Om Arbejderhøjskolens store Værdi for Arbejderklassen, kan der ikke tvivles. Tusinder af unge Kvinder og Mænd har under kortere eller længere Ophold paa denne Skole hentet aandelig og moralsk Ballast til den Gerning, de hver paa sit Omraade øver Landet over. Mange af Arbejderhøjskolens tidligere Elever findes

nu som dygtige Medarbejdere ved den socialdemokratiske Presse, som Rigsdagsmænd, som ledende Tillidsmænd indenfor Fagforbundene og Partibevægelsen, som By- og Sogneraadsmlemmer, som Arbejdsledere og paa mange andre Pladser, hvor Arbejdets Udførelse stiller Krav til sin Mand.

I de senere Aar har Skolens Vinterkursus i nogen Grad været præget af Elever, der har været haardt ramt af Arbejdsløshedens Svøbe. Disse Elever, for hvem Tilværelsen har tegnet sig graat i graat, har vel ikke alle meldt sig, fordi de var drevet af nogen særlig Interesse for Skolens egentlige Undervisningsarbejde. For dem har et Højskoleophold i mange Tilfælde staaet som den lempeligste Maade at slippe gennem Vinteren paa. De har været bitre i Sindet mod alt og alle — ogsaa mod den Arbejderklasse, de selv tilhører, og dens Tillidsmænd. Det turde dog være et Spørgsmaal, om Skolen ikke her har løst en Opgave, der er langt større end almindeligt antaget. »Arbejdsløsheds-Eleverne« mødte med den Sindsindstilling, der afgiver gunstig Jordbund for Paavirkning af de Spekulanter, som søger at undergrave Arbejderbevægelsens Enhed. Men den store Part af disse Elever har dog gennem en Vinters kammeratligt Samvær med de øvrige Elever og Skolens Lærere faaet et andet Syn paa Tilværelsen, og naar de ved Foraarstide er draget bort efter at have sunget »Kammeratens Farvel«, har det staaet dem klart, at for Arbejderne gælder det først og fremmest om at have Respekt for de tre Bud: Dygtiggørelse, Organisation, Sammenhold. —

Sangtime

FORSTANDERE:

Rasmus Vind 1910—21.
 Rasmus Brændeskov 1910—25.
 Laura Alkjærsg 1921—24.
 Julius Bomholt 1924—29.
 Poul Hansen 1929—

LÆRERINDER:

Fru Andrea Vind 1910—21.	Kommunelærerinde Gudrun Kristoffersen
Fru Lillelund.	1929—30.
Frk. Hansen.	Fru Kirsten Hansen 1929—33.
Frk. K. Thude.	Fru Marie Andersen 1929—.
Frk. Lorch Madsen.	Fru Karen Hansen 1930—32.
Frk. Laura Alkjærsg 1917—21.	Fru Nina Sørensen 1932—34.
Frk. Jenny Alkjærsg 1921—24.	Frk. Helga Petersen 1933—34.
Frk. Rinne Andersen 1922.	Frk. Lauritzen 1934.
Fru Selma Kristensen 1925—27.	Fru Karen Harrekilde Petersen 1934—.
Fru Anna Bomholt 1928—29.	Frk. Lis Kaarsberg 1935.

LÆRERE:

Redaktør J. P. Sundbo 1910—26.	Korresp. Chr. Frederiksen 1926—27.
Kommunelærer Bæksted.	Musikdirektør A. Schmidt 1926—34.
Viceinspektør Foss.	Højskolel. Michael Andersen 1927—.
Arkitekt N. Chr. Nielsen 1913—15.	Cand. mag. Palle Nielsen 1929—31.
Kommunelærer Petersen.	Gymnastiklærer Rasmus Vind 1929—34.
Kommunelærer Munk Poulsen.	Højskolel. Hagemund Hansen 1930—32.
Højskolelærer Oluf Bertolt 1915—22.	Højskolel. Arne Sørensen 1931—34.
Arkitekt Petrus Larsen 1915—17.	Kommunelærer Arne Jørgensen 1932—.
Arkitekt H. Østerlund 1917—33.	Cand. mag. Willy Hellner 1932—33.
Højskolel. Viggo Svanstrøm 1921—23.	Kommunelærer Aksel Nielsen 1932—34.
Bibliotekar Carl Thomsen 1921—33.	Højskolelærer Carlo Windt 1933—34.
Kommunel. Toftdahl Møller 1923—24.	Kommunelærer Erik Vind 1933—34.
Højskolel. Frode Kristensen 1924—27.	Arkitekt H. A. Christensen 1933—.
Journalist, cand. jur. E. Lassen Hansen	Gymnastiklærer Chr. Madsen 1933—.
1924—26.	Fagforen.form. P. Poulsen 1934—35.
Tekstilarbejder Lund 1924—25.	Højskolelærer Johannes Bjerre 1934—.
Kommunelærer S. Laursen 1925—26.	Højskolelærer Svend Petersen 1934—.

ELEV TAL

<i>Vinterskolen:</i>	<i>Sommerskolen:</i>	<i>Kursusdeltagere om Sommeren:</i>
1910—11 19		
1911—12 28	1912 13	
1912—13 34	— ..... -	
1913—14 40	— ..... -	
1914—15 54	1915 10	
1915—16 35	1916 14	
1916—17 49	1917 17	
1917—18 75	1918 15	
1918—19 93	1919 13	
1919—20 52	1920 16	1920 23
1920—21 59	1921 23	1921 24
1921—22 64	1922 14	1922 38
1922—23 50	1923 14	1923 36
1923—24 42	1924 11	1924 133
1924—25 49	1925 8	1925 71
1925—26 69	1926 11	1926 22
1926—27 69	1927 6	1927 ..... —
1927—28 72	1928 29	1928 77
1928—29 71	1929 6	1929 110
1929—30 101	1930 7	1930 270
1930—31 102	1931 15	1931 265
1931—32 104	1932 17	1932 180
1932—33 100	1933 27	1933 462
1933—34 102	1934 17	1934 555
1934—35 105	1935 18	1935 395
1638	321	2661

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE, SOMMEREN 1935

AF POUL HANSEN

Sommerskolen havde i Aar 41 Elever, hvoraf 19 Sommerpiger og 22 Kooperatører. Af Sommerpigerne kom 2 fra Husmandshjem, 11 fra almindelige Arbejderhjem, 2 fra Tjenestemandshjem og 4 fra Hjem, der drev selvstændig Virksomhed indenfor Haandværk og Handel. Flertallet var Husassistenter, Mindretallet Syersker og Fabrikarbejdersker. Elevforeningen ydede atter en smuk Indsats ved at understøtte, hvor det kneb med at skaffe Skolepengene, — og det gjorde det i de fleste Tilfælde. Eleverne var delt i to Grupper, saaledes at den ene kunde lægge Hovedvægten paa Højskoleundervisningen og den anden paa Husholdningsundervisningen.

Af de 22 Deltagere paa det *kooperative Kursus* var 11 Handelsmedhjælpere, navnlig fra Landets store Brugsforeninger, 3 var Kontorister og Resten var enten Bestyrelsesmedlemmer eller unge Arbejdere, der vilde lære den kooperative Ide nærmere at kende.

Den 20. og 21. Maj havde vi Besøg af Den nordiske Folkehøjskole i Genève. Det var en frisk og lystig Flok, der ganske vist ikke gav os noget stærkt Indtryk af

Sommerskolen 1935

et enigt Norden, men hvis enkelte Medlemmer dog hver paa sin Maade syslede med Tanken derom. *Axel Sømmes*, *Henrik Sødals*, Redaktør *Bachlunds* og *Arne Sørensens* Taler vidnede ogsaa om, at Skolen har sit Udspring fra meget forskellige Livskilder indenfor de nordiske Samfund; men i saadanne Modsætnings Møde ligger maaske netop Spiren til et nyt og stærkere Broderskab i Norden. Jeg holdt to Foredrag om Arbejderhøjskolen og dens Ungdom og om Nutidens Forbrugerkooperation. Om Aftenen festede vi, og vore Sommerpiger og Kooperatører fik sig en nordisk Svingom med de meget velkomne Gæster.

Sommerens Kursusvirksomhed blev som sædvanligt indledet med de to *Husmoderkursus* fra 14.—20. og 21.—27. Juli med 37 og 40 Deltagere. Medens Højskolens Lærere kun undtagelsesvis medvirker ved de øvrige korte Kursus, hvor det ofte maa kræves, at Læreren har mange Aars praktisk Kendskab til et eller andet Specialomraade indenfor Foreningsliv eller offentlig Virksomhed, giver Husmoderkursusene Skolens Lærere en fuld Timeplan. Da Deltagerne ikke er de samme, er der ganske naturligt en Række Emner, der er saa oplagte, at de maa findes paa Kursusplanen Aar efter Aar. Det gælder Boligspørgsmaal og Boligindretning, Budgetlægning og andre økonomiske Sager, der har Tilknytning til Hjemmet, sexuel Hygiejne etc. Men

Frikvarter

der føjes dog altid nye Ting til. I Aar saaledes Foredrag om Hjem og Skole (med efterfølgende Forhandling), om Racespørgsmaalet og om »Det daglige Brød«, af Knuth Becker. Til stor Fornøjelse for Husmødrene fik vi ogsaa nogle Sangtimer med. Fra Undervisningskøkkenet bør maaske særlig fremhæves en Demonstration over Bagning af groft Mel og Havregryn.

Umiddelbart efter Sommerskolens og det sidste Husmoderkursus' Afslutning kom et *kommunalt Kursus* fra 28. Juli—3. August med 32 Deltagere. Gruppearbejdet lededes af Landstingsmand *Johs. Hansen*: Amtsrådet og dets Arbejde, Byrådsmedlem *Stecher Christensen*: Arbejdet i Byrådet, Folketingsmand *Wm. Willumsen*: Socialreformen og Folketingsmand *Jens Smørum*: Sogneraadets Virksomhed. Foredragene holdtes af Sekretær i Socialministeriet *Holger Horsten*: Socialreformens Refusionsbestemmelser, Borgmester *Peder Hedebøl*: Kommunalt Byggeri, Folketingsmand *M. K. Sørensen*: Hvor bør Socialdemokratiet sætte ind i Sogneraadets arbejde? Borgmester *M. Mortensen*: Kommunaløkonomi under Krisen, og Byrådsmedlem *Holger Eriksen*: Kommunalpolitikken i Agitationens Belysning.

I Slutningen af den følgende Uge havde vi Besøg af en engelsk Arbejderdelegation paa Studierejse i Danmark under Ledelse af den skotske Arbejderfører Mr. *Dallas*.

Naar et Foredrag har fænget

Derpaa kom fra 11.—17. August det store *Fagforeningskursus* med 95 Deltagere. I Arbejdsgrupperne behandledes Rationalisering med Sekretær *Oluf Bertolt* som Leder, Organisationsproblemer: Sekretær *Stecher Christensen*, Fagforeningskundskab: *Otto Jensen*, og fagretslige Forhold: Sekretær *Chr. Brun*. De seks Foredrag blev holdt af *Stecher Christensen*: Fagforeningerne og det kommunale Arbejde, Formand *Torp-Steffensen*: Lærlingene og Fagbevægelsen, Professor *Albert Olsen*: Socialismen og den økonomiske Krise, Folketingsmand *Jens Smørum*: Arbejder og Bonde og Folketingsmand *Jul. Bomholt*: Kulturbevægelsen indenfor Arbejderklassen.

Paa *D. U. I.s Landslederkursus* 18.—24. August var der 30 Deltagere, der deltes i 3 Grupper: en Idrætsledergruppe under *Urban Hansens* Ledelse, en Sangleder- og Talekursgruppe med *Otto V. Nielsen* som Leder og en Gruppe, der arbejdede med Pap- og Træsløjd med *Ernst Drosthede* og *Otto V. Nielsen* som Ledere. Foredragserækken: *Urban Hansen*: Idrættens Maal for D. U. I., *Poul Hansen*: Moderne Agitation, *Vilh. Dupont*: Om at tale, *Otto V. Nielsen*: Menneskekundskab, og *Ernst Drosthede*: Skolebogsbetænkningen.

Fra den 25.—31. August var her *Kursus for Smedelærlinge* med 52 Deltagere. Der undervistes i Fagforeningskundskab og Organisationskundskab, og Lederne var *Torp-Steffensen*, *S. A. Svendsen*, *Carl Larsen* og *Kaj Lindberg*. Ogsaa der maatte *Bjerre* til at svinge Taktstokken ved en halv Times Sangundervisning hver Morgen.

Endelig afholdtes 1.—7. September et *Kursus for Kategori-Afdelingernes Bestyrelsesmedlemmer indenfor Dansk Jernbaneforbund* med 25 Deltagere. Lederne af Studiekredsene, hvor der behandledes en Række faglige Spørgsmaal, var: Portør *M. Andersen*, Overportør *I. K. F. Jensen*, Overportør *Meldgaard Kristensen*, Journalist *Holger Eriksen*, Hovedkasserer *R. Kantsø*, Sekretær *Oluf Bertolt* og Pakmester *Føgsgaard Nielsen*. Foredragene holdtes af Forretningsfører *Ch. Petersen*: Vor Tid og dens Krav til Tillidsmændene, Redaktør *K. Jørgensen*: Fra Ebert til Hitler, Folketingsmand *Jul. Bomholt*: Kulturbevægelsen indenfor Arbejderklassen, Forstander *Poul Hansen*: Højskolen og vor Tids Ungdom.

Fra 27. Oktober til 2. November venter vi et stort Arbejdsmandskursus, og den 3. November begynder Vinterskolen.

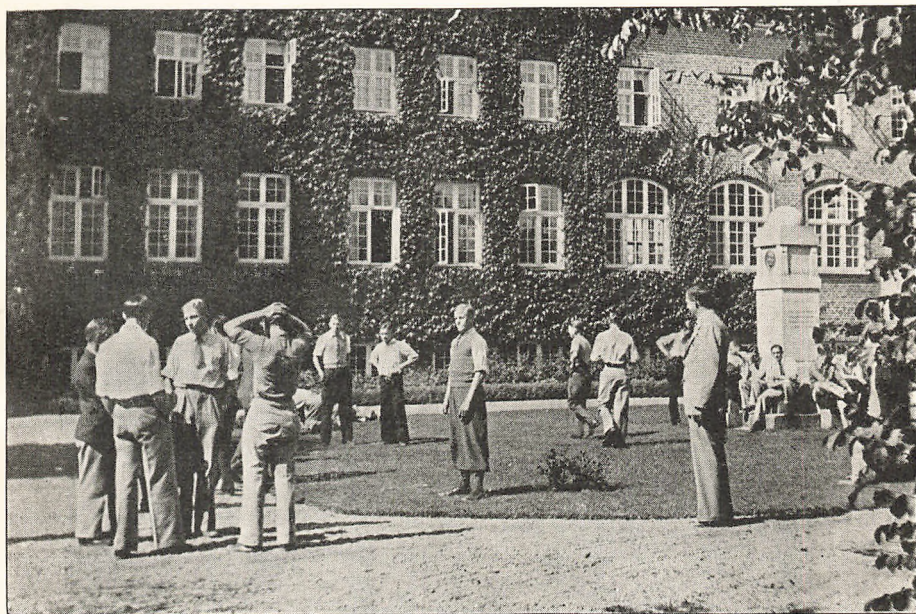
Ved denne Vinters Begyndelse overgaar Arbejderhøjskolens Korrespondanceundervisning til Arbejdernes Oplysningsforbund. Vi begyndte denne Undervisning for 3 Aar siden. Det var ikke nogen naturlig Opgave for en Højskole; men vi fandt, at der paa mange Omraader var Brug for en saadan Undervisning, navnlig blandt Folk, der maatte paatage sig Tillidshverv uden at have Ungdommens Muligheder for at skaffe sig fornøden Indsigt ved normal Undervisning, og fordi vi følte, at en eller anden maatte føre Beviset for, at en saadan Undervisning var mulig og frugt-

bringende her til Lands. Det faldt os naturligt at begynde med en Undervisning i kooperativt Regnskabsvæsen, og vi fandt dertil en udmærket Støtte hos Det kooperative Fællesforbund og dets Sekretær *S. Munk*. Vi har haft megen Glæde af vort Forsøg. Breve fra Elever: Tjenestemænd, Husmænd og andre Arbejdere, der tydeligt fortæller os om, at vi har givet dem en Haandsrækning.

Sjælen i dette Forsøg har Kommuelærer *Arne Jørgensen* været; han har udarbejdet Undervisningsbrevene og været Kursusets Lærer. Det vil han ogsaa fortsætte med at være under den nye Ordning. Nu er det Meningen at udvide Fagomraadet, og til denne mere omfattende Opgaves Løsning har Oplysningsforbundet langt bedre Betingelser end vi.

Fra Begyndelsen af Juni til Slutningen af Juli maatte jeg være borte fra Skolen for at underkaste mig en længe tiltrængt Operation paa Rigshospitalet. Under mit Fravær delte *Michael Andersen* og *Fru Harrekilde Petersen* Skolens Ledelse mellem sig. Det var en Glæde at komme tilbage og finde, at alt — som ventet — havde været i gode Hænder.

I Middagspausen

Husmoder-Kursus paa Esbjerg Arbejderhøjskole, 21.—27. Juli 1935

TIMEPLAN FOR VINTERSKOLEN 1935—36

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag		
8—8,45	Klasseværelse Nr. 4 Engelsk for Viderekomne					Poul Hansen		
	Klasseværelse Nr. 1 Tysk for Begyndere					Michael Andersen		
	Klasseværelse Nr. 5 Engelsk for Begyndere					Karen Petersen		
	Klasseværelse Nr. 2 Regning I					Johs. Bjerre		
	Klasseværelse Nr. 3 Regning II					Svend Pedersen		
9—9,45	Klasseværelse Nr. 1 Tysk for Viderekomne					J. B.		
	Klasseværelse Nr. 5 Engelsk eller Tysk for Begyndere					S. P.		
	Klasseværelse Nr. 4 Ekstrahold i Dansk og Regning					K. P.		
	Klasseværelse Nr. 3 Regning I					M. A.		
	Klasseværelse Nr. 2 Regning II					H. A. Christensen		
10,15—11	Hovedforedrag							
	Sang	J. B.	Arbejderbev. M. A.	Verdensbilledet J. B.	Sang	J. B.	Nyere Skønlitteratur S. P.	Samfundet: nation. og intern. P. H.
11,15—12	Klasseværelse Nr. 1 Dansk I					J. B.		
	Klasseværelse Nr. 4 Dansk II					P. H.		
	Klasseværelse Nr. 3 Dansk III					S. P.		
14-15,45	Klasseværelse Nr. 2 Dansk III	M. A.	Dansk V	M. A.	Dansk III	M. A.	Dansk V	M. A.
	Studiekredse							
	Klasseværelse Nr. 3 Fagf.kundskab P. H.	Klasseværelse Nr. 3 Samf.kundskab J. B.	Klasseværelse Nr. 4 Det nye Europa P. H.	Klasseværelse Nr. 2 Befolkn.spm. M. A.	Klasseværelse Nr. 2 Haandv.bogf. M. A.			
	Klasseværelse Nr. 2 Fagf.kundskab M. A.	Klasseværelse Nr. 2 Social Psykologi S. P.	Skolekøkkenet Lejrmad K. P.	Foredragssulen Sangkor J. B.	Klasseværelse Nr. 3 Handelsbogf. A. J.			
	Klasseværelse Nr. 1 Fagf.kundskab S. P.	Klasseværelse Nr. 1 Matr.lære-Jern H. C.	Klasseværelse Nr. 1 Matr.lære-Træ H. C.	Klasseværelse Nr. 3 Samfundsøkon. S. P.	Klasseværelse Nr. 1 Samf.opfattelser J. B.			
	Gruppeforedrag med Spørgetime							
	Erhv.geografi M. A.	Statistik S. P.	Erhv.geografi M. A.	Statistik S. P.	Erhv.geografi M. A.			
	Gymnastik Hold 1						Chr. M.	
	Kooperation P. H.	Biologi J. B.	Kooperation P. H.	Biologi J. B.	Kooperation P. H.			
	Gymnastik Hold 2						Chr. M.	

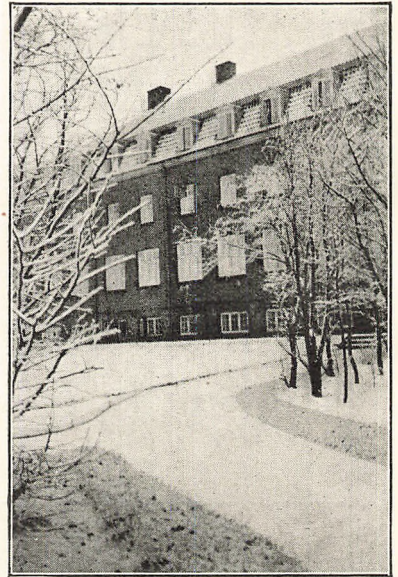
Foraar

Sommer

Efteraar

Vinter

ROSKILDE HØJSKOLE, SOMMEREN 1935

AF HJ. GAMMELGAARD

I denne Sommer blev Roskilde Højskoles længe drøftede Byggeplaner ført ud i Virkeligheden, og vi er nu i Stand til at byde Lærere og Elever bedre Arbejdsforhold end hidtil. Dagen efter Paasken, den 23. April, begyndte Arbejdet med Afstivning af Skolens Østmur, der hvor Væggen skulde gennembrydes for at give Tilslutning for den nye Fløj. Denne skulde være færdig inden 16. Juni, paa mindre end 2 Maaneder, og det siger sig selv, at det maatte blive et meget forceret Arbejde, hvor navnlig Uheld med Vejret kunde kaste alle Planer over Ende.

Vi havde imidlertid Lykken med os, og Haandværkerne præsterede deres yderste: Søndag den 16. Juni rykkede det første Sommerkursus ind paa en Skole, hvor ikke blot de nye Lokaler straks kunde tages i Brug, men hvor alle Spor var fjernede af de Lag af Kalkstøv og andet Snavs, der havde lagt sig overalt, selv i Skolens fjerneste Kroge.

Ved Ombygningen opnaaede vi for det første en betydelig Udvidelse og Forskønnelse af Entreen — Trapperummet i Stuen. Dernæst et nyt Undervisningslokale, 9½ m langt og 4½ m bredt, altsaa væsentlig større end de gamle Klasseværelser. Samme Længde og Bredde har den nye Dagligstue (Avislæsestue) paa 1. Sal og Biblioteket paa 2. Sal. Det sidste er dermed omtrent halvtredie Gang saa stort som det gamle Bibliotek, og Reollængden er forøget i omtrent samme Forhold. Til Montering og Anskaffelse af nye Bøger har Edv. Walthers Legat bevilget 5000 Kr., saaledes at de nye Reoler ikke straks vil frembyde et alt for gabende Syn.

Med Lærerboligen har det haft bedre Tid. Den er først taget i Brug i Oktober Maaned. *Hagmund Hansen* flyttede ind med sin Familie den 8. Derimod blev det ikke *Otto Jensen*, der kom til at bebo den anden Lejlighed. Den 4. September faldt der en Bombe paa Roskilde Højskole: *Otto Jensen* var blevet ansat som Sekretær i Partiets Informationsbureau. Vi under naturligvis gerne *Otto Jensen* et videre og selvstændigere Virkefelt, men vi vil savne ham stærkt. Og vi vil altid med Tak tænke paa de 4 Aar, hvor han med uopslideligt Humør, altid oplagt Temperament og beundringsværdig Arbejdsevne var vor gode Kammerat og Medarbejder.

At finde en Erstatning netop paa hans særlige Omraade har ikke været let. Vi har fundet en Afløser i *Kaj Bundvad* fra Frederikshavn, der i mange Aar har været meget virksom og haft gode Resultater i Ungdoms- og Oplysningsarbejdet. Endvidere vil *Viggo Nielsen*, der i Fjor vikarierede for *Frode Kristensen* under hans Sygdom, i Vinter overtage *Anders Niensens* Timer.

Paa selve Skolen er der i Forbindelse med de store Nybygninger foretaget en Del

mindre Ændringer. Centralvarmeapparatet er blevet forsynet med en Cirkulationspumpe, da det ellers næppe vilde have kunnet præstere de øgede Krav. I Husassistenternes Fløj er 2 store Værelser blevet delt i 4 mindre, ligesom andre Forbedringer er blevet foretaget dér.

Fra det kooperative Selskab af Stenhuggere paa Nord-Bornholm har Skolen som Gave modtaget en stor Granitsokkel til en af Flagstængerne, og vi har faaet Løfte om en tilsvarende til den anden Stang. At Formidleren ved denne Gave er Andreas Nielsen fra Sandvig (1933—34), vil mange Kammerater straks have gættet.

Det kunde ikke undgaas, at Byggeriet i nogen Grad maatte gaa ud over Sommerens Kursusvirksomhed. Paa det Tidspunkt, da vi i Aar kunde tage fat, havde vi i Fjor allerede fuldendt 3 Kursus. Dertil kom, at Sommerens mange og store Kongresser indenfor Parti- og Fagbevægelse sikkert har lagt Hindringer i Vejen for adskilliges Tilslutning til Kursus. Og endelig nødvendiggjorde Valgforberedelserne i Oktober, at to planlagte Kursus maatte opgives.

Resultatet heraf er, at vi i denne Sommer kun har haft 9 Ottedages Kursus (mod 16 i Fjor) med 492 Deltagere (mod 1088 i Fjor). Hertil kommer imidlertid et Arbejdsmandskursus — 1½ Uge fra 23. Oktober til 2. November med ca. 50 Deltagere i den første halve Uge og ca. 100 i den sidste Uge. Dette Kursus er ikke paabegyndt, mens disse Linier skrives. Med det 14 Dages Kursus, der omtales nedenfor, kommer vi saaledes op paa 12½ Kursusuger (mod 19½ i Fjor).

Det første *Fagforeningskursus* med nationaløkonomisk Program afholdtes fra 16.—22. Juni og havde samlet 42 Deltagere. Det deltes i 3 Hold med følgende Studiemer: Nutidens Økonomi og Fremtidens (Leder: *Niels Lindberg*), Arbejderne og Krisen (*Otto Jensen*) og Rationalisering og Bedriftsøkonomi (*Hj. Gammelgaard* og *Frode Kristensen*). Ugens Foredragsholdere var Borgmester *P. Christensen*, Helsingør (Arbejdernes økonomiske Raad), Borgmester *Vilh. Melgaard* (Kommunaløkonomi i Kriseaarene), Landstingsmand *Ludv. Christensen* (Valutacentralen og dens Virksomhed), Forbundsformand *Johs. Kjærboel* (Kan der skabes Samarbejde mellem Bedrifterne og Arbejderne gennem Tillidsmandssystemet?) samt *Karl Ehrlich* (Tyskland i Dag).

Dansk Kedel- og Maskinpasserforbund lagde i de næste 8 Dage Beslag paa Skolen med deres Tillidsmandskursus. Gruppelederne var som ved Forbundets tidligere Kursus *Laurits Hansen* (Overenskomster) og *Hans Jensen* (Fagforeningskundskab). En Formiddag benyttedes til en Diskussion om Lov om Mægling i Arbejdsstridigheder med cand. polit. *Svend Nielsen* og Forbundsformand *Laurits Hansen* som Indledere. En anden Dag holdt *Otto Jensen* Foredrag om Centralisation og Decentralisation.

Det sociale Kvindekursus — fra 30. Juni til 6. Juli — havde samlet 53 Deltagere (mod 48 ved det første Kursus i Fjor). Arbejdsgrupperne behandlede: Kvinderne og Fagbevægelsen (Leder: *Thea Tønder*), Kvinden og den politiske Virksomhed (*Nina Andersen*) og Kvindeudvalgenes praktiske Arbejde (*Margrethe Høst*). Ugens Foredrag holdtes af *Karl Ehrlich* (Kvinderne og Nazismen), Direktør *Erik Dreyer* (Kvinderne og Arbejderbeskyttelsen), Landsretssagfører *Ingeborg Hansen* (Kvindernes Retsstilling i det moderne Samfund), *Ebba Lyngesen* (Børne- og Ungdomsbevægelsen) og *Hagmund Hansen* (Arv og Kaar).

Dansk Tæstilarbejderforbunds Tillidsmandskursus i Dagene 7.—13. Juli talte 61 Deltagere, delt i 3 Arbejdsgrupper, der lededes af *Otto Jensen*, *Th. Kuntze* og *N. Scheel*. Foredragsholderne var *Hj. Gammelgaard* (Arbejderbevægelsen og Højskolen), *Chr. Nielsen* (Tillidsmændenes Rettigheder og Pligter), *Knud V. Jensen* (Kollektive Overenskomster og deres retlige Bedømmelse), *Chr. Christiansen* (Fagbevægelse og Politik), Arbejdsdirektør *Vater* (Arbejdsløshedsloven) og Hovedkasserer *Hans Jacobsen* (Arbejdstidsspørgsmaalet).

Medens de 3 sidstnævnte Kursus alle viste en stigende Tilslutning, blev *Skolekursuset* (14.—20. Juli) med Hensyn til Deltagerantal en Skuffelse: det samlede kun 19 Mænd og Kvinder. Studiearbejdet lededes af Skoledirektør *H. Sejerholt* og Lærer *Otto V. Nielsen*. Foredragsholdere: *Otto Jensen* (Hvad mener Forældrene om Skolen?), *Hagmund Hansen* (Menneske og Univers), Kommunalærer *Alfred Mortensen* (Den frie Skole), Redaktør *Lars M. Olsen* (Forældreraadenes Arbejde), Direktør *Ths. P. Hejle* (Skolescenen og Skolens Arbejde).

Det andet af Sommerens *Fagforeningskursus*, fra 21.—27. Juli, talte 104 Deltagere, der deltes i 5 Arbejdsgrupper: De fagretslige Forhold (Leder: *Knud V. Jensen*), Løn- og Arbejdstidsforhold (*Ejler Jensen*), Centralisation eller Decentralisation (Industriforbund) (*Otto Jensen*), Fagbevægelse og Politik (*Chr. Christiansen*) samt Planøkonomi og Politik (*Hj. Gammelgaard*). Ugens Foredrag holdtes af Forretningfører *Julius Hansen* (Middelstanden og Fagbevægelsen), Hovedkasserer *Hans Jacobsen* (Internationalt Arbejde siden 1932), Fru *Alvilda Andersen* (Kvindens Stilling i Nutidens Erhvervsliv), *Karl Ehrlich* (Tyskland i Dag) og *Hans Hedtoft-Hansen* (Socialdemokratiets Stilling i Dag).

Ungdoms- og Kulturkursuset, fra 28. Juli til 3. August, havde 68 Deltagere og 5 Grupper: Dansk Litteratur (*Jul. Bomholt*), Praktisk Oplysnings- og Kulturarbejde (*Chr. Christiansen*), Agitations- og Propagandateknik (*Poul Hansen*), D. s. U. s praktiske Arbejde og Programfordringer (*H. C. Hansen*) og Pædagogiske Problemer i det socialdemokratiske Ungdomsarbejde (*Otto V. Nielsen*). Der holdtes Foredrag af: *Otto V. Nielsen* (Ungdom; Hjem og Samfund), *Bogen* og Arbejder-

klassen (Diskussion mellem *Jul. Bomholt* og *Chr. Christiansen*), *Hans Hedtoft-Hansen* (Nationalisme og Internationalisme) og Sceneinstruktør *Aksel Stevnsborg* (Teatrets Krise i Dag).

Kursuset i Socialismens Problemer, fra 4.—10. August, havde samlet 58 Deltagere, der arbejdede i 4 Grupper med følgende Emner: Socialismen og de aktuelle økonomiske Problemer (*Hj. Gammelgaard*), Rusland (*Frode Kristensen*), Pest over Europa (*Hartvig Frisch*) og Udenrigspolitikken og Arbejderne (Redaktionssekretær *Rasmus Hansen*). Endvidere blev der holdt tre Foredrag om den internationale Arbejderbevægelse af (*Hans Jacobsen*, *Alsing Andersen* og *H. C. Hansen*) samt Foredrag af *K. K. Steincke* (Moderat eller radikal Socialist i 1935), *Hagmund Hansen* (Overtro og Virkelighed i Racespørgsmaalet) og *Karl Ehrlich* (Kulturkampen i Tyskland).

Det faglige Ungdomskursus, 11.—17. August, talte 45 Deltagere. Grupperne lededes af *Henry Grünbaum*, *Villy Jensen* og *Eiler Jensen*. Foredragsholdere: *Chr. Christiansen* (Arbejderne og Bogen), *H. C. Hansen* (Lærlingeloven og Loven om Børn og Unge), Næstformand *Chr. Jensen* (Ungdomsarbejdsloshedsloven og dens Bekæmpelse), *Knud V. Jensen* (Fagbevægelsen i Dag) og *Henry Grünbaum* (Hvorfor bør der indføres Dagskole?).

Det udvidede Fagforeningskursus, der tidligere strakte sig over 3 Uger, er fra i Aar omdannet til et toaarigt Kursus, hvert paa 14 Dage. Det første Kursus efter denne nye Plan holdtes fra 1.—14. September, havde 28 Deltagere (mod 17 i Fjor). Det første Aar behandlede 5 Studieemner: Statistik og Bedriftsøkonomi (Leder: *Hj. Gammelgaard*), Erhvervsgeografi (*Frode Kristensen*), Arbejderbevægelsens Historie (*Otto Jensen*), Regning (*Hagmund Hansen*), Fagretslige Forhold (*Knud V. Jensen*) samt Den moderne økonomiske Udvikling (*Niels Lindberg*). Det er Hensigten at bevare Forbindelsen med Gruppen igennem det kommende Aar ved Korrespondanceundervisning.

Som tidligere nævnt kan der paa nærværende Tidspunkt intet berettes om Sommerens sidste Kursus.

Til den tilstundende Vinterskole har vi forlængst haft alle Pladser optaget. Imidlertid er der fomylig udsendt nye Regler og Betingelser for Ydelse af Understøttelse fra Arbejdsloshedsfonden. Disse Betingelser har bevirket, at mange indmeldte Elever har maattet drage deres Ansøgninger tilbage, saaledes at Skolen nu, i de sidste 14 Dage, maa se at faa Erstatning for disse.

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES ELEVFORENING

afholdt Aarsmøde paa Skolen Søndag den 30. Juni og Mandag den 1. Juli.

Traditionen tro aabnedes Mødet med den kendte Sang »Der gik Træk af vilde Svaner«, og efter Formanden Hans Holms Velkomst, valgtes Dichman, Esbjerg, til Dirigent. Protokollen blev oplæst af Sekretæren Aage Rasmussen og Beretningen blev aflagt af Formanden, hvori han omtalte Skolens forestaaende Jubilæum og oplyste, at der i Aar var ydet et Tilskud til »Sommerpigerne« paa 490 Kr. Protokol og Beretning godkendtes efter at en Del Kammerater havde haft Ordet. Kassereren, Michael Andersen, oplæste Regnskabet, som balancerede med 3413,23 Kr. Regnskabet godkendtes uden Diskussion. Til Bestyrelsen genvalgtes Hans Holm, Michael Andersen og Aage Rasmussen, alle af Esbjerg, og til Suppleant M. P. Jensen. Til Revisor genvalgtes Folketingsmand Julius Bomholt og Cigarhandler List. Suppleant Stenhugger Anker Hansen.

Til en Forandring fra det traditionelle oüentlige Møde, forsøgte man i Aar med en Forhandling. Redaktør H. P. Sørensen, København, indledede i et udmærket Foredrag over Emnet »Arbejderen og Nationen«. Om Aftenen samledes man til festlig Samvær med Taler, Sang, Dilettant, Kaffedrikning, »Argus«; derefter en Svingom og endelig til Slut samledes man i den i Dagens Anledning festlig illuminerede Have, hvor Økonomaen, Frk. Harrekilde, bød paa en Forfriskning. Mandag Eftermiddag foretoges en vellykket Udflugt til Fanø.

I Anledning af Esbjerg Arbejderhøjskoles Jubilæum, fremtræder »Arbejderhøjskolen«s Efteraars-Nummer som et særligt Jubilæums-Skrift, hvorfor Bestyrelsen har tilsendt en Del af de gamle Elever, som ikke staar tilsluttet Elevforeningen længere, en Forespørgsel, om de kunde tænke sig at købe dette Jubilæums-Skrift, og vi har haft den Fornøjelse, at ca. 50 Kammerater har anmodet om at faa det tilsendt.

A a g e R a s m u s s e n.

ESBJERG OG ROSKILDE ARBEJDERHØJSKOLERS ELEVFORENING FOR KØBENHAVN OG OMEGN

Foreningen har i det forløbne Sommerhalvaar afholdt maanedlige Sammenkomster og Udflugter, blandt andet til Roskilde Højskole, Lejre, Esrom m. m. I det kommende Vinterhalvaar vil der blive fortsat med maanedlige Møder, hvor blandt andre Borgerrepræsentant Nina Andersen og Redaktør Lars M. Olsen vil tale. Der vil blive afholdt en Pakkefest og en Fastelavnsfest, hvor Højskolekammerater vil opføre et Skuespil. Studiekredsen beskæftiger sig med Emnet Befolkningsspørgsmaalet. Endelig vil der, antagelig i Marts Maaned, blive afholdt en Agitationsaften med Underholdning paa Roskilde Højskole. Foreningen samarbejder med Arbejdernes Læseselskab.

Langt flere Elever fra Skolerne, end Tilfældet er, burde indmelde sig i Foreningen, som er det rette Forum for Bevarelsen af det gode Kammeratskab og Minderne fra Højskoletiden. Kontingéntet er kun 1 Krone aarligt, en ringe Sum i Forhold til det, Foreningen yder. Detailleret Mødeplan tilsendes paa Forlangende. Meddelelser fremkommer i Partirubriken i »Social-Demokraten«.

Edwin Jørgensen,
Hessensgade 40, S.

REGNSKAB

FOR ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES ELEVFORENING

INDTÆGT	UDGIFT
Kassebeholdning fra forrige Aar... 1464,13	Trykning af Elevskrift 843,75
Kontingent - — - ... 210,50	Understøttelse til Sommerskole... 490,00
Refunderet Porto 13,75	Porto til Elevskrift 288,25
Kontingent for i Aar 1403,55	Elevmødet 159,28
Refunderet Porto 189,40	Købt Emblemer 90,00
Porto til Efteraarsskrift 42,00	2000 Postkort 56,00
Tilskud til Understøttelse 3,45	Blanketter 36,00
Solgt Emblemer 45,00	Installation af Rampelys 24,48
Solgt Kort 19,03	Forfatterhonorar 10,00
Renter 22,42	Kontorartikler m. m. 30,75
	Andre Udgifter 19,92
	Ialt Udgift ... 2048,43
	Kassebeholdning 1364,80
<u>Ialt ... 3413,23</u>	<u>3413,23</u>

Esbjerg, den 30. Juni 1935.

Michael Andersen, Kasserer

Glade Sommerpiger

ROSKILDE HØJSKOLES ELEVFORENINGS BERETNING

Aarsmødet, der afholdtes paa Skolen den 29. og 30. Juni 1935, havde atter stævnet adskillige Kammerater sammen fra hele Landet. Lørdag Eftermiddag forløb mest med Samtaler om gamle Minder, som man naturligvis skal have opfrisket, ligesom vi besaa Skolens Udvidelser. Om Aftenen deltog vi alle i et festligt Fakkeltog, der var arrangeret i Forbindelse med Socialdemokratiets store Stævne i Roskilde.

Generalforsamlingen afholdtes Søndag Formiddag i Haven, og i det herlige Vejr var der mødt ca. 60 Kammerater op. Til Dirigent valgtes John Nielsen, hvorefter Protokollen oplæstes, og Beretningen blev aflagt. Medlemsantallet var nu 618, hvilket var en Fremgang paa langt over 100. Alene fra Vinterholdet var tilsluttet 68 Kammerater. Vi havde ikke arrangeret nogen Fest for Vinterholdet, bl. a. af Hensyn til det paatænkte 8-Dages Sommerkursus, hvilket ogsaa var aflyst, da Tilslutningen desværre blev for lille. Der var ikke i den forløbne Tid oprettet nye Lokalafdelinger, men Landsforeningen vil gerne yde sin Støtte, hvor man eventuelt paatænker at etablere saadanne Afdelinger. Flere Ønsker havde været fremme om Afholdelse af et Aarsmøde yderligere om Vinteren. Dette var nu undersøgt, men det var umuligt af Hensyn til Skolens Arbejde og vil sikkert ikke samle noget større Deltagerantal.

I Lighed med tidligere Aar bevilgedes enstemmigt 35 Kr. til Køb af Bøger til Skolens Bibliothek.

Efter en Diskussion godkendtes Protokol, Beretning og Regnskab enstemmigt.

Foreningens Love var iøvrigt til Drøftelse, og § 4 og 7 ændredes til følgende:

§ 4. Som Medlemmer kan optages alle tidligere Elever paa et af Skolens Kursus.

Foredragstime

§ 7. Bestyrelsen, der bestaar af Formand, Kasserer og Sekretær, vælges paa Generalforsamlingen for eet Aar ad Gangen. Desuden vælges 1 Suppleant og 2 Revisorer samt 1 Revisorsuppleant.

I Tilfælde af, at Suppleanten indtræder i Bestyrelsen, konstituerer denne sig selv.

Den tidligere Formand, *Aage Hinrich*, og Kasserer *Frode Kristensen* ønskede ikke Genvalg, og der rettedes en Tak til disse to Kammerater, der begge havde været med fra Foreningens Start. Som Formand nyvalgtes *Børge Christensen*, der tidligere fungerede som Sekretær, og til Kasserer *Hagmund Hansen* samt til Sekretær *Anker Larsen*. Suppleant blev Erik Kallenberg. Revisorerne, Kristen Kristensen og Edv. Boye-Hansen, genvalgtes. Suppleant: John Nielsen.

Eftermiddagen benyttede Deltagerne i Aarsmødet iøvrigt til Samtaler og smaa lokale Udflugter, og Kl. 2 drog vi alle i sluttet Trop til Socialdemokratiets store Landsdelsstævne i Roskilde, hvor vi var med i den arrangerede Demonstration.

Om Aftenen havde vi et hyggeligt fælles Kaffebord, og ved Stranden var arrangeret et stort Baal og kammeratlig Sammenkomst. Her raadede en særlig god Stemning. Vejret var enestaaende herligt, Fjorden laa ganske stille, og Solnedgangen var vidunderlig. Tilslutningen var ogsaa forøget med flere Højskolekammerater, der tidligere paa Dagen havde deltaget i Stævnet i Roskilde, samt Deltagere fra det efterfølgende Kvindekursus. Forstander *Hj. Gammelgaard* holdt Baaltalen, og Højskolelærer *Otto Jensen* deklamerede og læste op. »Smeltediglen« oplæstes, og mange Fællessange blev afsunget denne herlige Aften. Aarsmødet sluttede med Haabet om en forøget Tilslutning til næste Aarsmøde paa Roskilde Højskole.

Elevforeningens Adresse er herefter: *Børge Christensen*, Tyttbærvej 1, København F., Telefon Taga 3882.

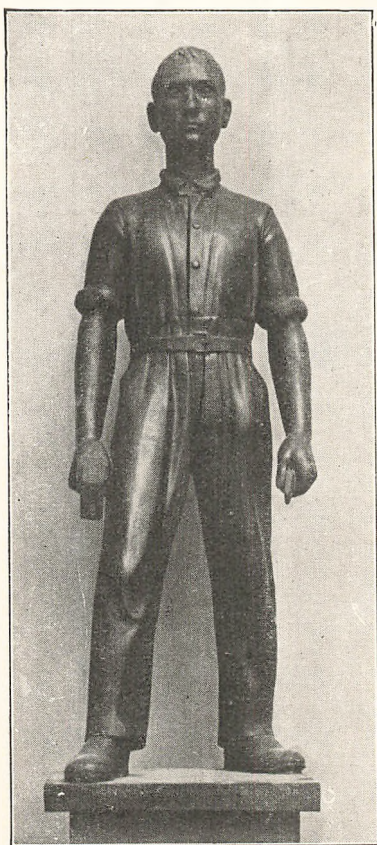

Haandbold

Tomreren

Smeden

Svend Rathusack's Skulpturer i Foredragssalen

Landmanden
Svend Rathsack's Skulpturer i Foredragssalen

Fiskeren

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forord	2
I Aaret 1910, ved Sekretær O l u f B e r t o l t	3
I. P. Sundbo og Arbejderhøjskolen, af Redaktør P. S t e g e n b o r g, Randers	17
Et kort Rids af Arbejderhøjskolens første Historie, af Fru A n d r e a V i n d, Esbjerg	21
Minder fra Arbejderhøjskolen, af Overlærer R. B r æ n d e s k o v, Stubbekøbing ...	31
Aargangen før Syndfloden, af Mekaniker J o h s. E. L a r s e n, Aakirkeby	33
Hinsides Krigsaarene, af Skolebetjent M. P. J e n s e n, Esbjerg	37
En uforglemmelig Sommer, af Fru V i o l a N ø r l ø v, København	39
Fra Stormgade til Vardevej, af Redaktør M a d s P e t e r J e n s e n, Haderslev	45
Da vi byggede »Den røde Borg«, af Forretningsfører R e i n h a r d t O v e s e n, Esbjerg	47
Indvielsestale 7. Januar 1917, af I. P. S u n d b o	50
Et Fristed, af V a l d e m a r M o r t e n s e n J e x i e v, Gentofte	53
Kære gamle Elever, af L a u r a A l k j æ r s i g H e d e b o l, Fredericia	55
Ungdomsaar—Brydningsaar, af Formand for Snedkerforbundet N i e l s M a d s e n, København	59
Brydning og Vækst, af Folketingsmand J u l i u s B o m h o l t	63
Elev—Lærer, af Højskolelærer M i c h a e l A n d e r s e n	73
Sandheden — hele Sandheden, af Undervisningsminister F. J. B o r g b j e r g	79
Seks Aar, af Forstander P o u l H a n s e n	81
Og Verden er vor, af Højskolens Formand A l b e r t A n d e r s e n, Esbjerg	89
Arbejderhøjskolens Forstandere og Lærere	91
Elevantallet gennem Aarene	92
Sommeren 1935, af Forstander P o u l H a n s e n	93
Timeplan for Vinterskolen 1935—36	99
Roskilde Højskole, Sommeren 1935, af Forstander H j. G a m m e l g a a r d	101
Esbjerg Arbejderhøjskoles Elevforening	105
Elevforeningen for København og Omegn	105
Esbjerg Elevforenings Regnskab	106
Roskilde Højskoles Elevforenings Beretning	107

Gaardens Træ

BILLEDERNE i dette Skrift skyldes mange Fotografer, professionelle og Amatører. Ikke i alle Tilfælde har Ophavsmanden kunnet efterspores. Følgende vil sikkert vedkende sig Billederne paa de nævnte Sider: G. Bjerknæs, 18, 29, 49, 52, 54, 55, 57, 61, 63, 67, 69, 75, 85, 109, 110. Lothar Fiella: Omslagsbilledet, endvidere Side 5, 19, 21, 30, 33, 39, 44, 72, 77, 87, 93, 97, 98, 107, 112. Hagemund Hansen: 20, 81, 106, 112. Poul Hansen: 100. Andreas Madsen: 57. Kaj Petersen: 100. Arne Sørensen: 20, 72. Rasmus Vind: 11, 16, 23, 25, 27, 32, 35, 38, 41, 43, 46, 60. Vi udtaler en særlig Tak til Fotograferne for deres Bidrag til Jubilæumsskriftet.

Red.

